

П'ЯШАК

ВЫДАННЫЕ БЕЛАРУСКАГА КУЛЬТУРНА-

АСВЕТНІЦКАГА ЦЭНТРУ

КЛІЧЛЕНД

ЗША

№3 (23), 1993

фото У. Карамілкіна

Polacak

Published with the financial support of the parish
Mother of God of Zyrovice,
Cleveland, Ohio, USA.

Рэдакцыйная калегія: **Святлана Белая** (рэдактар),
Міхась Белямук (сакратар), сябры—**Сяргей Карніловіч, Вольга**
Дубаневіч (МакДэрматт), Янка Ханенка, Янка Салавянюк.

Editorial board : **Svetlana Belaia** (Editor),
Michael Bielamuk (Secretary), Members--**Serge Karnilovich, Olga**
Dubanevich (McDermott), Yanka Chanenka, Jan Solowianiu

Ганаровыя сябры рэдкалегіі:
Анатоль Белы, Васіль Быкаў, Язэп Юхо.

Прозывішчы падпішчыкаў і ахвярадаўцаў рэдакцыя
будзе публікаваць у часопісе.

All correspondence should be addressed to:
S.Belaia or M.Bielamuk,
10915 Lake Rd., Cleveland, Oh. 44102, USA.
Tel. (216) 651-3451

Вялікодныя прывітаны

Мітрапаліта Менскага і Слуцкага,
Патрыяршага экзарха ўсія Беларусі Філарэта,
Пратаярэя а. Міхася Страпко,
Рэдакцыі часопіса «Поладзак» 3

Пад бел-чырвона-белым съцягам

Мікалай Сташкевіч, *Расціслаў Платонаў*. Прапрыў у трагічную будучыню. 4
Уладзімір Круталевіч. Беларуская палітычная эміграцыя:
самацаэнка пройдзенага. 7

Расціслаў Завістовіч. 75 угодкі 25 Сакавіка: мары і рэчаіснасць. 13
Анатоль Старадарожскі. 25 Сакавіка ў Менску. 17

Наша гісторыя

Міхась Белямук. Тапаграфія знаходак манэт і аздобаў. 21
Паўла Урбан. Да пытання этнічнай прыналежнасці старажытных славянаў. 27

З архіваў КДБ

Уласнаручныя паказаныні Езавітава, Константына Барысавіча. 34

Роднае слова

Масей Сяднёў. Ліст да сябры і «Лёгкія» апавяданыні Васіля Хомчанкі. 39
Міхась Кавыль. Із агню ды ў полымя. 43

Вобразы Бацькаўшчыны

Vladimir Adashkevich With love from Minsk. 47

Згукі Бацькаўшчыны

Міхась Белямук. Япіскап Наваградзі і Лідзі Константын:
«Паступова мы выхаваем свае кадры». 50
Віталь Цярпіцкі. Мая паездка ў Беларусь. 56

3 жыцця эміграцыі. 63

На развароце: **Мікола Рыжы**. Партрэз В.Ластоўскага.

На першай бачынцы вокладкі. Гербы ваяводзтваў ВКЛ

На другой і трэцяй бачынках вокладкі. Моманты з съвяткаваньня 25 Сакавіка ў Менску.

На чацвёртай бачынцы вокладкі. 27 Сакавіка. Вільня. Адкрыцьцё надмагільнага помніка братам Луцкевічам на могілках Роса.

Хрыстос Уваскрос!

Гэтым усярадасным і заўсёды жывым воклічам сардэчна вітаю Вас зь съветлым
святам Уваскрасеніня Господа нашага Ісуса Хрыста.

Уваскрэслы Збавіцель съвету хай дасьць Вам зьдзяйсьненія многіх і невыказных
міласцяў у справе служэння літасці, браталюбасці й еднасці.

Сапраўды Уваскрос!

Ваш ва Хрысьце

Філарэт,

Мітрапаліт Менскі і Слуцкі,

Патрыяршы Экзарх усія Беларусі

Хрыстос Уваскрос!

З ласкі Божае мы зноў дачакаліся
Вялікадня, святыя, калі неба і земля ра-
дующа, калі ангел апавесьціў жанчын-
міраносці — Яго тут няма, Ён уваскрос!

Ягоная съмерць і ўваскрасеньне —
вурок для нас. Ці пойдзем мы съследам Хры-
ста й прабачым тым, хто нас пакрыўдзіў?
Дык давайце, любасныя, прабачым адзін ад-
наму, абдымем адзін аднаго з любоўю, з ра-
дасцю й усклікнем: «ХРЫСТОС УВАСКРОС!»

Я й мая сям'я вітаем Вас, дарагія
прыхажане царквы Жыровіцкае Божае Маці
ў Кліўлендзе, таксама вітаем чытачоў часопіса
«Полацак» зь вялікім съвятам Хры-
стовага Уваскрасеньня!

Узынясем-жа Госпуда нашаму Ісусу
Хрысту, уваскрэслому зь мёртвых, Пачы-
нальніку жыцця нашага і вечнага забаўнення
— славу, гонар, пакланеніне на векі вечныя.

Айцец пратаярэй

Міхась Страпко й яго сям'я

Хрыстос Уваскрос!

Зноў нам радасць прынёс!

У гэты чысты, як съязінка дзіцяці
дзень, у дзень уваскрасенія Ісуса Хрыста
няхай уваскреснуць нашыя душы, адродзіц-
ца пасля шматекавой зімы нашая вера,
узрушыцца народны дух беларуса!

Няхай разам з царкоўнай песніяй
«Хрыстос уваскрос зь мертвых» уваскрэс-
не і нашая Бацькаўшчына, любая Беларусь,
якая вынесла нямала выпрабаванняў і
укрыжаванняў.

Рэдакцыя часопісу «Полацак» він-
шует прыхажанаў царквы Жыровіцкае Бо-
жыя Маці, чытачоў часопісу з Вялікаднем,
і жадае, каб з радасцю і пачуцьцём бра-
тэрства сустрэлі гэтае съвятыні.

Не забывайма памаліца за наших
суродзічаў на Бацькаўшчыне, каб у съветлы
дзень Вялікадня ўсклікнулі таксама й яны:

«Хрыстос Уваскрос!»

Рэдакцыя часопісу «Полацак»

ПД БЛ-ЧЫРВОНД-БЯЛЫН СІЦІАЛЫ

Прапыў у трагічную будучыню

(Да стварэння беларускай нацыянальнай дзяржаўнасці)

Мікалай Сташкевіч, Расыцілаў Платонаў

Рада прымас III Устаўную Грамату

Вернемся ў кастрычнік 1918 г. У тых умовах Рада БНР зрабіла жэст, які не прынёс ёй у выніку ніякіх дыведэндаў, але пакінуў цяжкі сълед у яе гісторыі. 25 красавіка на закрытым паседжанні быў прыняты тэкст тэлеграмы Германскаму імпэраторату Вільгельму, у якой была выказана ўдзячнасць за вызваленіе Беларусі ад бальшавіцкага прыгнёту й анархіі. У тэлеграме казалася: «Рада Беларускай Народнай Рэспублікі дэкліравала незалежнасць целае і няпадзельнае Беларусі і просіць Вашу Імпэраторскую Вялікасць аб абароне ў яе кіраваннях дзеля ўмацавання дзяржаўнае незалежнасці і непаддзельнасці краю ў сувязі з Германскай Імпэрыяй». Тэкст заканчываўся словамі: «Толькі пад абаронай Германскай Імпэрыі бачыць край сваю добрую волю ў будучым». Тэлеграму падпісалі прэзыдэнт Рады І. Серада, старшыня Народнага сакратарыяту А. Варонка, сябры Рады Р. Скірмунт, А. Усянік, П. Аляксюк, П. Крэчэўскі, Я. Лёсік. Удзельнікі паседжання далей успаміналі, што ініцыятыва паслаць тэлеграму выходзіла ад Скірмунта. Спачатку на ўсе пагаджаліся з гэтай ідэяй. Затым, аднак, не знайшоўшы іншага выхаду ў склаўшымся становішчы, а таксама натхнёныя прыкладамі Летувы, Украіны, Польшчы, якія быly прызнаны немцамі, сябры Рады вырашылі пайсці на гэта. За тэлеграму было аддадзена 35 галасоў, супраць выказалася 4, столькі-ж устрымалася.

Заканчэнне. Пачатак у № 2(22), 1992

Гэта быў, па прызнанню многіх бачных дзеячаў БНР у далейшым, крок, які доўга прыйшлося потым тлумачыць і апраўдоўваць. Памылковасць яго прызнаваў Я. Лёсік. У рэфераце В. Гадлеўскага, разыдзеле «Прычыны пасылкі тэлеграмы да Вільгельма II» ёсьць такі вынік: «Углядаячыся на гэтую справу ў перспектыве 16-ці гадоў, мы даходзім да пераканання, што высылка тэлеграмы была памылкай». Апраўданыне аўтара находитцца ў наступным тлумачэнні: «Пры гэтым трэба звярнуць увагу на тое, што ў палітыцы тыя крокі ўважаюцца за памылковыя, што не ўдаліся, а тыя, што удаліся, уважаюцца часта за геніяльныя. Высылка тэлеграмы была аднэй з многалікіх спробаў шукання выхаду з цяжкага палажэння, у якім апынуўся тады беларускі народ».

Прынесьцё Радай рашэння не магло не выклікаць вострага палітычнага крызысу. Зы яе выйшлі эсэры, менышавікі, яўрэйскія сацыялісты. Распаўся Народны сакратарыят. Пакідаючы яго, адзін з радыкальных лідэраў БСГ Ф. Грыб заявіў: «Як удзельнік Вялікай Расейскай рэвалюцыі, я, народны сакратар землядзяльня, пратэстую супраць такой тэлеграмы нямецкаму манарху ад імя ўсяго беларускага народу і лічу здрадай рэвалюцыйнаму сацыялізму ўваходзіць у склад з манархам і аддаўваць у апеку імпэрыялістичнай буражуазіі Германіі наш шматмільённы працоўны сялянскі народ. Я, як сацыяліст і рэвалюцыянер, выходжу з скла-

ду Народнага сакратарыяту». Крызыс прывёў да расколу ў БСГ, да стварэння новых партыйяў—сацыялістаў-рэвалюцыяnerаў, сацыял-дэмакрататаў, сацыялістаў-федэралістаў.

Пад узьдзеяньнем абставінаў, якія складаліся нязручна для Рады БНР, зменаў у яе складзе, Народны сакратарыят мусіў быў у канцы канцоў скласці свае паўнамоцтвы. На дамаганье акупацыйнай адміністрацыі фарміраванне новага складу ўраду узяў на сябе Р. Скірмунт, які асьведчыў 9 траўня на паседжанні сакратарыяту ад тым, што ён будзе працаўваць у «цесным кантакце з акупантамі». Ён адкрыта заявіў таксама аб адмове ад аграрнай праграмы, якая была прынятая 1 устаўной граматай. Такі нічым не апраўданы курс на пагадненне пэўна-ж ня мог атрымаць народнай падтрымкі. Каля не атрымаў яе ўрад Варонкі, які складаўся з прадстаўнікоў партыйяў сацыялістычнай накіраванасці, якія тады карысталася ў народзе аўтарытэтам, дык як у тых умовах мог разылічваць на падтрымку урад, на чале зь зямельным магнатам Р. Скірмунтам?

Адказ, думаеца, зразумелы. З адступленнем нямецкіх войскаў паўстрымаць распад ў Радзе БНР не магло ўжо нічога. Ні ліст да германскага імпэраторскага канцлеру (20 кастрычніка 1918 г.) зь яшчэ адной просьбай «афіцыйна прызнаць незалежнасць» Беларусі і даць мажлівасць беларускаму ўраду зьдзейсніць прыналежныя яму функцыі дзяржаўнага будаўніцтва і кіравання, а таксама арганізаўцаў узброеную силу ў мэтах самаахоў, ні ліст да презідента «Паўночна-Амэрыканскіх Злучаных Штатаў», цэнтральных і змагаўшыхся дзяржаваў—«выратаваць беззабаронную Беларусь ад разгрому і ў гэтых мэтах зараз-жада адходу акупацыйнай арміі забяспечыць ёй вонкавую недатыкальнасць

признаннем яе самастойнасці і незалежнасці...». Ні прыняцьце чарговай граматы (28 лістапада 1918 г.) з заклікам да беларускага народу «злучыць свае сілы, ствараючы на месцах Беларускія Рады і звязаючы іх з Радай Рэспублікі», «бараніць свою волю і незалежнасць». Ні сцвярджэнны новага складу Рады беларускіх народных міністраў, прызначаных «вывесці Беларусь на съветлы лепшы шлях, бараніць праўдзівую яе незалежнасць». Канец становіўся непазбежным. «Скірмунт і Савіч, — пісаў М. В. Доўнар-Запольскі, — кідаліся ў Бэрлін хадайніцаў там аб признанні Беларусі, але было ўжо позна: яны засталі там рэвалюцыю. У самой Беларусі пачалося разлажэнне нямецкіх войскаў. Лёгка было прадбачыць, у якія рукі трапіць улада».

Выратаваць становішча спрабаваў восеньню 1918 г. А. Луцкевіч, які разылічваў на посыпех у перамохах аб лёсе БНР у Маскве. У гэтых мэтах ён напярэдадні заручыўся падтрымкай кіраўніка савецкай дэлегацыі Х. Ракоўскага, які знаходзіўся ў Кіеве. Але калі 10 снежня 1918 г. часткі Чырвонай Арміі ўвайшлі ў Менск, большасці сябраў Рады і ўраду, у тым ліку і самога А. Луцкевіча, у гораде ўжо не было—яны перасяліліся ў Горадню, дзе заставаліся да пачатку красавіка 1919 г., пакуль тэрыторыя Беларусі была поўнасцю не пакінута нямецкімі войскамі.

У прамым сэнсе слова БНР дзяржавай не была. Вядома, што нацыянальнае самаазначэнне, утварэнне самастойнай дзяржавы-насці прадугледжвае на толькі абелішчаньне дэкларацыяў, якімі-б цудоўнымі і правільнымі яны ні былі, але і функцыянаваньне рэальнай систэмы ворганаў улады на акрэсленай тэрыторыі, выпрацоўку, прыняцьце законаў і іх рэалізацыя, т.е. праватворчую дзеянасць, выкананьне кан-

трольных функцыяў, гарантую забяспечваныя правою і свабоды для сваіх грамадзян. Усяго гэтага фактычна не было. Правільнym, на наш пагляд, будзе лічыць, што БНР зьяўлялася зародышам дзяржаўнага ўтварэння, якое так і не змагло зьдзейсніць прадастаўлены ёй паўнамоцтвы. Яна ня мела ворганаў ў сваіх улады на мясцох, у яе не было адпаведнага права, якое замацоўала-б систэму нормаў, санкцыянованых дзяржавай. Хаця рэспубліка й абвяшчалася ў этнографічных межах пражываныя беларусаў, сваю юрысыдыкцыю на гэтай тэрыторыі яна не зъдзяйсняла. Не было арміі, адсунічала фінансавая систэма. Функцыі ўраду БНР абмяжоўваліся паўнамоцтвамі нацыянальнага прадстаўніцтва пры нямецкай акупацийнай адміністрацыі і рашэннем шэрагу праблемаў у культурна-грамадзкай сферах, а таксама ў галіне развіцця мясцовай прымесловасці, гандлю й аховы здароўя .

Можна лічыць, што незалежнасць і сва бода, абвешчаныя 25 сакавіка 1918 г., выказвалі імкненні, надзеі і жаданні шэрагу палітычных партыяў Беларусі, якія спрабавалі рэалізаваць ў жыцці ідэю нацыянальной дзяржаўнасці. Як пісаў М.Доўнар-Запольскі ў падрыхтаванай да выдання ў пачатку 20-х гадоў «Істории Белоруссии», якая, на жаль, так і не ўбачыла съвет, эпоха Рады «навсегда останется отражением национальных стремлений значительного большинства белорусских организаций, стремлений и чаяний, какими они были охвачены и в момент освобождения». Правільнай зьяўлецца і наступная думка гісторыка: «Рада не добилась власти, и это трудно поставить ей в виду. Но она слишком была занята партийными делами и делами высшего политического порядка и мало обращала внимания, мало развивала

энергии в вопросах внутреннего порядка». Гэта быў правобраз, але далёка ня поўны, парламэнту, «патануўшага» ў палітычных баталіях. Наколькі палірэджваючы, калі звязрнуцца да дзейнасці сёньняшняга парлямента, гучыць нагадванье аб мінулым!

У сілу склаўшыхся для БНР неспрыяльных вонкапалітычных і ўнутраных абставінаў, а таксама з прычыны неакрэсленай ізальванасці яе дзяячаў і партыяў у адкрытых народных масаў, ідэя БНР хая і не была поўнасцю зъдзейсненая, але заставалася прывабнай надзеяй на будучыню. Гэта была важная старонка нашай гісторыі, пачатак этапу ў стана ўленыні дзяржаўнасці беларускага народу. Гэта быў даволі адчувальны штуршок, які пабудзіў мясцовых бальшавіцкіх кіраўнікоў задумашца аб нацыянальнай самасвядомасці народу, ягоным імкненні да нацыянальнай дзяржаўнасці, згадзіцца на самастойную дзяржаву беларускага народу, але на савецкай аснове.

Герб Вялікага княства Літоўскага.
Малюнак 1575 г.

Беларуская палітычна эміграцыя: самаацэнка пройдзенага

Уладзімір Круталевіч

Драматычнае разьвіцьцё падзеяў у Беларусі ў другой палове 1920 г. (пасьпешлівае адступленне дэмаралізаванай польскай арміі ад Беразіны і Дзіўіны, а потым пажежынне Чырвонай Арміі на Вісьле) адбілася на тактыцы палітычных сілаў, якія ішлі пад сцягам беларускага адраджэння. Беларускія лідэры прапанавалі польскому ўраду зъмяніць сваю палітыку ў адносінах беларускіх зямель, на ўесь голас заявіць аб рашучай падтрымцы ідэі беларускай дзяржаўнасці. ў саюзе з Польшчай. Яны настайвалі на tym, каб у змаганыі за вызваленіне Беларусі ад «бальшавіцка-маскоўская прыгнёту» прымалі ўдзел беларускія войскі.¹

У ліпені 1920 г. Найвышэйшая Рада пропанавала польскому ўраду прызнаць яе ў якасці дзяржаўнай улады на тэрыторыі Беларусі. Але ўлада, каб яна магла функцыянуваць, павінна абавірацца на ўзброеную сілу. Гэтаму павінны былі дапамагчы заходнія дзяржавы. Дапускалася, што да созыву Краявога ўстаночага сходу Беларусь будзе знаходзіцца пад пратэктаратам Лігі Нацый.

Усё больш пераконваючыся ў няздэйнасці сваіх шырокамаштабных плянаў анэксы чужых зямель на ўсходзе, польскія ўлады цяпер ужо былі больш падатлівімі ў дыялёгу зь беларускімі арганізацыямі. Ёсьць сьведчаньне таго, што з санкцыі Ю. Пілсудзкага ў Варшаве ў кастрычніку 1920 г. пасьля заняцця Менска наступаючымі польскімі войскамі ішла падрыхтоўка да

аб'яўлення Беларускай рэспублікі ў фэдэратыўнай сувязі з Польшчай. Падбіраўся склад будучага ўраду.²

Эсэры, якія групаваліся вакол ураду БНР у Коўна на чале з В.Ластоўскім, у сваю чаргу рабілі захады, каб заручыцца падтрымкай Антанты і з'яе дапамогай расьсячы вузел, які называўся «беларускім пытаннем». І ў час, калі пачаліся мірныя перамовы паміж Польшчай і РСФСР, і пасьля заканчэння 12 кастрычніка 1920 г. папярэдняга дагавору, прадстаўнікі БНР пераконвалі дзяржавы Антанты «пачуць просьбы» дзялілага паміж суседзямі беларускага народу» да дапамагчы яму ў «барацьбе з бальшавіцкай акупацияй».³

Францыі пропаноўвалася ўзяць пад сваё камандаваныне беларускія часці (відавочна, меўся на ўвазе атрад генерала Балаховіча) і тыя фарміраваныні, што ўзынікнуць ў будучым⁴. І зноў просьбы аб прызнанні БНР. Група Вацлава Ластоўскага пераконвала заходнія дзяржавы ў tym, што яна здольна быць карыснай ў барацьбе з Саветамі.

Аднак умовы складаліся не ў карысць Беларускай Народнай Рэспублікі. У папярэднім дагаворы польскі бок, прызнаўшы Украінскую і Беларускую савецкія рэспублікі, узяў на сябе забавязанье не ўтвараць і не падтрымліваць узброеных фарміраваныні, якія дзейнічалі-б супраць другой старажыны. Усё гэта датычылася і палітычных арганізацый.

Абставіны патрабавалі перагляду праг-

рамы дзеяньня ў барацьбе за зьдзяйсьненныя палітычных і культурных ідэялаў ў нацыянальнага адраджэння. Усё менш заставалася надзея ў станоўчы канец у реалізацыі пастаўленых мэтаў, асабліва пасля падпісання 18 сакавіка 1921 г. Рыжскага мірнага дагавору.

Спрабы дамовіща з Польшчай, з краінамі Антанты аб утварэнні беларускай дзяржавы не скончыліся посьпехам. Не апраўдалі надзея ѿ С.Балаховіч і Б.Савінкаў. Палітычныя дзеячы, якія выступалі ад імя ўраду БНР, прызываў беларусаў не складаць зброі, змагацца супраць палякаў і супраць маскоўцаў. Аб гэтым съведчыла, у прыватнасці, і дэкларацыя БНР, прынятая з наўгодаў гадавіны 25 сакавіка 1918 г. «Няхай жыве Беларуская рэвалюцыя!» заклікала дэкларацыя. Урад БНР называў сябе рэвалюцыйным беларускім урадам.

У дакумэнтах БНР, якія адносяцца да пачатку 1921 г., прысутнічае ўжо арыентацыя на асабістую сілы. «Паўстань Беларусь!» — клікала Рада БНР. Твой ідэял Чэхаславакія, Летутва, Эстонія, Латвія». Лідэры беларускага адраджэння папярэджаюць аб пагрозе беларускаму сялянству з боку польскага памешчыкі, абы тым што з Польшчай не пад дарозе. Селяніна пераконваюць у tym, што ворагі Беларусі хоцуть «зямлю замацаўца за польскімі панамі і маскоўскай камунай».⁵ Савецкая Расея аўвінавачваеца ў tym, што яна ўдзельніца тэрытарыяльнага падзелу Беларусі.⁶

Выпрацавацца канчатковыя арыенціры па літычнай дзеяньніцы прызначана была зрабіць Першая беларуская нацыянальна палітычная канфэрэнцыя (нарада), якая адбылася ў Празе ў верасні 1921 г.⁷ Нарада, якая праходзіла пад кіраўніцтвам А.Цьвікевіча і В.Захаркі, складалася з прадстаўнікоў розных беларускіх палітычных арганізацый, і

груп, як уваходзіўшых у мінулым у Раду БНР, так і яе супернікаў у Найвышэйшай Радзе. У канфэрэнцыі разам з эсэрамі прынялі ўдзел сацыялісты-фэдэралісты, сацыял-дэмакраты, народныя сацыялісты, прадстаўнікі падпольных арганізацый на тэрыторыі ССРБ.⁸ Былі запрошаны таксама прадстаўнікі беларусаў з Латвіі і Летувы. У асноўным канферэнцыя аўгуста прыняла прадстаўнікі палітычных фарміраванняў, якія ў нядыёні часе свае надзеі на стварэнні беларускай дзяржавы насыці звязвалі з пра-gramamай краін Антанты.

Сынам беларускім, як называлі сябе ўдзельнікі канфэрэнцыі, прыйшлося сабрацца на чужыне, каб выпрацаваць новую лінію паводзін. Да гэтага часу беларускія арганізацыі мелі надзею на падтрымку Нямеччыны, Польшчы, дабіваліся спачування сваёй справе ў краін Антанты, у Лігі Наций. А цяпер круты паварот — «Апора на сябе», «Будучая Беларусь ў руках селяніна. Адраджэнне яе — яго ўласная справа» — пісаў ў 1921 г. А.Цьвікевіч у кнізе «Адраджэнне Беларусі і Польшчы».⁹ З горыччу прызнаваўся аўтар кнігі, што жыцьцё навучыла думаць рэальна і «бязлітасна разыбліа ілюзіі».

Лідэры й ідэялісты беларускага адраджэнскага руху займелі становішча ў адніні Польшчы Захоўнай Беларусі, дзе набірала моц барацьба дэмакратычных сілаў за нацыянальнае і сацыяльнае вызваленіне. А.Цьвікевіч лічыў, што «зямельнае пытаныне ў Беларусі зьяўляецца спінным хрыбтом беларускага адраджэння». Пагэтуму ў Польшчы зямельнае пытаныне трэба звязаць з нацыянальным, разумеючы гэта у tym сэнсе, што без утварэння нацыянальнай дзяржавы нельга вырашыць зямельнае пытаныне. Барацьба за зямлю, звязаная з нацыянальным пытанынем — шлях

да дзяржаўнай незалежнасці.

Выступлены балахоўца ў на Мазыршчыне выклікалі негатыўную рэакцыю ў Польшчы. Соймавая фракцыя Польскай сацыялістычнай партыі паставіла запытанье адносна забойстваў, зробленых балахоўцамі. Адна з газэйт надрукавала заяву Савінкава ў адказ Балаховіча. Выкryываючы генерала, Савінкоў сцярджаў, што Балаховічу было дазволена польскім урадам арганізоўваць вайсковыя атрады на тэрыторыі Савецкай Беларусі, якія былі «в высшей степени опасны для евреев». Балаховіч рашуча адмаўляў гэты дыскрэдытуючы польскі урад факт. «Три года, как сын народа, — пісаў ён, — борюсь за защиту демократических лозунгов с узурпаторами власти, за дело того же народа, не злоупотребляя своей властью, а также к ней не стремлюсь. Мой демократизм доказан действиями».¹⁰ Балаховіч заявіў, што верай і праўдай служыў Польшчы. Калі-ж у польскім сойме паўстала запытанне аб высылцы Балаховіча з краіны, на чым настайваў урад РСФСР, генерал заявіў, што ён, ягоны брат і яшчэ чатыры дварадных браты «проливали кровь в войне за Польшу».¹¹

Пражская нарада пазбавіла Балаховіча даверу, праўду з агаворкай: «Лічыць Балаховіча да таго часу, пакуль ён не апраўдае сябе перад беларускім грамадзянствам, узурпаторам і авантурystам»¹².

Балаховіч абвінавачваўся ў тым, што дазволіў ад свайго імя «выдаваць акты дзяржаўнага змагання» і «самавольна абвесьці сябе галоўнакамандуючым беларускіх вайсковых сіл». Але нарада грашыла супраць праўды. «Акты дзяржаўнага змагання» Балаховіч агалосіў з адабрэннем Найвышэйшай рады».¹³

Газэты называлі Балаховіча «хуліганскім генералам», «авантурystам і спеку-

лянтом на беларускім руху» і г.д.. Выкрывалася сувязь Балаховіча з польскім урадам. Аўтар брашуры «Спекулянты беларускай душой», (месца выдання не ўказаны) пісаў, што «няпрошаны «Бацька» Балаховіч з дапамогай іншых спекулянтаў беларускага руху — Алексюка, Адамовіча, Сенкевіча — утварылі ў Варшаве Беларускі палітычны камітэт, які бы ў звычайнай крамай, дзе купляліся — прадаваліся за польскія маркі беларускія справы, беларускі рух, беларускае вызваленьне.»

Аляксюк, названы «здраднікам беларускага народу» абвінавачваўся і ў тым, што ў выдаваемай ў 1921 г. газэце «Еднасць» апраўдываў захоп Беларусі Польшчы. Другая беларуская газэта «Крыніца» назвала Алексюка «беларускім вырадкам».

Быў адлучаны ад беларускага руху Б. Савінкаў. Пражская нарада пастановіла, што Савінкаў «ня мае ніякай сувязі з беларускімі палітычнымі і нацыянальнымі арганізацыямі і зьяўляеца правакатарам Беларускай дзяржаўнасці і ворагам беларускага народу»¹⁴.

Рада БНР і звязаныя зь ёй палітычныя групы рашуча адмяжоўваючы ад гэтых дзеячоў, даказваючы, што супрацоўнічалі з імі менавіта прапольскія псеўдabelaruskія арганізацыі.

Пакуль ішла грамадзянская вайна, а Беларусь была арэндай ваенных дзеяньняў, беларускія эмігранція арганізацыі дапускалі магчымасць спрыяльнага павароту падзеяў. Але абставіны пачалі стабілізавацца, сялянскія паўстанні ў БССР былі падаўлены, наступіла замірэньне.

Супрацоўнічаючы з РСФСР, БССР прымала меры да ліквідацыі выніку вайны. Новая эканамічная палітыка, развязаўшая ініцыятыву сельскага працаўніка, давала адчувальныя плады. Рабіліся першыя крокі

ў нацыянальна-культурным будаўніцтве. У заходнія частцы Беларусі, што была пад Польшчай, падымалася нацыянальны рух.

Ва ўмовах новай эканамічнай палітыкі выяўляліся стваральныя магчымасці новага ладу. Умацоўвалася эканамічнае і палітычнае становішча БССР, паляпшаўся дабрабыт народу.

У складу ўмовах далейшая барацьба за БНР становілася малаперспектывнай. Даволі цікавы разважаныні выказваў аб гэтай сітуацыі пазней у трэцятыя гады каталіцкі съвятар і беларускі палітычны дзяч А. Станкевіч. Ён пісаў: «Але прыйшоў у раёне цяжкі крызіс і для БНР... Палітычнае міжнароднае палажэнне больш-менш стабілізавалася і БНР усімі была забыта. Лёс сяброў БНР і ўраду БНР заставаўся такім, як усёй беларускай інтэлігенцыі. Заставалася толькі савецкая Беларусь...»¹⁵. Інтэлігенцыя БССР, уцягнутая ў рэчышча творчай працы, аддавала свае веды і прафэсійныя вопыт народу.

Міжтым, у Менску ўважліва сачылі за працэсамі, якія праходзілі ў асяродку беларускай эміграцыі. Мяркуючы па тэзісах ЦК КП(Б) Б «Белорусское движение за кардоном» (16 кастрычніка 1925 г.) тут быў добра асьвядомлены абеларускіх эмігранцкіх арганізацыях, іх важнейшых цэнтрах, якія абасноваліся ў Летуве, Латвіі, Польшчы, Чэхаславакіі. У цэлым, як значылася ў «Тэзісах», ставілася мэта пераўтварэння беларускага нацыянальнага руху (асабліва Заходній Беларусі) у рух «под лозунгами объединения белорусского народа, создания единой Белоруссии и установления в ней рабоче-крестьянской Советской власти»¹⁶.

Спецслужбы прадпрымалі меры па ўстанаўлению контактаў з эмігранцкімі групамі і ўкараниеньню там сваіх людзей, каб на-

правіць дзеянасьць эмігранцкіх арганізацыяў у патрэбным для КП(Б) напрамку. Цікавы факт, Езявітаму, працаўшаму дырэктарам беларускай гімназіі ў Латвії, пасольствам СССР у Рызе была аказана дапамога ў выбарах у Латвійскі сейм.

Асобае значэнне надавалася «разъмержаванню і драбленню беларускай эміграцыі. ЦК КП(Б) рэкамендаваў ні ў якім выпадку не дапускаць утварэння якіх-бы там ні было аб'яднанняў у яе асяродку. І разам з тым ставілася задача «все более или менее здоровое в эмиграции привлечь на свою сторону и использовать на территории БССР»¹⁷.

Праводзіліся скурпулёзная падрыхтоўчая праца да правядзення Бэрлінскай канфэрэнцыі. Адна з мер у гэтым накірунку — пaeзда Д. Жылуновіча і паэта Міахася Чарота (Кудзелькі) у Варшаву, Прагу, Бэрлін, санкцыяніраваная ЦК КП(Б) Б. Улаўнаважаныя павінны быў дзеяйнічаць у рамках распрацаванага ЦК пляну. Задача была ў тым, каб устанавіць контакты з коламі, зацікаўленасцю якіх датычыліся культурнай працы ў БССР.

У пастанове ад 14 жніўня 1925 г. ЦК КП(Б) вызначыў шэраг умоваў правядзення Бэрлінскай канфэрэнцыі. Галоўная з іх — прызнанне Менска як адзінага палітычнага і культурнага цэнтра, на які павінен арыентавацца беларускі рух Польшчы, Летувы і Латвіі. У выпадку расколу канфэрэнцыі група А. Цвікевіча павінна была самастойна ўзяць на сябе ініцыятыву правядзення патрэбных рашэнняў¹⁸. Палітычная нарада сябраў ураду і Рады БНР 12 кастрычніка 1926 г. у Бэрліне (на нарадзе прысутнічалі Д. Жылуновіч і Ульянаў) прыняла рашэнне аб прызнанні Савецкай Беларусі ў якасці базы беларускага адраджэння. Савет Міністраў БНР пастанавіў спыніць сваё існа-

ваныне, прызнаўшы «Мінск единственным центром национально-государственного возрождения Белоруссии». Дакумент падпісалі А.Цьвікевіч, Л.Заяц, М.Ракулеўіч.

22 кастрычніка ЦК КП(б)Б пашырэздзіў правільнасць сваёй устаноўкі ў адносінах да спосабаў правядзення і задач Бэрлінскай канфэрэнцыі. Былі прызнаны, што Ульянаў (супрацоўнік Пасольства СССР у Варшаве, прадстаўнік ад БССР) выконваў цалком і поўнасцю дырэктывы Бюро ЦК КП(б). Цьвікевічу і Галавіцкаму было вырашана аказаць грошовую дапамогу ў суме 400 даляраў кожнаму.¹⁹ Адмовіліся здаць свае мандаты толькі некалькі чалавек і сярод іх старшыня Рады БНР П.Крэчэўскі, які прыняў гэту пасаду ў 1919 г. ад В.Ластоўскага. БНР з гэтага часу прадстаўляла адна асоба.

«Прэзыдэнт БНР, які пражываў у Празе,— пісаў А.Станкевіч,— памёр у беднасці і адзіноцтве, будучы пакінуты амаль усімі беларускімі дзеячамі—былымі яго супрацоўнікамі». Партфель прэзыдэнта ад яго ў 1928 г. дастаўся В.Захарку, які стаў спадкаемцам, па выразу А.Станкевіча, «астатка ў беларускай суверэннай улады».²⁰

Многія з актыўных прыхільнікаў БНР, якія ўваходзілі ў склад Рады і юрад БНР, кіравалі апазыцыйнымі палітычнымі арганізацыямі і г.д., атрымалі магчымасць вярнуцца з эміграцыі. У гады грамадзянскай вайны бальшавікі прыцягнулі на службу ў чырвоную армію дзясяткі тысяч афіцэраў быўшай рускай арміі. Ленін прызнаваў (снежань 1919 г.), што пераход ад капіталізму да камунізму немагчымы без выкарыстання буржуазных спэцыялістаў, што гэта палітыка, якая найшла прымянењне ў ваеннай справе, павінна стаць палітыкай унутранага будаўніцтва. Старая інтэлігенцыя шырока прыцягвалася да работы ў наву-

ковых установах, у прыватнасці, у створаным у 1922 г. на базе т.з. Тэрміналагічнай камісіі Інстытуце беларускай культуры. Як відаць, гэтая акалічнасць паслужыла асновай для аўтара адной з кніг, якая выйшла ў гады вялікага сталінскага тэрору, каб закляміць Навукова-тэрміналагічную камісію як «подлінное контрреволюцыйное объединение белорусских националистов». Такім жа «гняздом шпиёнаў і шкоднікаў» узгадаваўся і папярднік АН БССР — Інстытут беларускай культуры.

Першымі сапраўднымі сябрамі Інстытута беларускай культуры былі Я.Лёсік, Я.Карскі, С.Некрашэвіч. У съпіску сапраўдных сябраў, членоў-карэспандэнтаў і членоў-супрацоўнікаў інстытута за 1926 г. знаходзім А.Смоловіч, М.Доўнара-Запольскага, П.Трамповіча, І.Серду, А.Канчара. А Цьвікевічу была даадзена пасада вучонага сакратара інстытута. Ён-жэ ўзначальваў камісію гісторыі адукациі Беларусі. У канцы 1928 г. Я.Лёсік, В.Ластоўскі, С.Некрашэвіч сталі сапраўднымі членамі Акадэміі навук Беларусі. В.Ластоўскі некаторы час з'яўляўся віц-прэзыдэнтам АН БССР.

Беларускія сацыялістычныя партыі, якія марылі аб нацыяналінай дэмакратычнай дзяржаўнасці, выносілі нават ідэю сусветнай садружнасці народаў на фэдэратыўнай аснове, на практицы мусілі прыстасоўвацца да ўмоваў, адыходзіць ад сваіх принципаў.

Беларускія палітычныя арганізацыі ў рэалізацыі сваіх плянаў прымушаны были шукаць падтрымку дзяржаваў Антаты, Нямеччыны, Польшчы і нават у слабамоцных, якія трymаліся на замежнай ваеннай і эканамічнай дапамозе, ўрадаў Летувы, Латвіі, Эстоніі.

Палітычны рух, які ставіў мэтай утварэнне беларускай дзяржаўнасці па за-

ходняму прыкладу, ня быў ўнутрана адзінным ініцыятывай, ні ідэйна. Аб гэтым съведчыць хаяць бой факт, што ў 1918 г. з адходам з Беларусі нямецкіх акупацыйных войскаў права Рады БНР на дзяржаўнае прадстаўніцтва Беларусі адхіліў працэс-раўскі «Дэмаратычны краявы цэнтр». У 1919 г. узынклі дзівье рады, прэтэндуючыя на ролю вышэйшага органа ўлады ў Беларусі— Народная Рада БНР і Найвышэйшая Рада.

Праводзімая беларускай інтэлігэнцыяй нацыянальная ідэя— адраджэнне нацыянальнай культуры, стварэнне незалежнай дзяржавы— з нагоды розных прычынаў не змагла заручыцца дастатковай падтрымкай грамадzkіх сілаў. Апэляцыя да нямоцна разъвітай нацыянальнае съядомасці беларусаў ня мела сур'ёзнага посьпеху.

Бібліографія

¹ Сташкевіч Н.С. Приговор революции; Мн., 1985, с. 243

² Там-жа. с. 249

³ За дзяржаўную незалежнасць Беларусі. Пад рэд. Р.Астроўскага, Лёндан, 1960, с. 59

⁴ Документы внешней политики СССР. М. 1962, т. 3. 331.

⁴ Документы внешней политики СССР. М. 1962, т.3. с.331.

⁵ 3 лістоўкі Прэзыдыума Рады БНР «Усім жыхарам Беларусі», 25 красавіка 1921 г.

⁶ Цвікевіч А. Адраджэнне Беларусі і Польша. Мн.—Вільня—Берлін. 1921, с. IУ

⁷ Чарвякоў А. За савецкую Беларусь. Мн., 1927, с. 135

⁸ Беларускія ведамасці. 1921, 24 кастрычніка.

⁹ Цвікевіч А. Адраджэнне Беларусі і Польшча. с. 184.

10. Звезда, 1921, 25 августа.
11. Беларускія ведамасці. 1921, 31 кастрычніка.
- 12 Там-жа
13. ЦГАОР БССР, ф. 89, оп. 2. с. 5. л. 19.
14. Беларускія ведамасці, 1921, 31 кастрычніка.

15 Станкевіч А. Да гісторыі беларускага палітычнага вызвалення, Вільня, 1935, с. 114.

16. Идеологическая деятельность компартии Белоруссии. В двух частях, 1918-1945, Часть I, 1918-1928, Мн., 1990, с. 197

17. Там-жа с. 197.

18. Там-жа с.204

19. Станкевіч А. Да гісторыі беларускага палітычнага вызвалення. С. 118

20. Архіў АН Беларусі. ф. 18, оп. 20. сп.

33, 15. Інстытут беларускай культуры (Інбелкульт). Гісторыя ўзынікенення. Сучасная структура. Навукова-дасьледчая дзеянасць. Апрацаўваў навуковы супрацоўнік Інбелкульту А.І. Цвікевіч .М., 1926, с. 8. 11. 115-118).

75 угодкі 25 сакавіка: мары і рэчаіснасьць

Расыціслаў Завістовіч *

Нягледзячы на тое, што ў ліпені 1990 г. Беларусь была абвешчана сувэрэннаю дзяржавай, а ў жніўні 1991 г. незалежнай рэспублікай, дзень 25 Сакавіка 1918 г. назаўсёды застанецца ў памяці народнай, як дзень, калі лепшыя сыны і дочки Беларусі пачалі новую эпоху ў гісторыі нашай Бацькаўшчыны. 25 Сакавіка — гэта не толькі абвешчаныне незалежнасці Беларусі, ня толькі жаданыне беларускага народу «людзім звацца», але і нацыянальная дэкларацыя, якою беларускі народ скінуў ярмо няволі і катэгарычна заявіў, што ён хоча быць вольным сяродвольных народаў съвету. Тому мы верым, што дзень 25 Сакавіка стане галоўным нацыянальным съяткам у вольнай Беларусі. Ён, як цудоўны съветач, будзе зырка гарэць над разыяволенай Бацькаўшчынай.

Палітычны й эканамічныя абставіны ў Беларусі на трэцім годзе беларускага сувэрэннасці вельмі заблытаныя і нялёгкія. Беларусь знаходзіцца ў крызісным становішчы, як палітычна, гэта і эканамічна. Эканамічныя рэформы наогул, нават пры вялікім жаданыні і без усякіх перашкодаў, праводзіць вельмі цяжкую. Аб'яднанні Нямеччыны паказала, што нават вялічэзная эканамічная дапамога на толькі на можа адразу паставіць на ногі націю, але і істотна прысьпешыць працэс пераходу на вольны рынак. Перад ліквідацыяй дзяржаўных структур у павінен ужо існаваць прыватны сектар, які-б змог даць месца працоўным, што пакі-

даюць старыя дзяржаўныя структуры. Без існаваныня здаровага прыватнага сэктору эканамічныя рэформы будуть запавальніцца, а ворагі гэтых рэформаў выкарыстоўваюць усёмагчымае супраць вольнага рынку, каб запалохаць людзей, асабліва тых, чия праца ў дзяржаўным сэкторы апыненца пад пагрозай. Стварэнніе даверу ў народзе да рыначнае систэмы апыненца таксама пад пагрозай.

Эканамічныя рэформы можна будзе ажыццяўвіць цалкам толькі тады, калі будзе створана здаровая палітычная атмасфера на нашай Бацькаўшчыне, а гэта значыць, што палітычныя рэформы павінны алягэргізаваць эканамічныя зымены ў жыцці народу. У Беларусі павінна быць выпрацавана беларуская дзяржаўная канстытуцыя, на якой گрунтаваліся б усе законы, звязаныя з прыватнай уласнасцю на зямлю і нерухомую маёмасць, грашовай систэмай, банкаўскімі справамі, інвестыцыямі, асьветай, вайсковымі справамі. Калі гэтага ў хуткім часе ня будзе зроблена, у Беларусі будуть гаспадарыць ворагі рынчайнай эканомікі, людзі незацікаўленыя ў беларускім адраджэнні. Можна чакаць, што будзе расці незадавальненне ў народзе, павялічыцца нацыянальны цынізм. З гэтым апошнім будзе асабліва цяжка змагацца, бо цынікі, як вядома, ня маюць герояў. Праз гэта адраджэнніне поўнае беларускага незалежнасці можа стаць вельмі зацяжным.

Зацягласыць, з свайго боку, можа выклікаць няўпэўненасць і палітычна-эканамічнае пачуцьцё болю нават сярод актыўнае часткі грамадзтва. Працяглы сацыяльны баль павялічвае адчуваныне бя-

* Рэфэрэт, прачытаны Расыціславам Завістовічам на сънятаванні 75-гадавіны абвешчаныя незалежнасці Беларусі. Сайт Рывер, 21 сакавіка 1993 году

ды ў народзе, пісаў некалі Ніколо Макіяўлі, вядомы палітык і тлумачальнік палітычных працэсаў у сярэднявяковай Італіі. Пагроза магчымасці вось такой палітычнай ланцуцговай рэакцыі пачынае ўжо, здаецца, праяўляцца ў Беларусі.

Тры гады таму назад Вярхоўны Савет Беларусі прыняў закон аб дзяржаўнасці беларускай мовы ў Рэспубліцы. Здавалася-б, што ўсё дзяржаўнае справаводства, школы і друк будуць дэрусыфікоўвацца, што ўрадавыя чыноўнікі, будуючы прававую дзяржаву, будуць прытрымояўвацца законаў краіны. На вялікі жаль, гэтага яшчэ няма. Законы прымаюцца, але чамусыці яны вельмі паволі ўкараняюцца, альбо зусім не ўкараняюцца ў жыцьцё народу.

У канцы мінулага году паявіліся ў Беларусі людзі, якія пры падтрымцы некаторых дэпутатаў Вярхоўнага Савету началі дамагацца, каб зрабіць расейскую мову, у дадатак да беларускай, дзяржаўнай мовай Рэспублікі і правесці рэфэрэндум наоконт гэтася пропановы. Вось вынікі зацягласці беларускага адраджэння, рэакцыя на вакуум, створаны невыкананыем дзяржаўных законаў Беларусі.

У мінульым годзе з 604-х зарэгістраваных у Беларусі газэтаў і часопісаў толькі 140 было беларускіх («Наша Слова», 11 лістапада 1992 г.) Нягледзячы на гэтыя лічбы, ворагі беларускасці ня толькі ігноруюць беларуска-расейскую моўную няроўнасць, але, як тыя павузы, адваражаюцца падымаша свае ядавітые галовы, каб напасці і зьнішчыць свою ахвяру—нашу мову, культуру, а пасля і кволую сёньняшнюю беларускую незалежнасць. Яны хочаюць павярнуць назад кола сучаснае беларускае гісторыі, зрабіць замах на жыцьцё беларусаў, як нацыі, зноў абыядоліць нашу Бацькаўшчыну, ператварыўшы яе ў колішнія глухія

мясьціны смутку.

Выступаючы на кангрэсе беларусістаў у 1991 г. і гаворачы пра выжыванье беларусаў, наш славуты зямляк Васіль Быкаў казаў, што ў нас «... як заўжды, найбольшыя спадзіванні на нашу мову, гэты галоўны нацыянальны набытак, нашае гістарычнае апрышча. Нездарма яе так вынішчалі стагодзьдзямі, забаранялі, аплёўвалі, адчуваўлі ад яе цэлыя пакаленіны. У імпэрскі патрэбна была адна імпэрская мова. Але калі мы, нацыянальна панішчаныя, клясава разъяднаныя, спаскуджаныя шматгадовай манай нешта ўсё-ж значым у сусьветнай суполцы народаў, дык найперш праз гэтую нашу мову». («Ніва», Беласток, 30 чэрвеня 1991 г.) Трэба адзначыць, што гаворачы аб двухмоўі ў Беларусі, Старшыня Вярхоўнага Савету Станіслаў Шушкевіч казаў, што многія з прапагандыстаў двухмоўя з'яўляюцца «... прадстаўнікамі іншай нацыянальнасці, іншай краіны. Яны ня маюць маральнага права змагацца з мовай той краіны, якая іх абыграла і ўтрымлівае. ...Мы больш за ўсіх панесылі страты. Давайце-ж улічым пры рэфэрэндуме, да якога хто-ніхто заклікае, галасы тых, каго тут забілі за мову. І ня толькі фашисты, але і Саветы, рэпрэсывныя структуры НКУС. Давайце ўлічым усе іх галасы за беларускасць» («Наша слова», 18 лістапада 1992 г.)

Да словаў Старшыні Вярхоўнага Савету можна яшчэ дадаць, што наш народ і ягоную мову вынішчалі доўгі гады нашыя заходнія і ўсходнія суседзі яшчэ далёка да прыходу фашистаў і Саветаў.

На працягу 18-га стагодзьдзя, пасля забароны ўжытку нашаё мовы ў дзяржаўных установах, беларускі народ апалалявалі, вынішчалі беларускую съядомасць, а беларускія землі бессаронмна лічылі землямі польскасці дзяржавы. На вялікі жаль, такое

пачуцьцё да нашага краю, як да ўсходніх ускрайн Польшчы, існуе сярод многіх, калі нават ня большасці, паллякаў і зараз.

Пасыль акупацыі Беларусі Расей на-
прыканцы 18-га стагодзьдзя, пачалася інтэнсіўная русыфікацыя нашага народу і вынішчэнне нашае мовы. На Беларусь на-
валілася новая бядя, якая па сутнасці не
адрознівалася ад папярэдняй. Расейскі
ўрад, як і палякі перад гэтым, не прызнаваў
нават існаваньня нашага народу, як асобнае
нацыі. Усякую прайву беларускасці ён
тлумачыў не як выяўленыне беларускага
нацыянальна-вызвольнага руху, а як нейкі
польскі падкоп, шкодніцкую дзейнасць
палякаў — гістарычных ворагаў Расей. Нават
паўстаныне Кастуся Каліноўскага тракта-
валася з боку палякаў і расейцаў амаль
аднолькава. Палякі лічылі яго, а ў некаторых
колах лічаць і зараз, сваёй вызвольнай
акцыяй, а расеіцы —польскай інтырыгай. І
гэта ўсё нягледзячы на тое, што Кастусь
Каліноўскі да самага канца свайго каротка-
га жыцця ніколі не пакідаў свае беларус-
кае мовы і народу, што тысячи беларусаў —
удзельнікаў паўстаньня 1863 г. былі вы-
везены ў Сібір, што інтэлігенцыя Беларусі
таго часу была разагнаная па ўсёй імперыі,
што такія выдатныя яе людзі, як Францыцішак
Багушэвіч, павінны былі хавацца ў чужых
місцінах, каб ня трапіць у рукі муряўёу-
цаў. На месца вывезеных у Сібір беларускіх
паўстанцаў і іхніх аднадумцаў, расейскі
ўрад запаланяў Беларусь сваім, прывезеным
з цэнтра Расей, настаўнікамі, судзьдзямі,
святыарамі, паліцыянтамі й адміністра-
тарамі ўсіх рангau. Цытуючы расейскі ча-
сопіс «Вестник Западной России», выдаў-
ніцтва якога пасыль задушэння паўстань-
ня 1863 г. было, дарэчы, пераведзена з
Кіева ў Вільню (пэўна-ж для «асьветніцкіх
мэтаў»), Аляксандар Цывікевіч ў сваёй

працы «Западно-руссізм» падае наступнае:
«У мэтах фактычнага абрусення заходняга
краю Расей, расейскі ўрад выдаў цэлы шэ-
раг пастановаў, накіраваных на тое, каб
узмацыніць тут расейскую земляўлас-
ніцьць... Цяпер шмат якія рускія на чохуць
заставацца на сталае жыхарства ў заходнім
краі, між іншым, таму, што няма тут расей-
скага грамадства, няма дзе адпачыць душой.
Гэтая непрыемнасцьца сама сабой зыніла-
б, калі край засяліўся-б расейскімі
земляўласнікамі, і, як-бы па знаку чароў-
нае рукі, хутка адбылося-б жаданае абру-
сеньне». («Спадчына», №4, 1991, ст. 49, 57).

Русыфікацыя Беларусі не прыйшла «як
бы па знаку чароўнае рукі». Але, хоць і паво-
льней, наша Бацькаўшчына была ператво-
рана ў новую, на гэты раз у заходнюю ус-
крайні, быў зроблены замах на нашу культу-
турную спадчыну, быў забаронена беларус-
кае друкаване слова, зроблена ўсё тое,
што хохуць сёньня зрабіць нашыя нядобра-
зыліўцы, выкарыстаўшы Вярхоўны Савет
сувэрэннае Рэспублікі.

Удумваючыся ў беларускую гісторыю,
асабліва апошніх дзесяцігодзьдзяў, востры
боль працінае душу за той нічым і нікім не-
заслужаны жах, які перажылі Беларусь і яе
народ. Дзе і калі ў сьвеце было такое, каб
людзі, жывучы дома, у сваім краі, зайдзро-
сцілі долі эмігрантаў, якія пакінулі
свой родны кут, каб толькі выжыць, каб за-
хаваць сваю Бацькаўшчыну на чужыні? Такое
пачуцьцё выказаў наш паэт Але́сь Піса́рык у сваіх вершы «Родныя гнёзда», у
якім ён адчыняе сваю і нашай Бацькаўшчыны
пакрыўданыя душы, пішучы вось гэтыя
радкі да сваіх стрычечных братоў, якія жы-
вуюць за акінам:

Карэнье роду нашага пасеклі

Віхуры веку.

Дух не замялі!

Вы на чужыне не зазналі бедаў
 Такіх як тут —
 На здаўленай зямлі.
 Захопніцкім, каваным крута ботам
 Растопталі сувязтні на вачах.
 Паскудзілі душу хлусьнёю...
 Потым—
 Гімн з пашчы крываражэрае гучай.
 А ты, мой брат, радзіўся на чужыне,
 Дзе сонца не захмарвала туга,
 І бацяны анёламі кружылі
 У недаспаных, казачных лугах.
 Ты мовы маці не цураўся з роду.
 Мяне-ж
 За слова роднае пяклі
 Насьмешкамі,
 Што вышайш я з народу,
 Як вешальнік з надрэзанай пятлі.

Чытаючы гэтыя прачулыя слова і кідаючы позірк на сённяшнія падзеі ў Беларусі, так і хочацца крыкнуць словамі нашага вялікага Купалы, які ў 1921 г., тро гады пасля сакавіковага ўздыму з абурэннем пісаў:

Годзе нам сілы прыблудаў вялічыць
 Дзецьмі, багацьцем радзімай зямлі;
 Нашы загоны даўно ўжо нас клічуць—
 Нашы загоны, што зельлем зраслы.

Досыць ішлі на чужым павадку мы
 Доўгія векі бязь воры ў сябс,
 Мы ўжо ня тыя, — інакшыя думы
 Выраслы з намі, завуць к барацьбе.

Кажуць, што на памылках вучатца. Робячы гэты кароткі агляд нашае беларускае рэчаіснасці, хочацца верыць, што Беларусь выправіць свае памылкі, зьліквідуе свае цяпершнія пераходныя цяжкасці, і, прысьпешыўшы палітычна-еканамічныя працэсы,

пачне няўхільна рухацца да поўнае незалежнасці. Бо-ж, напэуна, не звязліся яшчэ ў Беларусі гарачыя патрыёты, тыя, што марылі аб незалежнасці, волі свайго народу, аб усім тым, што было немагчымым ва ўмовах жорсткага акупацийнага ўціску. Яны не пакідалі сваіх лятуценіньяў, не мірліліся з тым, што іншыя лічылі наканаваным, а верылі ў перамогу прауды, катэгарычна акідаючы тэзу немагчымасці. Цяпер гэтыя людзі павінны не пакідаць абароны нацыі і волі свайго народу. Наш народ зашмат перацярпеў, каб зараз, дачакаўшыся рэальнаяе магчымасці стаць незалежным, выпусціць з рук гэтую магчымасць. Дык няхай лунаюць бел-чырвона-белля сцягі на нашай Бацькаўшчыне! Нехай звініца званы свабоды з заходу на ўсход і з поўначы на поўдзень ва ўсёй шматпакутнай Беларусі! Словамі нашага выдатнага Якуба Коласа, якога народны пээт Беларусі Ніл Гілевіч, гэта克 трапна назва ў настаўнікам наці, мы клічам цябе, Беларусь, да новага ўздыму, да шчасця народнага:

Змоўкні ты, съціхні песня пакуты,
 Заварушицы наш край!
 Люд беларускі! Рві свае путы!
 Новую песню съпявай!

25 Сакавіка ў Менску

Анатоль Старадарожскі

25 Сакавіка!

*Годны дзень беларускай дзяржавы,
Веснаплынных вятраў талака
Пыл з кароны атрасла дзяржавы.
Шматывалі нас досыць арлы,
Із адной і дзвююма галавамі.
Мы ня зь нейкай бязроднай імглы,
Нас вякі як сваіх гадавалі.
Мы ратаі съвятла, Крывічы,
Верхачы няўміручай Пагоні.
Маладзік сакалом на плячы,
Гартны меч у цвярдое далоні.
Лучыць нашыя мары рака
Бел-чырвона-белага съягу.
25 Сакавіка—
Наша съвята, пароль і адвага!
Рыгор Барадулін*

Да правядзення съяткавання 75-х угодка ў абвешчання Беларускай Народнай Рэспублікі (БНР) пачалі рыхтавацца загадзя. У студзені 1993 г. быў створаны аргкамітэт, у які ўваішлі прастайнікі арганізацыяў, інстытуцыяў, клубяў і партыяў, прыблізна 40 асобаў. Аргкамітэт амаль кожны тыдзень збіраўся ў Доме літаратара для амбэркавання розных праблемаў і апрацавання праграмы съяткавання. Старшынёй аргкамітэту быў выбраны мастак Мікола Купава.

Съяткаванне 75-х угодак абвешчання БНР пачалося 19 сакавіка. У Доме літаратара а 5-й гадзіне вечара адбылася навукавая акадэмія. На яе адкрыцці прагучала запіс выступлення Міхася Ткачова, якое было найгранае на плёнку 25 сакавіка 1991 г. Гэтым прысутнім ўшанавалі памяць выдатнага гісторыка і змагара, адраджэнца «Грамады» Ткачова, які памёр 31 кастрычніка

1992 г. Пасля праслушоўвання запісу прасыпалі царкоўны гім «Магутны Божа». На навуковай акадэміі прачыталі рефэраты: У. Конан «БНР у канцэксце гісторыі: духоўны і геапалітычны сэнс беларускай ідэі», І. Саверчанка «Аднаўленне духоўнасці», С. Рудовіч «Проблемы беларускай дзяржаўнасці ў грамадзка-палітычнай думцы Беларусі 1917—пач. 1918 гг.», Я.Юхо «Міжнародна-палітычны аспект 25 Сакавіка», А.Грыцкевіч «Аб беларуска-летувіскіх дачыненнях», В.Мазец «Дзяржаўна-культурнае адраджэнне Беларусі ў 1918 г.», Т.Процько «Бэрлінская драма», Р. Лобава «Дыпламатычная дзеяйнасць БНР», Г.Сурмач «Лёс архіваў БНР», Я.Янушкевіч «Архіўныя матэрыялы БНР у Вільні», Ю. Туронак «Дзяржаўнасць Беларусі падчас Другой сусветнай вайны».

У нядзелю 21 сакавіка з самага ранняня на пляцы Незалежнасці пачалі зьбірацца людзі. Апрача беларускага нацыянальнага съягу і гербу «Пагоня» з'явіліся бел-чырвона-белыя съягі з гербамі гарадоў, клубаў, асацыяцый. Былі прынесены плякаты з партрэтамі выдатных беларускіх дзеячаў, адраджэнцаў-змагароў і патрыётаў, што звалі народ да незалежнасці. Прыйшлі з сваімі штандарамі сябры БЗВ (Беларускага Задзіночання Вайскоўцаў). Iх сабралося больш за тысячу.

Каля 11-й гадзіны на пляцы Незалежнасці было ўжо каля 10 000 асобаў, якія пачалі строіцца ў калёны па 20 асобаў у шыкце. Чало калёны ўзначалілі вайскоўцы з штандарамі й плякетамі. За імі выстраіліся цывільныя. Сярод уздзельнікаў маршу «За незалежнасць і дэмакратыю» быў і старшыня Рады БНР Язэп Сажыч. Перад тым, як

пайсыці у шэсьці, ён уклечны і пацалаў у беларускі съціг. Узьняў яго і разам з ім

ішоў да помніка Я. Купалы. Народу сабралася

столькі, што калі чало шэсьця прыйшло да помніка, ягоны хвост усё яшчэ знаходзіўся на пляцы Незалежнасці.

Каля помніка Купалу адбыўся мітынг, на якім выступалі Васіль Быкаў, Вольга Іпатава, Алег Трусаў, Лявон Барщэўскі, Валянтын Голубеў, Ганна Сурмач, Мікола Статкевіч і іншыя.

У аўторак, 23 сакавіка ў Нацыянальным музэі гісторыі і культуры Беларусі ўрачыста адкрылася выстаўка, прысьвежаная Акту 25 сакавіка. На ёй былі прадстаўлены дакументы БНР, паштоўкі, плякяты, брашуры і кніжкі, выдадзенныя 1917–1918 гг.

Наступным днём у Палацы мастацтва адбыўся вернісаж выстаўкі «Адраджэнне-93», арганізаванай творчай суполкай «Пагоня». Саюзу мастакоў Беларусі.

25 сакавіка раніцой пачаліся ўрачыстыя богослужэжныя ў цэрквях, касьцёлах, у святынях усіх хрысьціянскіх канфесіяў, у час якіх служыліся і паніхіды.

А 2-й гадзіне у дому №9 на вуліцы Валадарскага, дзе пражывалі браты Антон і Іван Луцкевічы, сааўтары Акту 25 Сакавіка, мусіла адбыцца ўрачыстае адкрыццё мэмарыяльнай дошкі ў гонар беларускіх адраджэнцаў. Але гарадзкія ўлады ў апошнія гадзіны перад урачыстасцямі забаранілі павесіць мэмарыяльную дошку, аргумэнтуючы, што ўрад Беларусі ня прыняў належнай пастановы ў гэтай справе.

Вечарам 25 сакавіка а 7-й гадзіне ў канцэртнай залі філармоніі пачаўся ўрачысты сход. Адчыніў яго старшыня Таварыства Беларускай Мовы Ніл Гілевіч, які адзначыў: «Мы сабраліся, каб адзначыць 75 гадавіну БНР. Гэтая надзвычайная падзея на працягу ўсіх гадоў падлягала безаговорачнай негатыўнай ацэнцы маскоўскай, крэмлёўскай улады, якая навязавала свой погляд, свае

На здымках: (стар. 18) 21 Сакавіка. Урачыстае шэсцьце дэмакратычных сілаў па праспекту Ф.Скарыны (верхні здымак); Мітынг каля помніка Янку Купалу (ніжні здымак)

(стар. 19) 25 Сакавіка, Прэзыдым урачыстага сходу: (зльева направа) Васіль Быкаў, Станіслаў Шушкевіч, Ніл Гілевіч, Яэз Сажыч, Зянон Пазьняк, Багдан Андрусышын (Данчык) Рыгор Барадулін. Фота Уладзіміра Кармілкіна

тлумачэнын Акту 25 Сакавіка. Ніякі іншы погляд не дапускаўся, таму грамадзкая думка знаходілася ў аблудзе, праудзівая гісторыя Беларускай Народнай Рэспублікі ад народу хавалася. Шкода грамадзтву чынілася вялікая, як заўсёды, калі праўда топчыца, а хлусьня узвышаеца. Прышла нагода глянуць на Акт 25 Сакавіка абектыўна.

Пасъля Ніла Гілевіча выступіў Васіль Быкаў: «Ня можа быць свабоды, калі нацыя хоча паніволіць іншую нацыю. Расейскі імпэрыялізм перарадзіўся ў камуністычны імпэрыялізм і свае наўкуковыя здабыткі аддаў молаху вайны. Мы, беларусы, былі пазбаўленыя самога боскага права свабоды, і мы забыліся, як выглядае свабода, нам яе адабралі, адабралі нашую гісторыю, нават мову. 25 Сакавіка быў закладзены падмурак дэмакратычнай Беларусі. Усе творцы Акту 25 сакавіка заплацілі жыцьцём. Мы ад сваіх папярэднікаў маєм вялікі гістарычны волыт, пазналі, што такое камунізм. І гісторыя нам не даруе, калі мы не выкарыстаєм гэты свой волыт у адраджэнні Беларусі.»

Станіслаў Шушкевіч признаўся, што ў сваім дзяяцінстве юнацтва ён ня чуў пра падзеі 25 сакавіка 1918 г., але зь цягам часу пачаў цікавіцца і разумець значэнне гэтай падзеі. Народ наш таксама мала ведае пра гэтае. «І я заклікаю Вас быць, міласцівымі, літасцівымі, знайсці ў сябе мужнасць быць добразычлівымі да тых людзей, якія пакуль што мала ведаюць пра БНР і яшчэ не зразумелі важнасць гэтай падзеі».

Язэп Сажыч: «Першы раз я ўрачыста я афіцыйна съяткаваў наш нацыянальны Вялікдзень паўвеку таму назад у сладкім і дарагім мне Наваградку. Ад гэтага часу мы кожны год съяткавалі акт 25 Сакавіка на эміграцыі і кожны год паўтаралі: «Дай Божа дачакацца, каб мы маглі съяткаваць

у вольным Менску. Вось лёс наканаваў мне, што я дажы ў даўнага моманту і маў разам з вами съяткаваць гэтае съвята ды прывітаць Вас з Актам 25 сакавіка, актам, які абвесціў Беларускую Народную Рэспубліку. Гэтым векапомнім актам нашыя папярэднікі ўзмаганы за свабоды і дэмакратычны лад у Беларусі далі нам усім прыклад палітычнай празорлівасці і самаахвярнасці служэння справе нацыянальнага адраджэння Беларусі. Сёння пасъля столькі пакутлівых дзесяцігодзьдзяў беларускае адраджэнне выйшла на новы этап, але сілы рэакцыі і зла ёсьць яшчэ даволі моцныя ў Беларусі. Заклікаю Вас усіх зяднанца вакол ідэалаў БНР і працы на карысць вольнай і дэмакратычнай дзяржавы, каб расцьлі і буйнелі дабрабородныя пасткі зярніт свабоды, кінутыя ў беларускую гістарычную глебу 75 гадоў назад незабыўнымі творцамі Акту 25 сакавіка 1918 г.».

На акадэміі выступалі з промовамі і прывітаннямі Ганна Сурмач, Багдан Андрушын (Данчык), М.Статкевіч, Зянон Пазнянк, Юр'яс Туронак, Рыгор Барадулін.

Пасъля ўрачыстых прамоваў і прывітанняў адбыўся канцэрт, у якім прыняў удзел і Данчык, якога публіка прымусіла ўзяць гітару і праспіляваць некалькі лесьніц. Вядома, што Вярохойны Савет Рэспублікі Беларусь не зацвердзіў дзяржаўнага гімну, але «Мы выйдзем шчыльнымі радамі» без пастановы ВС прынятым людзьмі. Адсыпіванынем гэтага гімну і закончылася ўрачыстая акадэмія, прысьвеченая 25 Сакавіку ..

наша ГІСБРЫЯ

Тапаграфія знаходак манэт і аздобаў

Міхась Белямук

Віцебская вобласць

Смаляны, Аршанскі р-н

Мы ўмоўна запісалі пад Смаляны, бо П.Харлаповіч запісаў, што ў Беларускім дзяржаўным музеі перахоўваліся рэчы, знойдзеныя ў 1921 г. Гэтыя рэчы былі ў некалькіх картонах, але без пашпарту. У інвэнтарнай кнізе зазначана, што атрымалі рэчы з Смаляну і Багрынава, мясцовасці ў Аршанскім р-не, але не гаворыцца, што атрымалі з Багрынава. Паміж прысланнымі рэчамі быў манэты:

Арабскі дыргем Саманідаў з аш—Шаш (Ташкент) 980–981 г. Нух ібн Мансур..

Англія Этэльрэд II, 978–1016 г. чаканення ў Лёндане,

Канута, 1016–1035 г. не расчытанана месца чаканкі—2 манэты,

2 абламаныя манэты, адзін абломак Этэльрэда II, а другі Канута.

Харлаповіч ... б.302, №1

Старажэвічы, Чашніцкі р-н

У 1899 г. селянін Давыдаў выараў скарб, які складаўся зь сярэбраных манэтаў. зыліткаў і аздобаў. Скарб быў загорнуты ў бяросту, а вёска Старажэвічы знаходзіцца 5 км ад гістарычнае вёскі Лукомль, аб якой Уладзімер Усевалодавіч (Манамах) расказваў сваім дзеецям, што ў 1078 г. напаў на Лукомль і Лагойск, зрабаваў, спаліў, жыхароў паланіў. Старажэвічы каля рэчкі Бабёр, дадок Бярэзіны, якая ўліваецца ў Днепр. Лукомль ля рэчкі Лукомлі, даток Улы, якая ўліваецца ў Дзьвіну. Значыць, што каля Старажэвічы быў волак з Дзьвіні ў Днепр.

Скарб важыў 781 гр. Манэты важылі 160 гр, а зыліткі з аздобамі 591 гр. Агульная колькасць манэтаў была 207 шт. 159 быў паходжаныя заходнія єўрапейскага, 48 з Арабскага каліфата. Аднак большасць іх быў паламаныя, абрезаныя і цяжкія да расчытаныя, асабліва манэты заходнія єўрапейскага паходжаныя. Усе абломкі і абрэзкі быў падасланыя на сплаў, а рэшту манэтаў, аздобаў і зыліткаў быў переказаны ў Магілёўскі музэй, аднак у 1926 г. скарб ня быў Magілёве, пра паў бяз вестак.

Абасыды	Багдад	Ірак	???	1 ц
Саманіды	Бухара, Самарканд, аш-Шаш	Узбекістан	916–985/6	11 ц
Гамданіды	Нісабур	Ірак	961/2	1 ц
Зіярыды	Джорджан	Ірак	967–976	Бітусун Вашмір
"	"	Іран	976–1012	Қабус
Мерваніды	???		995/6	Абу Алі ал-Хасан Мерван

Саманідаў і Бувайгідаў			32 аб
Англія	Этэльрэд II	979-1016	Ерк
	Этэльрэд II	979-1016	Лёндан
	Этэльрэд II	979-1016	Экстэр
	Канут	1016-1035	Лондан ???

Нямецкая імпрыя

Атон і Адэльгейда

Вендкі

з першай паловы XI ст

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

???

Імітацыя манэтам Бернгарда кн. чаканеных у Люнебургу. Адносна нямецкіх манэтаў

колькасць іх на ёсьць вядомая.

Кружкі манэтападобнай формы і памеру, сярэбранныя	9 шт.
Грыўны-зъліткі, сярэбранныя	2 шт.
Грыўны-зъліткі сярэбранныя, малога памеру	2 шт.
Дрот сярэбранны, маток і 11 кавалкаў дроту сярэбранага	2 шт.
Дрот сярэбранны, чатырохгранены	4 шт.
Кавалкі сярэбранныя, невялікія	5 шт.
Зъліткі сярэбранныя ў выглядзе плітак з шурпаватай паверхніяй	5 шт.
Гузік сярэбранны, пакрыты пазалотай	1 шт.
Накладкі сярэбранныя да пояса, арнамэнтаваныя	3 шт.
Галоўка булаўкі сярэбаная, узор кветкі	1 шт.
Кавалкі жоўтага металу, мажліва электрон (золата і серабро)	1 шт.
Бляшки сярэбранныя невялікага памеру, рознай формы	11 шт.
Пласціца сярэбаная, вузкая, скрученая ў два абароты	1 шт.

Марков.. б. 139, №18, Романов 4.. б.73-74

Корзухина... б.95, № 45,

Ільин... б. 36, № 150, Потін²... б.164, № 280**Старажэвічы II, Чашніцкі р-н**

У 1903 г. tym-жа селянінам Давыдавым выараны скарб манэтаў, зъліткоў і аздобаў. Зъліткі перадалі ў Эрмітаж, а манэты былі падзеленыя паміж Эрмітажам, музеем Варшаўскага юнівірсітэту і Маріёўскім музеем. Манэтаў было 319 шт. Гэтак як у папярэднім скарбе была вялікая колькасць манэтаў абрэзаных або паламаных. Арабскіх манэтаў было 40 цэлых і 6 абламаных. Некаторыя дыргемы мелі вушка або дзірачкі, што съведчыць аб выкарыстанні іх за падвескі-аздобы.

Саманіды	аш-Шаш	Узбекістан	913-942/3	Наср ібн Ахмад	3 ц
"	аш-Шаш	Узбекістан	953-954	Нух ібн Наср	1 ц
"	Самарканд	Узбекістан	942-943	Нух ібн Наср	1 ц
"	аш-Шаш	Узбекістан	958-959	Абдул Малік I	1 ц
"	Амул	Іран	964-965	Мансур ібн Нух	1 ц
"	Бухара	Узбекістан	958-968/9	Мансур ібн Нух	3 ц
"	Самарканд	Узбекістан	961-976/7	Мансур ібн Нух	2 ц
"	аш-Шаш	Узбекістан	973-974/5	Мансур ібн Нух	2 ц
"	Самарканд	Узбекістан	984-991/2	Нух ібн Мансур	2 ц
"	аш-Шаш	Узбекістан	988-989	Нух ібн Мансур	1 ц
"	аш-Шаш	Узбекістан	???	???	1 ц
"	???	Узбекістан	???	???	1 ц
					1 ц баб
Імітація саманідзкіх дыртемам					1 ц

Бувайгіды	Гамадан	Іран	959-960	Рокн ад-дауля	1 ц
"	Ісбаган	Іран	974-975	???	1 ц
Зіярды	Джорджан	Іран	970-976/7	Вітусун ібн Вашмгір	2 ц
Мерваніди	???		995-996	ал-Хасан ібн Мерван	1 ц
"	Міяфарәкін	Ірак	1007-1010	Сайд ібн Мерван	3 ц
"	Муласай	Ірак	1003-1004	Сайд ібн Мерван	1 ц
"	???		996-1010	Сайд ібн Мерван	3 ц
"	Міяфарәкін	Ірак	1013	Абу Наср Ахмад	1 ц
"	???		???	???	1 ц
Гамданіды	Мосул	Ірак	???	съёрга	1 ц
"	???		???	съёрга	2 ц
Окайліди	Мосул?	Ірак	???	съёрга	1 ц
Ілекі	Узген	Кіргізія	1009-1010	Наср I ібн Алі	1 ц
Булгары					
Камскія	Булгара	Татар.Айт. Рэс.	976-977	Мумен	1 ц
Арабскі дырғем	выщерты, цяжкі для расчытаньня				1 ц
Англія	Этэльрэд II, кр		978-1016		23 ц
"	Канут, кр.		1016-1036		26 ц
"	Гарольд, кр.		1035-1040		1 ц
"	Імітація манэтам Канута				8 ц
Данія	Гартакнут, кр.		1036-1042		7 ц
"	Магнус, кр.		1042-1047		1 ц
"	Імітація манэтам Этэльрэда				1 ц
"	Імітація манэтам Канута				1 ц

Німецька імперія

Атон I імп. 936-973 Кельн 5ц

Атон II,	імп.	973-983	Майнц	2ц
Атон III,	імп.	983-1002	Андэрнах	1ц
Атон III,	імп.		Дэвернір (Галіандыя)	1ц
Атон III,	імп.		Вюрцбург	1ц
Атон III,	імп.		Кёльн	3ц
Атон III,	імп.		???	абрэзаныя
				13аб
Атон і Адэльгейда				24ц
Генрык II;	імп.	1002-1024	Аўгсбург	3ц
Генрык II,	імп.		Вормс	1ц
Генрык II,	імп.		Страсбург (Францыя)	3ц
Генрык II,	імп.		Тиль (Галіандыя)	1ц
Канрад II,	імп.	1024-1039	Дуйсбург	1ц
Канрад II,	імп.		Тиль (Галіандыя)	2ц
Генрык III,	імп.		Шпайер	1ц
Генрык I,	герц.	948-955	Рэгенсбург	2ц
Генрык У,	герц.	1017-1026	Рэгенсбург	1ц
Генрык VI,	герц.	1026-1040	Рэгенсбург	1ц
Бернгард II,	герц.	1011-1059	Люнебург	2ц
Больдуін IV,	гр.	989-1036	???	(Вэльгія)
Вільлігіс.	архп.	1021-1036	Майнц	1ц
Пілігрім	архп.	975-1011	Кёльн	2ц
Герман.	архп.	1036-1056	Кёльн	1ц
Бернольд	яп.	1027-1054	Гронінген (Галіандыя)	1ц
Эўрапейскія манэты вельмі дрэнай захаванасьці X-XI ст.				124 ц 6аб.

Зълітак залаты з жалабком, вага 78. 803 гр.

Пярсыцёнак залаты з круглага дроту 33. 801 гр.

Пярсыцёнак залаты з граненага дроту

Усе гэтыя 3 прадметы былі напісаны на вялікі сярэбраны абруч.

Зълітак сярэбраны ў выглядзе прутка, з знакамі ўдару малатка, вага 201. 66 гр.

Зълітак сярэбраны ў выглядзе прутка, вага 103. 63 гр.

Зъліткі сярэбраныя, граненыя, вага іх не паказаная 2 шт.

Зъліткі сярэбраныя, рознай вялічыні, абрубленыя, вага 37.15 гр, 19.46, гр, 12.17. гр, і 10.13 гр, усе яны з граненага дроту.

Нашынік сярэбраны разламаны на 4 часткі.

Маток сярэбранага дроту.

Дата закапаныня скрабу прыблізна сярэдзіна XI ст.

Романов ⁴ б.73-74, Марков ² б.133-136, Ильин... б.36, № 151 Потин ² б.164-165, № 281, Корзухина... б.96, № 46, зб. Археалогія, нумізматыка і геральдыка Беларусі (АНГБ) б.167-168, Сотникава Спасский ^{2..} б.53. №3, Bauer ...pp. 162-163, №69.

Стражэвічы, Чашніцкі р-н

Паводля Л.Побаля каля вёскі быті знайдзены рымскія манэты, год знаходкі не названы і няведамая колькасць манэтаў. Таксама ня ведама зь якога году быті манэты.
Поболь²... б. 196, № 695

Стук, маёнтак, Палацкі р-н

Каля 1888 г. у маёнтку Стук, які ў той час быў каля Палацку, знайдзены арабскія дыргемы з IX—X ст. Вестка аб знайдзенны скрабу зарэгістраваная Архэолягічнай камісіяй, але лёс скарбу не пададзены.

Марков... б. 136, №2

Струньне, Палацкі р-н

У 1890 г. знайшлі скраб арабскіх сярэбраных манэтаў. У скарбе было 22 дыргемы, але ня ведама, зь якога году, дзе быті чаканены і кім.

Дело Імператарскай Археологіческай Комісіи за 1890 г. б.134-135

Сухадрова, Віцебскі р-н

У 1870 г. недалёк рэчкі Сухадароўкі ў маёнтку Г.Мацюніна, 20 вёрст ад Віцебску, знайшлі скраб, які складаўся з арабскіх дыргемаў IX—X стст і аздобаў. Манэты й аздобы разабралі. Зьбераглося 2 сярэбранныя нашынікі і пярсыčёнак з каштоўным камнем.

Марков.. б. 139, № 15, Сементовский, ..б.76-77, Корзухина... б.80, №8.
Сергеева¹⁰..б.35,36,38.

Узноснае, Талачынскі р-н

У 1971 г. С.Сяргеева ў кургане № 3 з жаночым пахаваньнем знайшла 2 сярэбранныя пласціністыя арнамэнтаваныя пярсыčёнкі.

Сергеева⁴.. б.52

Усьвіца, Ушацкі р-н

Каля 1926 г. Рыгор Сыляпнёў знайшоў на полі арабскі дыргем саманідаў Ізмаіла ібн Ахмада, чаканены ў 903-904 г.

Харлаповіч.. б.337, № 144, Фасмер²...б.291, №37

Чаркасава, Аршанскі р-н

У 1927 г. А.Ляўданскі дасьледываў курганны магільнік. У курганах з жаночымі пахаваньнямі знаходзіў шклозалочаныя пацеркі — 15 шт.

Ляўданскі²... б.62, 63. Яніцкая... б. 140-141.

Чаркасава, Аршанскі р-н

У 1959 г. віцебскі краязнаўчы гурткот атрымаў дазвол раскапаць два курганы. Кіраваў раскопкамі М.Рыўкін, старшыня гуртка .У адным кургане з жаночым пахаваньнем пачатку XI ст. знайшлі 51 шклозалочаную пацерку калі галавы.

Алексеев і Сергеева... б. 54. Яніцкая... б.141.

Чарневічы , Глыбоцкі р-н

У 1936 г. Гелена і Уладзімер Галубовічы праводзілі раскопкі курганоў, у курганах з жаночымі пахавальннямі знайшлі сярэбраныя аздобы, імітацыю арабскага дыргема і з шклозалочаныя пацеркі. Аздобы былі: нашыйнік з круглага дроту, бранзалет з такога-ж дроту, кальцо драцянае і кавалак дроту, адзін канец востры, другі тупы. Паколькі імітацыя дыргема мела вушка, значыць, што выкарыстоўвалі яго за падвеску.

Галубовіч Е; і Галубовіч В... б. 130, 132,

H.Cehak-Holubowicz. .б. 432, 437, таб. LX XXVII, № 7, II, 16, 22.

Шо, Глыбоцкі р-н

У 1939 г. Гелена і Уладзімер Галубовічы раскапалі 16 курганоў і знайшлі пры мужчынскім шкілеце арыгінальную арабску манэту, у другім кургане знайшлі сярэбраную падвеску, якая была імітацыя арабскага дыргема.

ЗЛГБ Віц... б. 239, 1215, *Holubowiczowie*, б. 8.

(Працяг у наступным нумары)

Бібліографія

Алексеев Л., Сергеева З. Раскопки курганов в Восточной Белоруссии. КСИА, вып. 135, М.1975.

Holubowiczowie Н. і W. Wykopaliska na Wilenszczyźnie w latach 1938-1939. Wilno 1940

Голубович Е., Голубович В. Славянские поселения правобережной Дисны в Вилейском округе. КСИМК. вып. II, М., 1945

Ляўданскі ² А. Курганны магільнік калія Чэркасава, Аршанскае акругі. Працы археолёгічнае камісіі. т.2. Мн., 1930.

Марков ² А. Два монетныя клада. Изв. Археол. комиссии, вып. 17, СПб. 1903.

Романов ⁴ Ч. Еще два клада близ древнего Лукомля. Изв. Археол. Ком. Прибавления к вып. 6., СПб 1903.

Сергеева ¹⁰ З. О прибалтийских шейных гривнах в древнерусских памятниках X—XIII вв. КСИА, вып.155, М.1978

Сотникова, Спасский ² Русская нумизматика XI—XX веков. Л.1989 г.

Фасмер ² Р. Список монетных находок, зарегистрированных секцией нумизматики и гиплитики ГАИМК в 1926-1927. Сообщения ГОС. Академии Института Матеральнай культуры т. 2, Л.1929.

Cehak-Holubowicz Н. Slowianskie groby kurhanowe kolo wsi Czerniewicz w pow. Dzisnenskim. Wiadomosci Archeologiczne , XVI,, War. 1948,

Аздобы скарбу в. Стражэвічы

Да пытаньня этнічнай прыналежнасьці

старажытных ліцьвіноў

Паўла Урбан

Цікавая яшчэ і гэткая канстатация Віганда. Напрыклад, пад 1364, 1367, 1372, 1376 і 1382 гг. ён пісаў пра крыжацкія напады на замкі і землі, што ляжалі каля Трокай і над ракой Стрэвай, паабапал ракі Вільлі і над Нёманам краху далей на захад ад упадзення ў яго гэтай ракі Вільлі. Выганд паведамляў, што пры кожным з гэтых рабаўнічых нападаў крыжакі звышчалі цывільнае насельніцтва або бралі ў палон і гналі ў Прусію «ліцьвіноў-язычнікаў» і «рутэніаў». У тых паведамленнях Віганда першае месца сярод палоненых займалі вось гэтыя рутэні, а ліцьвіноў ён звычайна называў «паганцамі».¹⁸⁵

Дык што мог мець на ўвазе Віганд, калі нават сталіцу здавалася-б уласнай Літвы—Вільню—характрызаваў як «рускі горад» або горад русінаў? Магчыма, меў на ўвазе або тое, што ў сэцыі гэтай уласнай Літвы русіны жылі ў перамешку з ліцьвінамі, або нябачыў этнічнай разныні паміж імі. Да русінаў, як выглядае, Віганд зацічу праваслаўнае насельніцтва, а таму што ліцьвіні трymаліся свайго паганства, ён іх пераважна называў «паганцамі».

Тут можна прыгадаць краху кур'ёзны дакумэнт польскага паходжання. Маецца на ўвазе пасольская інструкцыя для польскага пасольства, якое ў 1505 г. наведалася ў Рым дзеля перамоваў з новаабраным Папам Юльянам II. Гэтае пасольства ўзначальваў прыгладваны ўжо намі Эразма Цёлак, які цяпер меў тытул Палацкага япіскапа. Дакумэнт гэты быў складзены ад імя польскага караля і вялікага князя ВКЛ Аляксандра Казіміравіча, але ягоным са-

праўдным аўтарам, як выглядае, быў канцлер Польскага каралеўства Ян Ласкі. Бы і акрэдытаваў для таго польскага пасольства, датаваны 6 снежня 1504 году, таксама быў напісаны канцлерам Янам Ласкім.

Палітычная тэндэнцыя насьць гэтага дакумэнту, пра якую будзе гаворка, можа тлумачыцца тым, што ў тым часе вяліся спрэчкі вакол Мельніцкай вуніі 1501 г. Паводле актаў якой Вялікага княства Літоўскага мелася стравіць свой дзяржавы суверэнітэт і стацца звычайнай правінцыяй Польскага каралеўства. Польшча мела таксама праблемы з Прускім тэўтонскім ордэнам, у сувязі з чым шукалася падтрымка ў Ватыкане. Што-ж тычыцца гэтага польскага канцлера Яна Ласкага, дык ён быў зядлым абаронцам Мельніцкай вуніі, злыцца Вялікага княства Літоўскага з Польшчай, пра што і засьведчыў сваім выступленнямі і прапановамі на Берасцейскім сойме, які адбыўся ў лютым 1505 г. Насуперак польскім пажаданням гэтыя Берасцейскі сойм, як ведама, увогуле скасаваў туго Мельніцкую вунію.

Вось-ж , каб зразумець тэндэнцыйную сутнасць гэтага дакумэнту, і трэба мець на ўвазе выказаныя тут намі заўгагі.

Дык у гэтай пасольскай інструкцыі рабілася тое дзіўнае адкрыццё, што, маўлюць, гэта, напрыклад, не вялікія князі Гедымін і Альгерд ставілі супраць татарскім заваёвам і вызвалілі шмат земляў Русі з пад татарскага панаванья. Паводле гэтай інструкцыі, усе заслугі на гэтай ніве належалі... каралям Польшчы. Другі кур'ёз, якім пачыналася тая пасольская

інструкцыя, палягаў у тым, што маўляў, Вялікае княства Літоўскае спрадвеку існавала як правінцыя Польскага каралеўства. Разам з гэтым у інструкцыі гэтай гаварылася яшчэ пра тое, быццам усе землі вось гэтага Польскага каралеўства, уключаючы сюды «Літоўскае княства» і землі Русі (Галіцкай) і Пруссіі, ад даунейшых часоў засяляюць палякі.¹⁸⁶

Гэткія дзівосныя для таго часу прэтэнзіі маглі тычыцца гэтак званых «каралеўскіх прусаў» або той часткі Прускага тэўтонскага ордэну, якая ў выніку вайны 1454–1466 гг. была адыйшла да Польшчы і дзе ў складзе насельніцтва быў узрос польскі элемент. Часткова гэта магло тычыцца і быўой Галіцкай Русі, куды таксама адбываўся наплыў гэтага польскага элементу. Аднак падобныя прэтэнзіі нельга было высуваць у дачыненьні ВКЛ. У гэтым каралеўстве польскага элементу ў тым часе не было, хіба што вынятак магла складаць пара дзясяткаў у каталіцкіх ксяндзоў польскага паходжання.

Дык пра што можа съведчыць факт гэтага этнічнага «апалячваньня» насельніцтва ВКЛ і ў прыватнасці насельніцтва ўласнай Літвы? Пэўна, у далёкім Ватыкане можна было расказваць казкі пра палітычную ды і польскамоўную этнічную веліч Польскага каралеўства. Але ўсё-такі рызыкоўна было б гэтак свабодна засяляць палякамі землі вось гэтай уласнай Літвы ды і Русі. Нагадаем яшчэ раз, што пры сваім першым дыпляматычным візіце ў Ватыкан — у 1501 г.—той-же Эразм Цёлак меў нагоду паведаміць там, што ліцьвіны, паводле яго, захоўвалі ўласную мову, але звычайна карысталіся мовай русінаў. Тому, як выглядзе, адзначаны тут кур'ёз тагачаснай польскай дыпляматіі можна тлумачыць ня толькі павевамі вяліка-

дзяржаўных амбіцыяў. Хутчэй большую ўвагу ў гэтым выпадку мелі пагляды на ліцьвіноў і русінаў ВКЛ як на народы, этнічна блізкія палякам.

Можна адзначыць, што ў гэтым дакументце, а таксама ў іншай пасольскай інструкцыі, выдадзенай для таго пасольства Яразма Цёлка і якая тычылася дыпляматычных заходаў і Венецыі, была гаворка і пра Маскоўскую дзяржаву. У гэтих абедзвюх пасольскіх інструкцыях Масковія харктырызавалася як «Белая Русь».¹⁸⁷

Цікавай, але ня гэтак празрыстым дакументам, была інструкцыя, напісаная ў Вільні ў сакавіку 1503 г. і прызначаная для польскага сойму, які склікаўся ў Пётракаве. Інструкцыя гэтая была складзеная ад імя польскага караля і вялікага князя ВКЛ Аляксандра, і ў ёй, апрача іншых проблемаў, была гаворка таксама пра магчымасць засялення новымі пасяленцамі Галіцкай Русі, апустошанай і абыязлюдненай турэцка-татарскімі рабаўнічымі набегамі. Як віглядае, праект гэтых, які прадбачаў і арганізацію абароны ад далейшых турэцка-татарскіх нападаў, тычыўся таксама іншых украінскіх заходня-паўднёвых земляў, што ўваходзілі ў склад ВКЛ. Гэтае пытанье і павінен быў абмеркаваць Пётракаўскі сойм, у працы якога мелася ўзяць удзел дэлегацыя з ВКЛ. У інструкцыі справа ставілася гэткім чынам, ці варта ўвогуле запрашачь на пасяленне хай сабе і рыцарскі, але прыгодніцкі і разнастайнай чужаземны элемент, або прадстаўнікі якога-небудзь з эўрапейскіх нароdаў, што сваім звычаямі і харктарами аднолькава адрозніваліся ад народаў Польскага каралеўства і ВКЛ. У кантэксьце вось гэтага выбару ў той інструкцыі асаблівая ўвага была звернутая на чэхаў як на народ адначасна адважны і рыцарскі, прадпрымальніцкі і славянскі.¹⁸⁸

Значыцца, і ў гэтай справе засяленьня земляў новымі пасяленцамі тагачасныя дзяржаўныя дзеячы Польскага каралеўства і ВКЛ перавагу аддавалі славянскаму элемэнту.

Усё мы добра ведаем, што факт съціраныя этнічных межаў паміж ліцьвінамі і русінамі, факт іхняй этнічнай інтэграцыі вельмі добра сфармуляваў Леў Сапега ў сваёй прадмове да Статуту Вялікага княства Літоўскага рэдакцыі 1588 г. «А если которому народу встыдъ правъ своихъ не умети, поготовю намъ, которые не обычъмъ якъмъ языкомъ, але своимъ власнымъ права списаные маемъ и каждого часу чого намъ потреба ку отпору всякое кривды ведати можемъ».

Далей у тым, лікам трэцім, «Літоўскім Статуту», у 1-м артыкуле 4-га раздзелу, яшчэ дэкларавалася: «А писарь земльский маєт по руску, литерами и словы рускими, все листы, выписы и позвы писати, а не иншымъ езыкомъ и слова».

Для ілюстрацыі гэткай рэчаіснасці варта яшчэ зацытаваць адзін абзац з прывілейнай граматы, датаванай 1 лютым 1588 г. у якой новаабраны польскі кароль і вялікі князь ВКЛ Жыгімонт III Ваза пацвярджаў усе ранейшыя права і прывілеі жыхароў ВКЛ. Дык і ў той прывілейнай грамаце гаварылася: «На-первой Статуту правъ В.К. Литовскаго, теперь новоправленый черезъ депутатовъ, отъ становъ Великого Княства на то обранихъ, а на томъ сойме коронацыи нашей для потверженъя намъ поданый, змоцняемъ и до ужыванъя даемъ (якожъ о томъ прывилей нашъ, водле права ихъ Руского, писомъ Рускимъ обывателемъ великого княства Литовскаго выдати расказали есъмо), и къ ужыванью яко наборздей привести обещуемъ, заховываючи имъ завжды вольности правъ ихъ и Статуту

поправу, ведьже такъ, ижъ тое напротивъ списомъ уній, яко и туть Статутъ, звязку унійничкаго скодити не маеть». ¹⁹⁹

Дарэчы, працэс съціраныя этнічных межаў паміж ліцьвінамі і русінамі адлюстравалі шмат ранейшыя дзяржаўныя акты. Мы маєм на ўвазе дагаворныя граматы, што тычыліся мірных пагадненіяў у 1440 годзе з Ноўгарацкай і Пскоўскай рэспублікамі. Тыя пагадненьні афармляліся ад імя вялікага князя і «каралевіча» Казіміра Ягайлівіча, і вось вытрымка з дагаворнай граматы, датычнай Пскоўскай зямлі: «... а кончали (мир) есмо такъ: что жъ послу изъ наше земли изъ Литовское, и гостю — или Литвины, или Полочанинъ, или Витблянинъ, или Смолнянинъ, — тымъ путь чысьти изо всее мое отчыны въ Псковскую землю... Такожъ и Псковичъ, послу и гостю, изо всее отчизны Псковское тымъ всімъ путь чысьти во всю мою отчизну, въ Литовскую землю, а гостю торговати во всей Литовской земли по старыне... А мне великому князю Казіміру блюсти Псковитина, как и своего Литвина, такожъ и Псковичъ блюсти Литвина, как и Псковитина... Аже выніться пеня гостю въ Літве Псковскому, кончать по великого князя правде и по целованію, аже выніться пеня нашымъ, или Литвину, или Полочанину, или Витбляномъ, или Смолняномъ во Пскове, кончать по Псковской правде и по целованію». ²⁰⁰

Цытуем таксама адпаведную вытрымку з дагаворнай граматы, датычнай Ноўгарацкай зямлі: «...докончаль есми миръ вечный со владыко Новгородскимъ зъ Евфимъемъ.. А што моихъ людзей, или Литвины, или Витблянинъ, или Полочанинъ, или Смолнянинъ, или съ иных нашихъ Руских земль, тымъ путь чысьти изо всее моее отчыны....такожъ и Новгородцомъ изо всее

Новгородское волости торговати, безъ пакости, по всей Литовской земли. А мнѣ великому князю Казимиру, королевичю, блюсти Новгородца, какъ и своего Литвина; такожъ и Новгородцомъ блюсти Литвина, какъ и своего Новгородца.. .А вчиниться пеня гостю Новгородцу въ Литве, тамо ему и кончати, по княжкой правде и по хрестному целованю, или вчиниться пеня въ Новгороде Полочанину, или Витбллянину, или Литвину, или Русину зъ нашего великого княженья, кончати въ Новгороде, по княжкой правде и по хрестному целованью.²⁰¹»

Цялper прасочым, як на фоне гэтай этнічнай інтэграцыі ліцьвіної і русінаў паводзілі сябе жамойцы. У актах ведамай «Літоўскай Метрыкі» захаваліся петыцыі Жамойцкай зямлі, што разглядаліся на вольных соймах, і адказы на іх вялікіх князёў Жыгімонта Казіміравіча й ягонага сына Жыгімонта Аўгуста. Вось адзін з пунктаў у адказах вялікага князя Жыгімонта Старога на петыцыі Жамойцкай зямлі 1548 г.: «При томъ что они мовили, ижъ надъ права и привилья ихъ, Литве и Руси и Ляхомъ вряды, тивунства суть разданы, чего за предковъ его милости господарскимъ не бывало; а ихъ братье, тамошнимъ родичомъ и обывателемъ, за ихъ прозбою, за кимъ бы они просили, мели быть вряды тамъ въ Жомойти разданы: «король его милости росказалъ на тое имъ поведити, ижъ что ся дотычетъ тыхъ тивуновъ, не тамошнихъ родичовъ, тогда тое не отъ короля его милости походило, але зъ нихъ же самыхъ; а ведьже впредъ хотеть его милость водлугъ правъ и привильевъ ихъ въ томъ заховати».

Гэта быў 7-мы пункт, а 4-ы пункт у тых адказах вялікага князя і польскага караля Жыгімонта Старога тычыўся яшчэ гэтай скаргі жамойцаў: «За тымъ, што ся дотычетъ

границъ Ліфлянтскихъ, ижъ они пановъ комисаровъ потыкали на границы, где ся зъ Жомойтскою границою Литовская сняла, а границою Литовской николи не езжывали. Ино король его милость росказалъ на то имъ поведити, ижъ и теперь далей границъ своихъ не мають они пановъ комисаровъ потыкати: одно мають они сваіхъ границъ водлугъ давнага обычая пильновати и на них стояти, и отоль съ тыхъ границъ ити ихъ выводити, паки граница земли Жомойтскога лежить, а далей черзъ свои границы не повинны они ездити.²⁰² »

Зъвернемся яшчэ да сутнасці петыцыяў Жамойцкай зямлі, што ў 1554 г. разглядаліся падчас працы Віленскага сойму і на якія даваў адказ вялікі князь Жыгімонт Аўгуст: (12). Просьба: За тымъ тежъ просили естечк. м., абы вряды въ земли Жомойтской не были даваны ани Литве, ани Руси, а не осельмы, одно Жомойти, которые зъ отцовъ и зъ родичовъ своихъ суть тамошние обычаватели оселые, и то за причиною старости, тивуновъ и шляхты. Одказъ: То господаръ е. м. хочетъ опатрочати по тому, яко за отца его милости славное памяты, и вже за щастливага панованья его к. м. бывала²⁰³

Вынікае, такім чынам, што самі жамойцы не раднілі сябе зъ ліцьвінамі, і гэтая тагачасная рэчаіснасць знаходзіць яшчэ пацверджанне ў пашыраным прывілеі для Жамойцкай зямлі, які ў 1564 г. на каранацыйным сойме ў Кракаве быў пацвердзіў Генрык Валуа Анжуіскі. Як ведама, гэты новаабраны кароль Польшчы і вялікі князь ВКЛ доўга не затрымаўся на ўсходзе і патаемна хутка вярнуўся ў Францыю, што аднак, ня можа зъмяніць сутнасць справы, ня можа адмяніць і зъмест таго жамойцкага юрыдычнага акту. Дык пазнаёмімся з двумя першымі артыкуламі з той прывілейнай

граматы Генрыка Валія Анжуйскага для Жамойцкай зямлі:

1. Ижь продки обывателей земли Жомой-
тского ихъ милости продкъмъ нашимъ в. кн.
Литовскими сами добровольне подъ па-
нованье ся поддали, а не мечомъ, а ни-
кгвалтомъ до того притеснены, и абы вы-
доброй славе ихъ мнеманья злого нихто
чинити не смель; и яко то на привильяхъ
отъ ихъ милостей князей Литовскихъ имъ
есть варовано, такъ и мы господарь то при-
знаваемъ, ижъ они яко до продковъ нашихъ
в. кн. Литовскихъ, такъ и до нась господаря
за добровольнымъ обраньемъ, яко вольный
народъ, приступили.

3. Ты́мъ же жь способомъ и иными достоенства и вряды, тиунства, хоружства, у державы, не маемъ никому иншому въ земли Жомойтской давати, одно родичомъ тое земли, которые зъ продковъ своихъ здавна, тамъ засели и урожены суть, и которыхъ они на тые вряды межи собою оберуть, а намъ ихъ черезъ посланцы альбослисты свои наменять, ты́мъ вряды тые давати повинни будемъ. а мимо властныхъ родичовъ Жомойсткихъ, на вряды и достоинства иного народа людей не маемъ въ то й земли Жомойтской прекладати».

Цікавым быў яшчэ 17-ты артыкул той прывілейнай граматы для Жамойцкай зямлі, які казаў: «Права и вольности хрестьянские всему рыцерству, шляхте, боярому и всему поспольству земли Жомойцкой поступаемъ и даемъ такие, якие обывательмы великоаг князества Литовскаго отъ продковъ нашихъ суть наданы».

Пэўна-ж, гэты артыкул адлюстроўваў рэакцыю жамойца ў на Статут ВКЛ рэдакцыі 1566 г. Сапраўды, Статут гэты вылучаў Жамойць як нібы асобную палітычна-этнічную адзінку і абмяжоўваў права жамойцаў. Статут абвяшчай, што «Всі обыватели ве-

лика князства Литовского одним правом писаным.. сужены быть мають». Але тут же, менавита ў 1-м артыкуле разъдзелу I, вылучаў Жамойць и называў яе сирод земля́, «прыслухаючых» або «належаючых» ВКЛ. Апрача Жмузды, да гэтых «прыслухаючых земля́» зацікалася яшчэ Кіеўская, Валынская і Падляжская землі.

(Заканчэнны ў наступным нумары)

Бібліографія

- 185 Die Chronik Wigands von Marburg.
p. 478, Fussmote, 162.p. 543, 559, 571,
579, 617.

186 Acta Alexandri, Nr. 270, p. 442-443

187 Ibidem Nr. 271, pp. 448-450.

188 Ibidem .. Nr. 154, p. 248.

199 АЗР. т. IУ, 1851. с. 4.

200 Там-же, т. 1, 1846, с. 51-52.

201 Там-же , с. 52-53

202 Там-же .т. II, 1848, с. 386-389.

203 Там-же, т. III, 1848, с. 50-66.

sta Litewska / Świdzka / w wsiach

lum Piotr Skarbek, Mikołajczyk, Sierakowski, Włodzimierz Bielecki, Włodzimierz Domański, etc. W rozmowie przypadały miany i domeny: Prudnicki, Niedźwiedź, Domoradzki, i m.in. Wacław Kiełbasa, Polityński i Włodzimierz Kędra. Kierowcami przyjętych pojazdów byli: Włodzimierz Skarżyński, Włodzimierz Stachurski i przewoźnikiem samochodu z cennymi rzeczami i dokumentami był Wacław Kiełbasa. W tym samym czasie na ulicach Warszawy i Krakowa, w tym samym dniu, 12 kwietnia 1945 r., działały grupy terrorystyczne: Grupa dywersyjno-destrukcyjna "Dywizja" (Ośrodek dywersyjny "Dywizja" i Grupa dywersyjno-destrukcyjna "Kuźnia") pod kierunkiem Józefa Szczepańskiego i Józefa Góreckiego, Grupa dywersyjno-destrukcyjna "Szturm" (Ośrodek dywersyjny "Szturm" i Grupa dywersyjno-destrukcyjna "Szturm") pod kierunkiem Józefa Szczepańskiego i Józefa Góreckiego.

MACIEJA OSOSTEWICIVSA STRYI
tempio deflorante nepisana Yesenia, ym pacifice fucille zurbada.
mia prawdziwym bowdowem flacowaniem orzechem royalissimum,
przestawiam dobrejmu, y zalemien nowe wydajnoscia
przes wiflby flacowem wosci, aż do byszej,
fisco XLI. t. 8. 2.

Поміж
клубенда зша часопис

Вацлаў Ластоўскі

Старшыня Рады БНР (1919-1923)

З АРХІВАУ КЛБ

Уласнаручныя паказаньні Езавітава, Канстантына Барысавіча

У лістападзе 1944 г. або ў кастрычніку, я не могу зараз успомніць адразу з а стомленасці, да мянэ ў пансыён «Беатрыкса» звязвіўся ў суправаджэнныі ці то Дзямідав, ці то доктара Станіслава Грынкевіча, былога рэдактара «Раніцы», барон Энгельгардт. Зы ім я ня быў да гэтага часу знаёмы і пасъля больш не сустракаўся. Ён напісаў вялікую кнігу аб Беларусі ў нямецкай мове, на бачынак так 600 і вагой кілаграмы паўтара. Гэта па нямецкіх паніццах неабходна, каб кніга была сур'ёзна. У кнізе ён выкарыстоўваў і маю, па майі вінে, незакончаную кніжыцу «Беларусы ў Латвії», якая абарвалася на 132-й бачынцы чарговым арыштам і турмой у Латвії. Выкарystаў ён і маю брашуру «Беларусы ў Літве», а таксама незакончаную працу «Беларусы ў Амэрыцы», якая друкавалася часткамі ў газэце «Раніца» ў Бэрліне, здаецца, у 1940 г. Кніга Энгельгардта выйшла ў 1942 або 1943 годзе, прачытаць яе і праглядзець даволі павярхоўна я змог толькі ў Бэрліне, дзе купіў яе ў жніўні 1944 году.

З кнігі і пачалася размова, калі нас пазнаёмілі. Энгельгардт падзякаў мяне за тое, што меў мажлівасць із маёй брашуры аб Літве і маіх зацемак аб амэрыканскіх беларусах даць у гэтыя разьдзелы многа цікавага матэрыялу. Я з свайго боку падзякаў, што ён указаў у зносках да гэтых зацемак вытокі і толькі выказаў сваё зьдзіўленыне, чаму мая кніга «Беларусы ў Латвії» цытуецца і называецца ў зносках, але прозывіща аўтара не ўказаны. Ён адказаў, што на тым экземпляры, які ён меў,

тытульны ліст з прозывішчам аўтара адсутнічаў, абыла толькі падтытульная страница з назовам кнігі.

Затым мы пагаварылі аб яго вялікай кнізе, і ён мне паведамў: па-першае, што ён падрыхтваў і другі том, вельмі багаты ілюстрацыямі, амаль альбом, але ваенныя ўмовы перашкаджаюць яму і не даюць мажлівасці гэты том пакуль што выдаць. Паведаміў мне таксама і аб tym, што ўжо падрыхтаваная кніга ў італьянскай, гішпанскай і французскай мовах, але да канца вайны яны ня выйдуць. Я пахваліў кнігу, і ён доўга расказваў, як зьбіраў матэрыялы і асабліва фатаздымкі, якіх з розных месцаў Беларусі ў яго сабралось больш 2000 экземпляраў, якія ён думae выкарystоўваць для другога тому сваёй кнігі.

Яго спутнік адкланяўся, калі барон пачаў вельмі доўга расказваць аб сваім захапленні паляваньнем, аб сваім маентку ў Ілуксьценскім павеце і аб сваіх паездках у Афрыку й Азію (Індыя, Індастан) на паляваньні, называючы сябе «прыроджаным бадзягай».

Я запытал яго, як ён глядзіць на канчатковы вынік вайны. Энгельгардт мне рапушча адказаў: «Хаця мы нарабілі на ўсходнім фронце і ў акупаваных абласцях СССР нямала самых дзікунскіх памылак, але Нямеччына дастаткова ящчу моцная, каб выйсьці пераможцай або дабіцца ганаровага міру». Мажліва, будзе агульнае прымірэнье і мір, а мажліва, і сэпаратныя пагадненні, напр. з СССР, якому можна аддаць яго старыя межы і даць свабодныя

рукі ў Нарвэгіі, Швэціі і Фінляндіі, а таксама ў Пэрсіі, Афганістане, Белуджыстане й Індыі. Пэўна, павінны тады пагадзіцца і з адраджэннем Польшчы, але рывізаўца је заходняя межы. Даволі мажлівае сэпаратнае пагадненне і з Англій—Амэрыкай, і гэта для нас было-б найбольш пажаданым. Мы назаўсёды адмовіліся-б ад маро і калёнія ў Афрыцы і Азіі, але затое нам павінны былі-б даць свабодную руکі на ўсходзе Эўропы. Польшу прыйшлося-б, пэўна, і ў гэтым выпадку адрадзіць. Трэба было-б атрымачыць усю Балтыку без Кранштату і Ленінграду, усю Беларусь і юсу Ўкраіну з Крымам, а таксама частку Каўказа.

Я пацікаўся, ці прызнаюць немцы незалежнасць Беларусі. Ён адказаў, што зараз гэта пакуль неактуальная і няёмкая ва ўсіх адносінах справа. Па-першае, у сэньсе ваенныя беларусы маюць вельмі малы каэфіцыент. Калі-б, скажам, прыйшлося выбіраць, каго прызнаваць Польшчу або Беларусь, то, пэўна, трэба было-б прызнаць Польшу. Прызнанье Беларусі нам нічога ня дасцьць у сэньсе ваенным. Каб сёняня прызнаць Польшчу незалежнай, то праз тры тыдні ўвесь тыл савецкіх арміяў у Польшчы быў-бы дэзарганізаваны, а чыгунка і ўвесь транспарт былі-б дэзарганізаваны. Каб пры гэтым прыбяцца Польшчы і вяртаны ў Заходнія Беларусі, то мы адразу атрымалі-б моцнага і вельмі эфектыўнага саюзьніка, былі-б задаволены і Амэрыка з Англіяй, бо Амэрыцы можна будзе даць свабодную руку ў Азіі і на Дальнім Усходзе, а Англіі даць свабодную руку ў Мурманскім паўднёвым моры.

Зразумеўшы, што я ўбачыў поўную абыякавасць немцаў да інтарэсаў Беларусі, ён сказаў мне на раззвітаныне: «Вы, беларусы, яшчэ — вельмі нямоцны народ, а сама Беларусь — даволі малая краіна, і вы ня

можаце прэтэндаваць на асобую да сябе засікаўленасць з боку вялікіх дзяржаваў, і на тое, што хто-небудзь будзе за вас ваяваць зь іншымі дзяржавамі. Хутчэй за ўсё за ваш лік будзе купляца мір.

Пэўна, калі-б мы атрымалі сэпаратнае пагадненне з Амэрыкай—Англіяй за лік СССР і свабодная рука на ўсходзе, то Беларусь атрымала-б паступова: спачатку самакіраванье, а затым і поўную незалежнасць».

На гэтым гутарка закончылася, і я больш з Энгельгардтам не сустракаўся. На мяне гэты візит зрабіў уражаныне на простага акта ветлівасці ў адносінах да аўтара, працы якога атрыманы бібліятэкам газэты «Раніца» і выкарыстаны, а як жаданье глыбей прашчупаць мяне як асобу і як сябру БНР і разам з тым папярэдзіць, што аб незалежнай Беларусі не павінна быць ня толькі размовы зараз, але і надзеі мець прызнаныне яе ў будучыні.

19 сінтября 1945 г. Менск

Подпіс

21 сінтября 1945 г. Менск

Ідэя стварэння Беларускай вызваленчай арміі была ў БЛР і прэзыдэнта Астроўскага ўжо пры арганізацыі Беларускага Краёвай Абароны, але немцы падзялілі БКА на асобныя батальёны, якімі яны самі камандавалі праз сваіх камандантаў у розных паветах. Штаб БКА аднак быў, і надзея стварыць з БКА сваю Беларускую вызваленчую армію ў БЛР была, тым больш, што БКА быў у беларускіх руках, хаця і пад кантролем нямецкага штабу сувязі, які складаўся з трох афіцэраў..

Пасля эвакуацыі БЛР зь Менску і з Беларусі і ў час адыху нямецкіх частак,

штабу БКА не ўдалося забясьпечыць БКА адзінным камандаваныем. Яны разам з нямецкімі камандзірамі былі сабраны маёрам Зіглінгам у асобую дывізію, якую ён назваў 1-й Рускай дывізіяй.

У яе -былі ўключаныя: I. нямецкая жандармерыя ў складзе каля 2000 чалавек зь цяжкімі пулеметамі, і (II. — Рэд.) беларусы з адступаўшых батальёнаў БКА у складзе каля 16.000 чалавек, і III. расейцы й украінцы ў складзе 2000 чалавек. Усяго было каля 20.000 чалавек, якіх пасьля кароткага сумеснага абучэнья, перакінулі на французскі фронт у Вогезы.

БЦР і штаб БКА такім становішчам былі незадаволены, але вярнуць свае батальёны ад Зіглінга. ў той час не маглі, нават не маглі даціца пераназову дывізіі з расейскай у беларускую. Была незадаволенасць і ў складзе дывізіі, бо беларусы й украінцы былі пераведзены разам з расейцамі, якія таксама хацелі мець свае асобы часткі і пад кірауніцтвам сваіх афіцэраў, але Зіглінг усюль стаў назначаць камандзірамі нямецкіх афіцэраў.

Пасьля прыезду ў Бэрлін, БЦР з'явірнулася да нямецкага ўраду з мэмарандумам аб сваёй далейшай дзейнасці ў Нямеччыне. У мэмарандуме гэтым БЦР гаварылася, што на тэрыторыі Нямеччыны пра жывае каля мільёна вывезеных з Беларусі працаўнікоў, а таксама эвакуіраванага насельніцтва, сярод якога ня менш 75% здольных насыць зброю. Калі БЦР будзе дадзена можлівасць прыцягнучы гэтых людзей да вайсковай службы, то можна будзе папоўніць ужо існуючыя беларускія вайсковыя часткі, а таксама стварыць яшчэ і новыя. Такім чынам, на тэрыторыі Нямеччыны могуць быць арганізаваны беларускі легіён, а далей і цэлава дывізія ў складзе 50.000-100.000 чалавек.

Мэмарандум гэты разглядаўся нямецкім урадам, як я ўжо пісаў, у жніўні, вясені і каstryчніку 1944 году, але дазволу на фарміраваныне арміі БЦР не дачакалася, так як увесь час у нямецкім генеральным штабе і ўрадзе ўзмоцнена зайлаліся пытаньнем аб стварэнні Расейскай вызваленчай арміі (РВА). Думалі, што беларусы, украінцы і казакі пойдуць з Власавым, які з свайго боку таксама паставіў нямецкаму штабу ўмову, каб усе нацыянальныя фарміраваныне іншых народаў былі-б далучаны да РВА або былі-б падначалены яму ва ўсіх адносінах.

Так як час праходзіў, і становішча БЦР у Нямеччыне за ліпень-каstryчнік акрэсьлілася ўзмацняліся ў тым сэнсе, што яна магла працу працягваць далей, то ў каstryчніку 1944 году, на паседжанні БЦР ад 10 каstryчніка, было вырашана ўстанавіць пры БЦР асобы вайсковы аддзел, якому было даручана правезьці регістрацыю беларусаў-ваеннаабавязаных і ўзяцца за стварэнне камандзірскіх кадраў для беларускіх частак. Загадваныне гэтым аддзелам, які атрымаў назоў «Галоўнае кіраванье ваенных справаў БЦР», было даручана мне. Пры гэтым штаб БКА застаўся не падначалены новаму аддзелу.

Для стварэння кадраў афіцэраў і ўніцерафіцэраў, з май ініцыятывы, у Бэрліне быў арганізаваны I-шы кадравы беларускі батальён БКА, для якога адшукалі памешканыне й інвентар. Сам батальён быў падначалены БКА, а ў Галоўным кірауніцтве ваенных справаў прыйшлося шмат папрацаваць, каб дастаць ад беларускага аддзела Міністэрства ўсходніх акупаваных областяў (Остміністэрством) выдачы для ўсяго складу батальёна асобных прадуктовых картак, кожны раз на 7 дзён. З гэтымі карткамі людзі хадзілі абедаць у сталоўку,

так як ваенныя ўлады батальёна яшчэ не прызнавалі і харчаваныня і ўзбраенныя яму не адпускалі. У батальёне быў такі склад:

1. Рота афіцэрская з афіцэраў, ужо меўших афіцэрскія званьні, але якія патрабавалі перападрыхтоўкі;

2. Рота афіцэрскай школы з курсантаў, якіх праз 4-6 месяцаў меліся падрыхтваць да выпуску ў афіцэраў, т.к. гэта былі людзі ўжо знаёмыя з строем;

3. Рота падафіцэрская, якая павінна была выпускаша малодшы камандны склад;

4. Рота стральцоў, у якой былі і караульная каманда і прадугледжваўся этапны пункт для сбору тых, кто не падышоў-бы для прыёму ў школы, але мог-бы адразу быць накіраваны для папаўнення ў вайсковыя часткі.

Заняткі ў афіцэрскай і ў падафіцэрскай школах пачыналіся I-га сьнежня 1944 г. і праходзілі ў цяжкіх умовах з-за адсутнасці агульнага катла, адсутнасці абмундзіравання і недастатковай колькасці зброяў. Такое неакрэслене становішча з школамі, з батальёнамі і наогул з беларускім фарміраваннемі працягвалася да канца 1944-га году.

У сьнежні 1945 году наступіў некаторы пералом у ходзе фарміравання батальёна. Адбылося гэта так. Незадаволеная сваім становішчам у I-й расейскай дывізіі СС, беларусы і украінцы, і вялікаросы патрабавалі, каб іх вылучылі ў асобныя часткі пад камандай сваіх нацыянальных афіцэраў і адасобілі ад немцаў у свае палкі і батальёны. Зіглінг, які атрымаў ужо званьне падпалкоўніка, адмовіў ім. Тады ў час баёў у Вогезах значная частка беларусаў, перабішы нямецкіх афіцэраў, перайшла на бок саюзных войскаў і здалася ім у палон. Толькі рэзэрвовым часткам не ўдалося гэта зрабіць. Пасля гэта выпадку генерал

Власаў патрабаваў расейцаў перадаць сабе. Да яго было накіравана некалькі тысяч беларусаў, усе вялікарусы і украінцы. 3000 беларусаў адмовіліся пайсьці да Власава і Зіглінг накіраваў іх зь беларускім афіцэрамі ў асобныя працоўныя палкі, дзе яны абязброеныя яшчэ Зіглінгам атрымалі рыдлёўкі і кіркі і адтуль паслалі праз некаторы час хадаку ў БЦР. Прэзыдэнт Астроўскі і ваеннае кіраўніцтва пачалі прасіць нямецкія ваенныя часткі аб пераводзе гэтых людзей на кароткі адпачынак і перафарміраванне ў Бэрлін, дзе думалі зь іх стварыць другі полк Першай брыгады беларускага легіёну. Адведаць людзей паехаў камандуючы БКА падпалкоўнік Кушаль. Аднак людзей гэтых БЦР не атрымала, так як яны ў рабочых палках лічыліся за Зіглінгам, як «прысланыя на выпраўленне».

20 сьнежня зявіўся ў Бэрліне сам Зіглінг, дывізія якога ўжо лічылася расфармаванай, а сам ён застаўся без высокай каманднай пасады. Зіглінг зявіў мне і БЦР, куды прыйшоў з сваім ад'ютантам Дэлэз, што яму даручана арганізація Першую СС брыгаду «Беларусь», і што ён хоча забраць да сябе і I кадравы батальён з Бэрліна. Прыняў Зіглінга я разам з сябрамі БЦР д-р Станкевічам, які абсолютна свабодна валодае нямецкай мовай. Ніякага пісьмовага загаду аб сваім назначэнні Зіглінг ня даў, не паказаў і загаду аб стварэнні штурмавой брыгады. Мы зь ім і з Станкевічам (д-р Станкевіч, рэд. «Раніцы»), які быў тады ў мене перакладчыкам, так як я нямецкай мовай не настолькі валодаў, каб усё зразумець, пагутарылі калі гадзіны. Потым адрадзілі ўсё для дакладу Астроўскаму. З Астроўскім, Кушалем Шкелёнкам і Родзькам, здаецца, яшчэ быў маёр Рагуля, мы склалі 10 пунктаў, аб якіх я вам учора, не, пазаўчора пісаў і magу іх адрадзіць,

калі гэта трэба. Іх было 10.

1. Штурмавая брыгада (беларускага ахоўнага лёгіёну).

2. Мова камандаваныня—беларуская і ўсе на беларускай мове.

3. Беларусы атрымаюць адноўлькаве з немцамі ўзбраенне.

4. Абмундываныне—нямецкае, але форма, шапка і знакі на ёй беларускія (узоры ёсьце у справе).

5. Ежа і ўвесь пак — як для немцаў (т.к. беларусы заўсёды атрымоўвалі малада).

6 Сем беларускіх штурмаўшчыкоў павінны атрымоўваць дапамогу, такую, як і семі нямецкіх штурмавікаў (але не атрымалі).

7. Сем'ям павінны быць адведзены кватэры пры брыгадзе або ў іншым месцы.

8. Камандаваныне павінна быць беларускае з афіцэраў—беларусаў на ўсё ротныя і батальённыя пасты. Спісак я даў, і там стаяў і камандзір палка маёр Сокал-Кулоўскі.

9. Калі на будзе дастаткова беларускіх камандзіраў, то нямецкіх камандзіраў за прасіць інструктарамі.

10. Ня помню.

На другі дзень гэта было перакладзена ў нямецкую мову ў перададзена з БЦР Зіглінгу і яго кірауніцтву, каб усё было падпісаны паміж БЦР і немцамі, як першы сапраўдны іх дагавор зь беларусамі.

(Заканчэныне ў наступным нумары)

На здымку: К.Езавітаў (зълева) ў сваім рабочым кабінэце. Бэрлін, 13 лютага 1945 г.

ВІДНАС СЛОВА

Ліст да сябры і

«Легкія» апавяданьні Васіля Хомчанкі.

Масей Сяднёу

3 «Масеевай кнігі»

Даражэнкі Васіль.

Табе там добра ў твай Іслачы, а я тут сумую без цябе, толькі і падтрымка, што лісты — твае і лісты ад іншых, пераважна ад Сачанкі, а таксама ад маіх двух унукаў. Тыдзень таму атрымаў ліст ад Галіны Тычкі з пытаннямі пра маю асобу. Яна як выглядае, зблізаецца нешта напісаць пра мяне. Сяздзіць з дачкой недзе на вёсцы. Турбуеца. Прысылала паштоўку і наша Жанна. Штосьці не чуваць нічога ад Шупленкі. Але досыць пра ўсё гэта. Як табе добра ў твай Іслачы, дык і сядзі, тым больш, калі там табе добра пішацца. Атрымаў нарэшце, «Польмія» з тваймі трывма апавяданьнімі, а пайменні: «Падмена», «Крывы цень», «Ася». Добрыя апавяданьні. Коратка выкажу сваю думку пра іх, калі ты ўжо лічыш мяне нейкім крытыкам. Як і заўсёды, стаўка ў цябе на воструму фабулу, на сюжэт, на завязку з навэлістичнай канцоўкай. «Ася»—гэта прыгожая наўзла, лепшча з трох апавяданьняў. Думаю, што можна было бы абысьціся без аплювухі (яна неэстэтычная тут), хоць, ка нешне-ж, Ася —шыльма, і мага заслугоўвае яе. Востры сюжэт, інтрыга, вымысел, як вядома харарактэрны для прыгодніцкага жанру, і элементы гэтага жанру можна знайсці ў гэтых тваіх апавяданьнях. Будова твору на востром сюжэце можа межаваць нават з анекдочтынсцю. Апавяданье «Падмена», каб не ягоная дакументальная канцоўка, магло бы успрыманца як нешта падобнае на анекдот, на чисты вымысел. Я хацеў бы успрыманца гэты твор менавіта як апавяданье, а не як, скажам, спраўдны факт. Але ў сэньне архітэкtonікі—гэта надзвычайнай стройна пабудаваны, артыстычна завершаны твор. У жанравым дачиненіі твае апавяданьні дзвісна сусідніцу на мяжы як-бы голага, прайдзівага факту і вымыслу, і гэта робіць іх пераканаўчымі. Твор з вострым сюжэтам там як-бы і не патрапіў нейкага асабілавага мастацтва ўцелулення. Дзеяньне, сюжэт тут замяняе ўсё, і ты дасягніу ў гэтым мастацтве пэўнай віртуознасці, хоць тут і існуе і тое, што называеца

палітыкай. Добра, што яна ў тваіх апавяданьнях уматываваная, інакш, ты-ж ведаеш —яна часам і падводзіц пісьменніка. Закончуя свою «крытыку» агульным съверджаннем: пачаўшы чытаць цябе — яя кінеш. І гэта дзяякуючы твай кампазыцыйнай здольнасці.

Снежняня 16, 1990 г.

Памяці Васіля Хомчанкі

Кніга Васіля Хомчанкі «Стрэл у акно», у якой, апрача дзівюх аповесцяў, зъмешчана 8 лёгкіх (назаву іх так) апавяданьняў, вышла, як на Беларусь, досыць высокім, дваццацісімітысячным тыражом. Творы наших некаторых клясыкаў выходзяць куды ніжэйшым тыражом. Хоць тыраж гэта яшчэ, зразумела, не паказніў чыгельнасці твору Васіля Хомчанкі, да ўсё-ж адважуся дапусьціць (доказаў у мяне няма ніякіх), што Васіль Хомчанка належыць да ліку пісьменнікаў, якіх чытаюць. І гэта нягледзячы на тое, што высокая крытыка, на колікі я магу меркаваць, спэцыяльна не займалася творчасцю гэтага пісьменніка. Высокая крытыка пераважна займаеца творчасцю пісьменнікаў, якія выблісція наперад (што зусім зразумела), і часта забывае малых іх, хоць тяя малыя і працуяць у літаратуры досыць актыўна і становяць сіны, так бы мовіць, асноўны фонд, няхай сабе і ен залаты.

Нехта недзе сказаў, што літаратура, якая складалася-б толькі з адных клясыкаў была-б як гэта ні парадаксальна—беднай, манатоннай, што кожная літаратура забавязана

праца ўнікам. На іх як-бы апіраецца айчынная літаратура сваёй вяршніяй.

Чытэльнасьць твораў Васіля Хомчанкі, калі яго напраўду чытаюць, абумоўлена, на маю думку, структуальнай здольнасцю пісьменьніка, яго здольнасцю валодаць формай. Васіль Хмочанка — майстрасюжэтар. Хомчанка — пісьменнік-архітэктар. Усваю структуру ён улоўлівае чытача, інтыгую, змушае чытаць. Часам фабула ў Хомчанкі голая, не апраненая, без дастатковага масцацкага ўцелаўлення і ўспрымаеца дзеля гэтага, як дэдэктыў, як анекдот, ці чисты вымысел. З другога-ж боку, прыгодніцкі жанр, элементы якога можна зауважыць у такім ягоным творы, як «Пры апазнанні — затрымаць», мой не патрабуе мастацкай кампенсацыі — яна стрымлівалася дзеяньне, як галоўную рухающую силу ў гэткім жанры. Але нават і ў выпадку твораў з «голым» сюжэтам мастакоўскае вычуцьцё Хомчанкі выратоўвае іх, і вы даруеце яму туго «галізну», хоць мо такой скідкі і не трэба было-б яму даваць.

Але вернемся да «лёгкіх» апавяданняў Васіля Хомчанкі, «лёгкіх» ня толькі ў сэнсе іх даходлівасці, а — што асабліва важна «лёгкіх» паводле сваіх літаратурна-эстэтычных якасцяў: незамыславатасць сінтаксису, музычны лад фразы, лёгкасць выславу, лёгкая, авеянная часам съветла-шычымлівым смуткам, танальнасць, псыхалігічная нескампліканасць, неабязжаранасць якой-небудзь праблематыкай. Вось у якім сэнсе я гавару аб «лёгкіх» апавяданнях Васіля Хомчанкі.

«Лёгкія» апавяданні Хомчанкі, зъменшаныя ў кнізе «Стрэл у акно», скроўзь сюжэтныя, з завязкай і развязкай, аўтар верны і тут, у малым жанры, свайму мэтаду — завяршаць твор неспадзяванай, навелістычнай канцоўкай. Вырашальная ў гэтых

апавяданьнях менавіта канцоўка, яна раскрывае схаваную сутнасць твору, ягоную задуму, філазофічнасць. Пасправую прасачыць гэта на трох апавяданнях Васіля Хомчанкі. Пачнём з апавядання «Вясёлка над Бесядзьдзю». Давядзеца коратка пераказаць фабулу апавядання. Героі твору, Іван і Сыцяпан, ідуць з вайны дахатаў праз лес, унаучы. Ад станцыі да вёскі ня так і далёка, але раненаму Сыцяпану ісцы пехатой цяжка, ды адчуваць родні прыроды, знаёмага навакольля ўсё-ж адраджае яго, але найбольш — хвалюе сустрэча з сям'ёй. Прыйшлі яны ў вёску, калі яшчэ не пачынала нават съвітаць, а Сыцяпан хацеў пераступіць парог свае хаты менавіта раніцай, а не ўнаучы. Раніцай ён пайшоў з хаты на вайну і раніцай хocha вярнуцца. Салдаты мусіяць вяртацца дахатаў, як нехта сказаў зь ягоных камандзіраў, у той-же самы час, у які яны пакідалі яе. Сыцяпан бачыў у гэтым праста нейкую містыку. І калі Іван адразу-ж, як прыйшлі ў вёску, кінуўся да сваіх, Сыцяпан, каб дачакацца раніцы, прылёт на сваім двары пад паветкай на сена. Ён хацеў паказацца сваёй сям'і незаводна пры съвятле Божым. Да ён чуўся блага, рэзаў у сэрцы асколак, цяжка дыхаў, ня можа перамагаць болю. «Я ўстану і зайду ў хату. Я не памру. Як гэта я памру? На вайне не забіла, дамоў прыйшоў і памру?»

Ды раніцай, выганяючы паствууху на вуліцу кароў, маці пабачыла свайго сына мёртвым.

Такая вось нечаканая канцоўка. Сюжэтна апавяданніе канчаеца съмерцю, філазофічна — жыцця съяўрджаўльна. Заключны мі радкамі апавядання Хомчанка супрацьстаўляе съмерці несьмяротнасць. Перад абліччам сонечнай раніцы, высокага неба, перад абліччам боскай величы, съмерць выдаецца «кашчуннай» і несапраўднай. Дазволю

сабе зацьтаваць заключныя радкі апавядання:

«А раніца была яркая, свежая, хороша съвяцілася і добрым водырам пахла напоеная дажжом зямля. Над Бесядзьдзю ўскінулася, быццам запушчаная каляровая ракета, вясёлка. Адным канцом яна чэрпала ваду з рэчкі, а з другога съцякалі яе фарбы, і так мігцела радасна, весела, што праста дзіка, кашчунна было ў гэтую прыгожу раніцу ѹявіць сабе, што пад такім небам і вясёлкай можа быць нейкае гора, а тым больш съмерць чалавека».

Ліръчныя, размераныя радкі, семантычна выразныя і вобразныя, ствараюць атмасферу непераходнасці ўсяго існага ў гэтым боскім съвеце, здымайць засмучанасть з поваду адыходу чалавека.

Амаль заўсёды ў сваіх апавяданнях, пасъяль экспазыцыі. Хомчанка вяртаецца да прадгісторыі, да мінулага свайго героя, прытым у гэтай прадгісторыі можа быць яшчэ і свая, другая прадгісторыя, і структуальна апавяданне складаецца як бы з трох ступеняў, атрымліваецца трохступеннае апавяданье. Прыкладам такога апавядання можа быць апавяданье «Трава хаканыя». Перакажам яго сюжэт.

Герой твору Міхалевіч прыехаў ў Менску ў пасёлак Круглянск. Ён прыехаў ў сюды ў пошуках жанчыны, імя якой Трасьцянская Вольга Маркаўна. Пра яе мы ведаем, што яна замужам за хірургам. Міхалевічу паказалі дом, дзе яна жыве. Міхалевіч незводна хоча спаткацца зь ёю, але не ведае, як. Хвалоецца, перажывае магчымае спатканыне, сумніваецца, што яно можа аddyцца.

Аўтар ужо зайнтрыгаваў нас, мы чакаем, што-ж тут будзе далей. Але аўтар стаўляе тут кропку, перакідае нас у прадгісторыю Міхалевіча. У яго, Міхалевіча, вядомага мастака, закахалася дзесяціклясніца Воля, дачка гаспадароў, у якіх ён кватэрываў.

Але Міхалевіч, двойчы жанаты і двойчы разьвiedзены, ніяк не адказаў узаемнасцю закаханай у яго дзяячыне — ён зьбіраўся ажаніцца зь іншай жанчынай і зь нецярпеньем чакаў дня вясельля. Нягледзячы на гарачую просьбу застатаца ў іх, застатаца назаўсёды, Міхалевіч усё-такі пакідае Волю і ад'ядзякае ў Менск.

Пісьменнік зноў стаўляе тут кропку. Пачынаецца іншая ступень апавядання —азнамленыне з «прыгожай» як яна названа ў апавяданні, жанчынай, той, зь якой ён хocha пабрацца. Ад яе ён атрымліваў лісты, калі стаяў у Воліных бацькоў, і тыя лісты заўсёды выбірала з паштовай скрынкі Воля, перадавала іх Міхалевічу, ня ведаючы, канешне, пра іхны зъмест. Ды пабраўшыся з «прыгожай» жанчынай, зь ёю доўга не жыў, разьвёўся, як разьвёўся і з другой, наступнай. І вось, расчараваны, пасъяль пятынаццаці год, Міхалевіч накіроўваецца ў Круглянск, дзе мы ўж застаём яго на пачатку апавядання. У ім ажыла памяць пра Волю, пра ту дзесяціклясніцу Волю, з якой як ён думаў цяпер, ён мог-бы быць сапраўды шчаслівым. Гэта тое адзінае, што цяпер засталося ў яго.

Міхалевіч нясьмела падыходзіць да агароджанага і добра ўпарадкаванага дому на ўскрайку лесу ў надзеі як-небудзь спаткацца з Воляй, цяпер ужо Вольгай Маркаўнай Трасьцянской, жонкай хірурга. Міхалевіч чакае, калі яна выйдзе на двор, каб хоць пабачыць яе, але яе не відаць і Міхалевіч ня ведае, як яму быць. У апавяданні чытаем: «Ён адыйшоў ад дому, прысেу на бярвенца, што ляжала пад дубам, і слухаў, як з галін мяккія шмякалі жалуды ў агрубелую, але ўсё яшчэ зялёную траву, па якой ён тут некалі хадзіў шчаслівы, удачлівы, упэўнены, што яго чакае ў будучым вялікае хаканыне».

Гэта тая трава, на якой ён некалі хадзіў з Воляй, закаханай у яго. Гэта «трава хаканьня», якую аўтар і вынес у загаловак свайго апавяданья.

Зноў, як бачым, лірычная, лёгкім сумам авеяная канцоўка. Па свайтанальнасці яна нагадвае мне канцоўку Чэхаўскага «Доміка с мезонінам». «Мислюсь, где ты?». Дарэчы, некаторыя апавяданні Хомчанкі, зъмешчаныя ў кнізе «Стрэл у акно», у нечым сугучным Чэхаву. І тая-ж музычнасць, лёгкасць фразы, настраёвасць, задуменна-настальгічная атмасфера.

Спыняюся яшчэ на адным апавяданьні Хомчанкі «Сіні сабака». Зноў найперш экспазыцыя. У мінулым пехацінец, Максім Дзянісавіч з унукам Ваніем ідуць у парк: Максім Дзянісавіч хоча згуляць у шахматы, Ваня пагуляць у парку зь дзецьмі. Ваня не хоча быць разам зь дзедам: «шахмацісты кураца, у іх «там больш корак ад бутэлек, чым шашак», — гаворыць Ваня. Дзед дае яму рубля і Ваня бяжыць у павільён, купляе там марожанае і сто грам пернікаў. Да яго прыбягае прыблудны сабака, з запэцанымі ў сініяе бакамі. Сабака бяяўся людзей, але да Вані ён займеў давер: Ваня частуе яго марожаным і пернікамі, і сіні сабака гатовы ўжо знайсці ў ім свайго гаспадара. Аж раптам ён пабачыў гіцля, чалавека зь вяроўкай, рвануўся і пусціўся наўцёкі. Схаваўся ў нечым двары між парожніх скрынак, бочак, бітай цэглы. Ваня ўсё-ж адшукаў яго і загадаў яму сядзець, чакаць, пакуль ён на верненца да яго. Ваню-ж трэба было ісці да свайго дзеда. Аўтар стаўляе тут кропку. Адкідае нас у мінулае Максіма Дзянісавіча. Да яшчэ перад гэтым мінулым аўтар апавяданьня садзіць Максімам Дзянісавіча, паслья як ён згуляў у шахматы, на лаўку ў парку, куды шахматіст накіраваўся, каб адшукаць унuka.

Ён адхінуўся на спінку, у зънямозе заплюшчыў вочы, у вушах пачулася нейкае «дзін-дзін-дзін». Максім Дзянісавіч у нейкай паўсусвядомасці апынуўся ў сваім мінулым: паранены, ён ляжыць у запалірным сънезе. Цёмны дзень. Сонца зімой не ўсходзіць тут. Не пасылеў таварыші перавязаць my раны, як быў забіты тут-жэ. Лютуе мяцеліца, яго ніхто тут не знайдзе, ён замерзне, памрэ тут. Ды ён чуе нейкі званочак: «дзін-дзін-дзін». А, гэта сабака санітар. Ён чуе яго. Чуе ягоны брэх... Прыцішаныя людзкія галасы. Яго кладуць на насілкі...

Аўтар тут перапыняе дзеяньне. Пачынаеца, як у кіно, новы кадр. Ваня знаходзіць дзеда, заснулага ў мроях на лаўцы. Дзед расказавае яму пра свой сон-яву. Ваня вядзе свайго дзеда паказаць сіняга сабаку. Сіні сабака ўсё яшчэ быў у сваёй схованцы, чакаў Ваню. Сабаку забралі з сабой, ды па дарозе дахаты ім сустрэўся чалавек зь вяроўкай—бяды: на сабаку не было нашыніка, нумару, гіцалья хоча адабраць яго. Толькі калі далі гіцлю трэх рублі, той адчапіўся ад іх.

У хаце Ваня скажа сваёй бабе: «Гэта во гэтым сіні сабака выратаваў дзеда на вайне».

Звычайнае, здавалася апавяданьне. Нічога асаблівага. Але сваёй чуласцю, сымпатыяй, якой прыймаеца чытач да сіняга сабакі, да добраага Вані, да адсутнай у творы бабы, сваёй структульнай арганізаціі апавяданьне робіць на нас уражанье, мы атрымліваем ад прачытальня твору эстэтычнае задавальненне.

Я стараўся пераказаць фабулу, зъмест разгледжаных апавяданьняў, але гэта дае толькі прыблізнае ўяленне аб «лёгкіх», як я называў іх, апавяданьнях Васіля Хомчанкі, іх трэба чытаць, улавіць тое, чаго нельга пераказаць—метафізыку твору.

Із агню ды ў полымя

Міхась Кавиль
Быліца дзеяятая

Стукнуліся ілбамі буфяры вагонаў. Завіжгалі, як сьвіння, атрымаўшая ў сэрца швайку, тармазы. Эшалён здрыйгануўся і акамянеў. Зазвякалі крукі на дэзвярах. Зъ енкам паўпазылі дэзвёры. У вагон хлынула студзёна паветра, перамешанае зъ сънегам і цемрай. З надворку пачулася ціхая каманда: «Злазыце! Ня курыцы! ня гутарыцы!»

Ціха, тарарапліва чырвонаармейцы началі скакаць у сънег. Язэп Лабач, памятаючы параду дзеда Сцяпана, «падпалышчика ка-роўніку», уздельніка першай сусъветнай вайны, —ня лесьці наперад, не адставаць, тримацца сярэдзіны,— выскачыў із вагона ні першым, ні апошнім. Дрыжыкі прабеглі па плячах і жываце. Гэта і ад холаду, і ад страху. Прывезьлі-ж не да цещчы ў госьці, а ў госьці да съмерці...

У вушах зьвінеў голас жанчыны, якая ў Варонежы на пэроне як-бы благаславіла «заштитников Родыны» на той съвет: «А мае-ж вы сыночкі... А як-жа вас многа едзе туды. А як-жа мала вяртаецца назад..»

І як-жа гэтае «благаславенне» супярэ-цыяла самахвалству паэта-трубадура:

*I на вражей земле мы врага разгромим
Малой кровью, могучим ударом...*

Не на «вражей», а на савецкай зямлі, ні мы, а «враг» граміў нас «могучим ударом». Праўда, у горадзе Спаску, на Далёкім Усходзе, перад адпраўкай на фронт камісар парадаваў байкоў паведамленнем Савец-кага Інфармацыйнага Бюро, у якім казалася: «Шостага сънежня 1941 году войскі нашага Заходняга фронту, выматашы ворага ў папярэдніх баёх, перайшлі ў контратаку супраць яго ўдарных флянгавых групп-ровак. У выніку пачатага наступу абедзьве

гэтыя групоўкі разьбітыя і пасьпешліва адходзіць, кідаючы тэхніку, зброю, насычы вялікія страты... Паслья пераходу ў наступ з 6 па 10 сънежня часцямі нашых войскаў заняты і вызвалены ад немцаў звыш 4000 населеных пунктав.

Гэтае паведамленье не магло не падбадзёрваць тых, хто садзіўся ў вагоны калі гораду Спаску, але болей за гэтае паведамленье падбадзёрваў франтавы паёк. Амаль паўгода ганялі паўгладных мабілізаваных па сопках Далёкага Усходу—абучалі.

Вядучы калёну паслья страйавых занят-каў у сталоўку, старшыня крычаў: «Запя-вой!» Ніхто не запіваў, бо кішкі запівалі галодныя маршы, бо ведалі байцы, што ў сталоўцы ад пары бульбінаў у «мундзіры» і конаўкі пустапарожніе гарбаты маршы на спыняцца, а яшчэ болей разыграюцца. Каб супакоіць маршы ў кішках і бунтарныя думкі ў галовах, прапагандысты пусцілі «слухок»: «Тут—далёка ад цэнтра—няма падвозу прадуктаў, таму і недастатку. А, вось, як будзем ехаць на фронт, выдаудуць франтавы паёк: і сухары, і мясныя кансервы, і махоркі па цэлай пачцы». Верылі і не маглі дачакацца таго франтавога пайка. А як дачакаліся, дык толькі першыя пару дзён кішкі не абзываліся, а паслья ізноў галасілі па-ранейшаму. На кожнай станцыі выскавалі із вагонаў нецярпялівія, выменьвалі ў цётак за ніжнюю бялізу хлеб, махорку, самагон. Нават новенькія шынэлі абменьвалі на старыя, з прыдачай, вядома.

Язэп Лабач цярпеў, нічога не абменьваў, прыехаў на фронт у новай шынэлі, ў цёплай байковай бялізне. І ў шапцы-вшанцы. І ў новых кірзачавых ботах. Радаваўся, што

Працяг. Пачатак у №1(21)—2(22), 1993

не змаладушнічаў, як некаторыя. Ня рады быў толькі, што цягнік на ішоў далей, а затрымаўся. Праўда, цягнік стаў рухацца, але не наперад, а назад, у той бок, адкуль прыйшоў—на станцыю Купянск.

Неўзабаве чырвонаармейцы зашавяліся, сталі рухацца па калена ў сънягу. Наперадзе ішоў праваднік. Перад тым, як рухацца, праваднік папярэдзіў: «Ісці трэба гуськом. Ступаць старацца пярэдняму ў мой сълед, наступнаму ў съледу пярэдняга і г. д. Гэта, таму, што, як бачыце, ён паказаў рукой, на паразбівания, павыварочваныя дрэвы) тут ужо пабывалі «фрыцы» пакуль мы іх ня выштурылі, і панатыкалі шмат мінаў. Сыцежку, па якой буду я весьці, я ведаю. Хаця яна і засыпана сънегам, але, спадзяюся, я не палячу ўверх капытамі і давяду вас цэлымі і жывымі. Стараццае толькі ня збочаць ні ўправа, ні ўлева».

Папярэджаныне правадыра стараліся выконваць як найлепш, бо ведалі, што чакае, калі збочыш. Стараўся Язэп, ды зь ня-прызычайення перастараўся: зьнячэку наступіў на пяту пярэдняму. Той ледзь не пакаціся ў сънег, але збалансаваў і ўтрымаўся на ногах. Не адварочваючыся, агрэзнуўся: «Ты там трошкі глядзі, куды ступаеш, калі ня хочаш разам са мною развесіць кішкі для прасушки....»

Язэп нічога не адказаў, але на які крок адстаяў ад яго. Зацікавіла Язэпа ў доўгім сказе незнамага чырвонаармейца, які мовіў па-расейску, слова «трошкі». Выхладчык расейскай мовы, Язэп ведаў, што ў расейскай мове гэтага беларусізму «трошкі» няма, а таму, бадай, на перадзе яго ішоў не расеяць, а беларус. Ад гэтай думкі Язэпу зрабілася неяк весялей: як быццам меў перад сабою суседа, ці брата, на якога ў выпадку чаго можна абаперціся. І засямяйціся пра сябе: «Ужо раз абаперся на

пяту....»

Прайшлі праз лес, выйшлі на прасёлочную дарогу. Тут міны не пагражалі: дазволена было ісці вольна, не трымаша «гуська». Даўжэны ланцуг скараціўся, але патаўсьцеў: ішлі тройкамі, чацьвёркамі. Прайшлі праз даўжэньную, нібы вымерлу вёску: ні агенчычка ў вокнах, ні гаў-гаў, ні мяў-мяў. Из прыфронтавой вёскі людзі былі выселены.

«Тixa украінска ніч»—казау Гогаль. Была яна «тixa» і пасыль Гоголя, але... У тым баку, куды крочыла калёна, ў небе лопнула ракета...

—Лажыся!

Калёна, як падкошаная, прыпала да зямлі. Ракета асьляпіла зоры і серп месяца, па сталаяла кірху ў небе, быццам лічачы «руспіш швайн», што распласталіся на дарозе, і згасла. Пачуўся голас правадніка: «Пад'ём! Будзьце на чаку! Прыйбліжаемся да перадовой».

Пакуль дайшлі да перадовой, падалі яшчэ некалькі разоў. Нарэшце, ўвайшлі ў даўжэньную вёску Вялікая Шаблялінка. Затрымаліся каля калгаснага клубу. Праваднік сказаў пачакаць і пайшоў у клуб. Хутка ён вярнуўся зь якімсці камандзірам. Той з ходу ашараўшы пытанынем: «Хто з вас жадае ўліца ў мой зынішчальны ўзвод, трэх крокі наперад! Пажадала чалавек дзесяць». Пачалася каманда: «За мной!» «Зынішчальнікі» пакрочылі ў той бок, адкуль толькі што прыйшлі. Рэшту чалавек пяцсот, праваднік завёў у клуб і зматаўся. «Напэўна, пайшоў па баланду»—выскучаўша ў Язэпа, калі ён садзіўся даўжэны стол наспраць «беларуса», які ледзь «не развесіў кішкі для рассушки».

У клубе на стале капціла «лятучая мыш», было цемнавата, але «беларус» усёж пазнаў Язэпа і закавырыста запытаў: «А з чым тую баланду ядуць, калі не сакрэт?»

—А ты хіба не спрабаваў паспытаць ба-

у грудзі, як быццам, ня пускаў на перадаваю. Па бакох рову шалясьцелі абледзя-нелья кусты і сваім шэлястам прыглушалі хруст лядку. Кусты цешылі Язэпа, бо яны маскавалі, хавалі за ўтрашніх разьведчыкаў ад нямецкай разьведкі. А што нямецкая разьведка лазіць па тылох Чырвонай арміі, ня было сумніву. Асабліва калі перадавой. Неўзабаве, то-ж бо назаўтра, Язэп у гэтым перакануўся. Непакоіла яго і тое, што яны ідуць на перадавую бяз зброя. Наляці на іх немцы, чым будзеш абараняцца? Грубні-каў мае стрэльбу. Ён будзе сам сябе абараніць, а ня іх. Але страхі Язэпа разъляцеліся зь метрам, закружыліся зь пякучымі сня-жынкамі, калі ўвайшлі ў Малую Шабляніку.

Хаты-мазанкі як быццам прыціскаліся да белае зямлі па правым баку ад ідучых. Язэп Лабач налічыў тых мазанак дзесяць. Каля апошняе, адзінаццатае, пачулася грознае «Стой! Хто ідзе?»

—Свае,—адказаў Грубнікаў і запытаў.—Усё ў парадку?

—Пакуль што, усё ў парадку, таварыш камандзір,—адрапартаваў часавы, прыняў-ши стойку «зважай». «Бадай, Грубінкаў трывмае дысыціліну»—падумаў Язэп Лабач і пераступіў парог, уперся ў съмярдзочую цемру. Съмярдзела потам і яшчэ чымсьці няпрыемным. Пачуўся шорах саломы і шухар-мухар. Грубнікаў чыркнуў запалкай і запаліў недапалак съвечкі, што стаяў у шкля-нцы на камінку вялікай печы. На саломе ляжалі ў шынэлях і керзовых ботах два чырвонаармейцы. Побач кожнага ляжалі вінтоўкі.

—Кладзіцеся адпачываць,—сказаў Грубнікаў.—Толькі паціху, каб не разбу-дзілі таварышоў, якія...

—Якія, таварыш, Грубнікаў ужо ня съпяць...

—Хто ня съпіць? Ты, Міша?

—І я, , і Саша.

—Вельмі добра, Міша! Пайдзі зъяяні івана Тарана.

—Есьць, таварыш, камандзір!

Зашалясьцела салома, нешта грукнула, зазывінела, заскрыпелі дзвіверы. Студёнае паветра выгнала ў Язэп із носу няпрыемны смурод. Ён, доўга ня думачы, лёг на мейсца Міши. Паміж Язэпам і печчу ўціснуліся Бугла і Анохін. Камандзір Грунікаў забраўся на печ і доўга там нешта мармытаў сабе пад нос. Язэп Лабач таксама ня мог заснунець, хоць і быў змучаны падарожжам. Не давалі спаць «маршы» ў кішках ды невясёлыя думы. Ня вылазіла із галавы Клаша.

—Дзе яна зараз? Спаткаемся мы зь ёю калі-небудзь, ці не? Ах, лепш пра гэта ня думачы. Позна.—Язэп нацягнуў на вушы шапку-вшанку, прыкрыў рукой рот, пахукаў на руку. Здалося трошкі пацяплела. І заснуй. І прысынілася яму Клаша. Быццам прыбегла із Пакрова-Марфінска ў Ваўчок праважаючы яго на фронт. Стаяць, плача. «Чаго ты, Клашуня, плачаш? Баісься, што мяне забіюць. Ня бойся, ня дамся. Ты ведаеш дзеда Сыцяпана? Не, ты яго ня ведаеш. Ён быў на першай сусветнай. Дык казаў, што сам сабе прастэрлі ў руку й яго адправілі ў шпіталь. Каб начальства не пазнала, што ён зрабіў самастрэл, трэба да рукі прыкладзецца дзёран і тады стравяцца. Рука тады не алячэцца». Клаша слухала, ды як крыкне: «Падлец!»

Язэп прахапіўся, ўбачыў Грыбнікава, які зьевесіў зь печы ногі і паўтарыў: «Пад'ем!»

(Працяг у наступным нумары)

ВОБРЭЫ БАШКАУЧЫНЫ

"With Love from Minsk"

Vladimir Adashkevich

This is the title of a charitable art exhibit that is touring now around the United States. A mixed-media art show includes oils, watercolours, batiks, leatherwork and ceramics previewed by 13 artists from the capital of the Republic of Belarus. This exhibit represents both a gesture and an experiment, as the artists will donate the profits from selling their work to the reconstruction of a children's hospital in the Chernobyl zone. There, more than 30 % of the young residents have developed thyroid cancer since the 1986 nuclear power disaster.

The show was made possible through the generosity of Villanova University, one of the oldest educational institutions the U.S.A. set up 150 years ago. The art exhibit from Minsk was considered as part of the University's Sesquicentennial celebration and was fully sponsored by the University. This cultural endeavour was one of the first of its kind since diplomatic relations had been established between our two nations, and the United States Embassy in Minsk helped a lot by negotiating through many layers of bureaucracy and 'red tape'. The U.S. Ambassador to the Republic of Belarus, Mr .David Swartz, wrote a preface to the show's catalogue in which he regarded this action as "yet another important step in bringing closer our two nations and peoples". I should especially mention the efforts of Brother Richard G.Cannuli, O.S.A., Director of Villanova University Art gallery, without whose determination, and creativity the exhibit could not have been so successful a production.

The show had been properly advertised and was very well received by both the visitors and mass-media. Several articles were published on this occasion and "The Philadelphia Inquirer" called the exhibit "an

excellant introduction to Minsk artist". Inquireror art critic, Victoria Donohue emphasized that "the show's ranges is wide, from innocent and earnest Impressionism to a diatribe calling us all to task when sickness, begun in society, ends up infecting nature globally".

So the whole undertaking started with the invitation of Villanova University which hosted the exhibit for 2 months-November and December '92. I could not miss this wonderful opportunity to acquaint the Belarusan people residing in America with contemporary art from their motherland. At the same time they are supposed to know better them anybody else the real situation i n the republic, the severe problems that Belarus faces these days and to have more sympathy and willingness to solve them. That's why upon my arrival to Villanova I immediately sent all the materials concerning the exhibition to Mr. Jan Zaprudnik and to Mr. Vitaut Kipel with a request to inform all Belarusan communities about this endeavour. It was very kind of Mr. Zaprudnik to react so quickly and to publish the required advertisement in November's issue of "Belarus" news-paper inviting its readers to visit the show.

The reception took place on the 27th of November and was a real success in terms both of artworks' sale and number of visitors. An additional pleasure, was to hear Belarusan Speech interlaced with the American one. Ms. Alice Kipel was the first of American Belarusans who contributed to this charitable affair, and her choice was perfect - a beautiful watercolour depicting a bouquet of lilacs from Minsk.

As Villanova University is located about 20 miles from Philadelphia,which is rather far from the main Belarusan communities in

America, not all our compatriots who would like to visit the exhibit could go there. So, when, it was closed the show was moved for further promotion to the nearest Belarusian Community in South River (N.J.). The whole collection was moved up there with the help of Mr. Leo Litarovich and his wife Liza to whom I express my deep gratitude. They also assisted Mr. Mikhas Sienko, who did a great job, arranging our exhibition in the South River Cultural Centre.

On Sunday, the 28th of February '93 many more Belarusans had a chance to be convinced of how rich in talents our motherland is. Besides people residing in South River and New Brunswick, there were guests from other places. Some of those who came down from New York City brought back to their homes charming paintings of Belarusian land. Mrs. Vera Zamorsky bought a lyrical watercolour depicting a warm summer twilight with horses in pasture and painted in soft pearl hues. Mrs. Alla Orsa-Romana gave her preferences to the landscape of Polesye carried out in rich cheerful colors.

From New Jersey our exhibition went to Rhode Island by the invitation of Dr. Richard and Lois Bertini. Both of them made several trips to Belarus delivering various humanitarian aid, including medicine and medical equipment. They are knowledgeable about our Republic, have many friends there, and are very concerned with the consequences of the Chernobyl disaster. They are always ready to help in any possible way. Quite by chance they learned about our exhibit at Villanova University, and through its administration contacted me and rendered an invitation to bring the whole show to Providence. They managed to get a nice gallery free of charge for Sunday, the 14th of March and to arrange two small orchestras and a pianist to play for potential customers.

In short, everything was perfectly organized... except the weather. No one could prevent a terrible blizzard that practically

paralyzed Rhode Island on that day. Very few people were able to get to the gallery and enjoy the magnificent combination of visual and musical arts. But those who came did not go home with empty hands - they bought artwork made in Minsk. Needless to say I am very grateful to the Bertinis for arranging this joyful event. It was a pity to leave their hospitable home and to say "good-bye" to these nice people with such warm hearts.

But it was time for the show to go to Cleveland where on the 21st of March '93 the Belarusian American Association was to celebrate the 75th Anniversary of the proclamation of Belarusian Independence. Exhibit sale of artworks from Minsk was invited by the Community Center Committee and was considered to be a part of the commemorative program. John Chaneko, President of the Belarusian American Association of Cleveland, met me at the railway station in downtown Cleveland and brought all the artwork to Strongsville, 30 miles to the South. There, in a quiet, peaceful area, the Community Centre "Polacak" is situated. It was officially unveiled less than 3 years ago and its architecture is highly contemporary.

The next morning the festivities started with a Divine Liturgy that took place in the same hall of the "Polacak" Centre where the works of art from Belarus were displayed. Both the Liturgy and Moleben were very inspiring and gave me a special feeling that all the exhibition received God's blessing. The whole commemorative program was very impressive as well as informative and enjoyable.

Belarusian songs beautifully performed by the Women's choir "Vasilyok" and by Valentina Parchomenko, sent our thoughts and dreams back to our motherland and were in harmony with paintings depicting soft beloved landscapes of our native country. No wonder that those particular pieces of art were bought by the community centre Committee. They will be decorating the interior of "Polacak" and reminding its visitors Belarusian

mother nature, so seriously damaged by the nuclear accident. And they will also be reminded of the most innocent victims of this catastrophe - the Children of Chernobyl - through this charitable exhibition.

Not everything by far went smoothly during this tour. I faced various obstacles and met different people. It's quite natural for people to be concerned first of all with their own problems but, unfortunately, some of them are so deeply involved in the "internal affairs of their local communities that they have neither time nor desire to do something for such a far away country as Belarus. "How much more can we help?" Isn't it evident that we are exhausted?" they keep complaining.

Thank Goodness that there are other people who give their time and their means to social and charitable work and who do not expect anything in return for what they are doing. They simply act from their hearts. This is their reward. And this is our salvation to have these people who carry on their shoul-

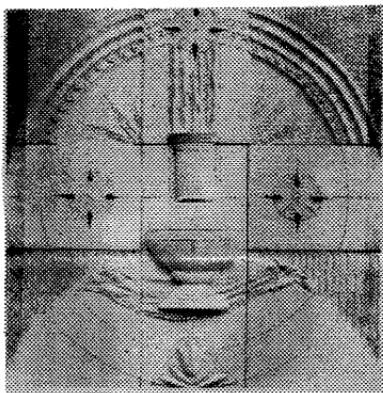
ders the burden of our common task -survival of our Belarusan nation whose genetic fund is under severe threat of Chernobyl radiation and whose first steps toward democracy are threatened by the resurgence of the communist regime. I was lucky and happy to meet many people of this kind in the Cleveland community. Among them, Serge Karnilovich and Kastus Kalosha, whose efforts and determination are common knowledge. It gives hope and makes me look forward to meetings with other patriots in Chicago and New York to where the exhibition will move from Cleveland.

In conclusion, I would kindly request all readers of this article who have access to art galleries or museums and who can assist in any possible way with continuation of this charitable exhibition to send their suggestions to: "Polacak" 10915 Lake Rd. Cleveland OH 44102. It will be your contribution to this most worthy cause, your response "With Love to Belarus"

Alla Mossienko.

A legend about Wings, Icarus and Pegasus.

Leonid Rizhkovsky.

Allegory of Virgin Maria

* ЗГУКІ БАЦЬГАЎЧЫНЫ *

**Япіскап Наваградзкі і Лідзкі Канстантын:
«Паступова мы выхаваем свае кадры»**

Міхась Белямук

Япіскап Наваградзі і Лідзкі Канстантын

Менская духоўная сэмінарыя ў Жыровіцах цікаўіць беларускую эміграцыю. З кожным годам яе наведвае усё больш і больш беларусаў Замежжа. Напрыклад, летасць у Жыровіцах пабывалі Уладыка Мікалаій, сп-ва Лукьянчыкаў, Марыя Нестар, Вольга Тукашэвіч, Кастусь Калоша, Кацярына Валюковіч, Віталь Цярпіцкі і іншыя беларусы. 16 лютага 1993 г. у Менской духоўной сэмінарыі адбылася яшчэ адна сустрэча нашага земляка. Міхась Белямук сустрэўся з сэмінарыстамі, выкладчыкамі і рэктарамі сэмінарыі ў Жыровіцах, япіскапам Наваградзім і Лідзкім Канстантынам.

Прапаноўваем чытачам часопіса «Полацак» асноўныя моманты гутаркі Міхася Белямука з япіскапам Канстантынам.

—Дараагі Уладыка, ці маглі-б Вы ў скароце расказаць гісторыю Менскай духоўнай сэмінарыі?

—Менская духоўная сэмінарыя ў Жыровіцах адрадзілася ў 1989 г. Яна была зачыненая падчас хрушчоўскіх ганенняў на рэлігію ў 1963 г. Прасльедваныні Царквы ў бытых СССР былі паўсяднныя. Прасльед быў у Рәсеi, Украіне, у іншых рэспубліках. Аднак у Рәсеi і на Украіне захаваліся духоўныя школы. Гэтац у Ленінградзе і Маскве зберагліся Духоўныя акадэміі і сэмінары, на Украіне захавалася Адзская духоўная сэмінарыя. Беларусь-жа абвесьціла, што яна будзе першай рэспублікай з стопрацэнтным атэістычным насельніцтвам. Зачынілі ня толькі сэмінару, але і храмы. Колькасць цэркваў у Захадній Беларусі паменшылася ў три разы, ва ўсходній Беларусі было іх яшчэ менш. Так на працягу 27 гадоў у Беларусі не было ніводнай духоўнай школы. Набліжалася тысячагодзідзе хрышчэння Русі. Мітрапаліт Філарэт павёў перамовы з патрыярхам Аляксеям аб tym, каб адчыніць у Жыровіцах сэмінарыю й атрымаў дазвол. Выкарыстаўшы прыезд патрыярха Антіхія Ігнація IУ у Беларусь, мы папрасілі прыехаць яго ў сэмінарыю. 23 ліпеня 1989 г. ён асвяціў яе, за што мы ў дзячынна яму.

Будынак, у якім зараз знаходіцца сэмінарыя, пабудаваны ў 1828 г. спэцыяльна для сэмінарыі, але падчас польскай акупацыі пасля 1920 г. тут, зачыніўшы сэмінарыю, адчынілі сельска-гаспадарчы тэхнікум, які

знаходзіцца тут і па сёняшні дзень, бо нам перададзена толькі невялікая частка ўсіх памешканьняў. Пачынаючы з 1989г., мы змагаемся з уладамі за зварт будынку. Сёньня мы ўласнікі толькі яго 1/3 часткі, бо 2/3 і далей займае сельскага-гаспадарчы тэхнікум.

Калі мянен назначылі рэктарам сэмінарыі сэмінарская бібліятэка налічвала ня болей 600 кнігаў, якія ахвяраваў з сваёй асабістай бібліятэкі мітрапаліт. (Бібліятэка быў літаратуры, як і ўсё іншае, што належыла сэмінарыі, была поўнасцю зынішчана). З быльых выкладчыкаў сэмінарыі не засталося нікога. Аднак дзяякуючы нашаму мітрапаліту, ягоным арганізацыім здолнасцям, наш выкладчыкі калектыву сёняня налічвае 28 асобаў. Выкладчыкамі ёсьць беларусы, расейцы, украінцы, малдаване і нават татары, якія прыняў праваслаўе. Пераважна кожны выкладчык мае два закончаныя вышэйшыя факультэты. Асабіста я маю закончаныя мэдычны і багаслоўскі факультэты. Не шкадуючы сваіх сілай і жывучы ў экстремальных умовах эканамічнага крызису, мы падымаецем з заняды Беларускую Праваслаўную Царкву. Беларуская Праваслаўная Царква Маскоўскага экзархату атрымала ў канцы мінулага году статус незалежнасці ў сэнсе фінансавым, эканамічным і ва ўнутранай адміністрацыі. Я, як сябра Сыноду, съведчу, што нашая царква атрымала права называцца афіцыйна Беларускай Праваслаўнай Царквой, і мы поўнасцю незалежны ў сваім унутраным адміністрацыйным кіраванні. Патрыярх Маскоўскія ія мае ніякіх палітычных ці эканамічных дывідэндаў. Ён аказвае нам дапамогу ў развязвіцьці Беларуское Праваслаўнае Царквы. Прывяду прыклады.

Маскоўская духоўная акадэмія дала нам у сэмінарыю адных з сваіх лепшых выкладчыкаў, спэцыялістаў, нягледзячы, што

сама яна такіх спэцыялістаў патрабуе. Праўда, што тут ёсьць і заслугамітрапаліта Філарэта, які сумеў усіх пераканаць і завербаваць. Вось Сяргей Гардун, з якім вы ўжо пазнаёміліся, выдатны спэцыяліст, знаток Старога Запавету, ён-жа выкладаў у Маскоўскай духоўнай акадэміі. Сам я таксама выкладаў у Маскоўскай духоўнай акадэміі, мянен плянавалі паслаць на стажыроўку ў Цюрых для ўдасканалення ведаў у бібліястыцы. Вось перад вамі ігумен Нікан, вядомы гісторык царквы. Ён таксама быў выкладчыкам у Маскоўскай духоўнай акадэміі. Ераманах Пётр, які цяпер працуе майстэр-рэфэрэнтам, закончыў факультэты гісторычны, юрыдычны і багаслоўскі. быў выкладчыкам Маскоўскай духоўнай акадэміі. Сам ён па нацыянальнасці расеянец, з Яраслаўля, але ўсімі сіламі дапамагае выхоўваць маладыя духоўныя кадры БПЦ. Такім чынам, на працягу трох з паловай гадоў, дзяякуючы мітрапаліту Філарэту, які сумеў сабраць выдатных пэдагогаў, спэцыялістаў у розных галінах науки з розных духоўных вышэйшых школаў, а трэба ўлічваць, што ў Беларусі не было сваёй сэмінарыі 27 гадоў і з мясцовых кадраў было-б не магчыма стварыць выкладчыкі калектыву з 28 асобаў, была закладзена аснова сэмінарыі. Нашая сэмінарыя атрымала прызнанне ўсёй праваслаўнай царквы, атрымала статус вышэйшай навуковай школы. Мы маем такую школу, якой на маюць іншыя рэспублікі, бо гэта на сёняшні дзень першая й адзіная сярод усіх сэмінарыяў былога СССР устаноўва, прызнаная вышэйшай навуковай інстытуцыяй, роўнай ўніверситету. Ці змагла-б Беларусь, апіраючыся толькі на свае кадры, стварыць за столь кароткі час на пустым месцы школу, якая мае статус вышэйшай школы?

Першых сэмінарыстаў было 40. Сёняня ў сэмінарыі вычыщаца 150 студэнтаў, прыбліз-

на 90% зь іх гэта беларусы. Большасць іх— гэта вясковая моладзь з закончанай сярдній асьветай. На сёняня мы маєм 4 курсы. Паколькі сэмінары ёсьць вышэйшай навуковай школай і тэрмін абучэнны 5-ці гадовы, то да заканчэнныя першага выпуску засталося амаль паўтара гады.

Першы выпуск будзе каля 40 асобаў. Студэнты на пятym курсе пачнуць пісаць свае дыплёмныя працы на атрыманье навуковай ступні. Усе студэнты сэмінарысты ёсьць на поўным утрыманні царквы. Калі пачытаць заканадаўства Рэспублікі Беларусь, там чорным па беламу напісаны, што дзяржава не аказвае ніякай фінансавай дапамогі на царкоўныя патрэбы. Мы ад дзяржавы нічога не атрымалі, як арганізаціі сэмінарию, не атрымаваём і цяпер нічога. Хачу сказаць, што царква не зьяўляецца нейкай чужацкай інстытуцыяй. Праваслаўная беларуская Царква гэта плоць ад плоці беларускага народу, і гэтаму народу яна павінна служыць. Паколькі наш беларускі народ жыве гаротна, царква ягоная таксама перажывае цяжкі эканамічны крызіс. Напрыклад, наш сэмінарист атрымоўвае ад БПЦ стыпэндыю 80 руб. у месяц. Гэта прыблізна ў 20 разоў меней, чым студэнт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэту ці іншай вышэйшай школы. Ад нас вымагаецца вельмі шмат па выхаванні будачага духовенства, але дапамагчы нам выхаваць маладыя беларускія кадры сцвятароў дзяржава ня хоча, бо Царква аддзеленая ад дзяржавы. Такім чынам, сэмінарыя існуе за япархіяльныя ўзносы, прыходы плоціць у япархію, а япархія пералічвае на сэмінарию. Мы ў асноўным за гэтыя ўзносы жывем і спадзяємся на Бога, што дажывем да лепшага. Праўда, нам пашчасціла знайсці некалькіх спонсараў, але гэтыя спонсарскія ахвяраванні не перавышаюць 10% нашага бюджэту. Але

дзякуем нашым спонсарам і за гэтае. Крышку нас зьдзіўляе, што эміграцыя даволі пасыўная пад поглядам маральнім і фінансовым. Мне здаецца, што яна не разумее ситуацыі. Бобудучыня беларускага народу залежыць ад будучыні беларускіх Праваслаўных Царквы, гэта значыць ад маладых духоўных кадраў, ад маладога духовенства, якое мы рыхтаем для Беларусі.

—Ці ёсьць у Вашых плянах, каб сэмінарыя атрымала права даваць навуковую ступень доктара?

—Нашая сэмінарыя будзе мець права даваць навуковыя ступені, але ў сучаснасці яно не актуальнае, бо першы выпуск сэмінарыстаў адбудзеца толькі ў 1994 г. На пятym курсе пачнуць сэмінарысты працаўцаў над дыплёмнымі працамі, і хто пажадае, можа далей вучыцца на навуковую ступень. Плян наш—заахвочваць студэнтаў да далейшых студыяў, рыхтаваць навуковыя кадры, каб Беларуская Праваслаўная Царква мела высока адукаванае духовенства

—Ці думаеце Вы пасылаць студэнтаў за мяжу для вывучэння замежных моваў?

—У нас ёсьць праблема ў выкладчыках клясычных моваў як старагрэцкае, лацінскае, гэбрейскае і сучасных моваў: ангельскае, нямецкае, французскае. Жаль, але факт, што ў Беларускім дзяржаўным універсітэце, існтуце замежных моваў ў толькі ў гэтым годзе пачаліся заняткі па вывучэнню старагрэцкае мовы. У нас, у сэмінарыі, маем спэцыяліста, выкладчыка старагрэцкае мовы, і ён знайшоў ахвотных студэнтаў, якія пачалі вывучаць гэту мову. Мы іх пашлем на стажыроўку ў Тэсалоніку для грунтоўнага вывучэння старагрэцкае мовы і адначасна для вывучэння сучаснае грэцкае мовы, каб мець права сваіх выкладчыкаў, спэцыялістаў, навукоўцаў. Устаноўленыя вельмі цесныя сувязі з

вядомай нямецкай вышэйшай школай Бэтэль. Мы два разы наведалі гэтую школу і мы прыймалі дэлегацыю гэтай школы, якую ўзначалаў вядомы навуковец доктар Круземан. Ён ёсьць рэктарам і выдатным гэбраістам, дасьледчыкам Старога Запавету. Наведаў нашу школу дацэнт, доктар Хрыстмаерн, таксама знаток гебрайскай мовы. Таму мы зможам паслаць ў Бэтэль аднаго студэнта на двухгадовую стажыроўку для вывучэння старагэбрайскай мовы. Акрамя таго, мы пашлем двух студэнтаў, аднаго ў ангельскі, а другога ў амэрыканскі ўніверсітэт для ўдасканалення ангельскай мовы і здабыцца ведаў багаслоўскіх дысцыплінаў. Таксама рыхтуем сэмінарыста, якога вышлем для вывучэння лацінскай мовы. Мы падбіраем юна��у, якія ад прыроды маюць філэлягічныя здольнасці. Усе мы павінны ведаць і памятаць, што Беларусь стаціла сваю адзіную духоўную школу, і нашае духавенства здабывала духоўную асьвету за межамі Беларусі. Дакараць гэтае духавенства за няведанье беларускай мовы, гісторыі дзяржавы і царквы трэба абрэжна. Іншыя нацыянальнасці свае духоўныя школы збераглі, а Беларусьне, і таму на траба асудждаць духавенства, што яно непатрэбытычае. Трэба выхоўваць свае навуковыя кадры, якія будуть працаўваць на дабро свайго народу.

—Ці плянуетэ вы запрашаць для лекцыяў у сэмінарью такіх вядомых навукоўцаў як археоляг Штыхава, гісторыка Ермаловіча, Грыцкевіча, філэляга Мальдзіса, нумізмата Рабцэвіча, геральдыста Цітава й іншых?

— Такі плян у нас ёсьць, і мы прыступілі да яго разліцаі. Не так дауню ў нас выступаў А. Мальдзіс. Ён расказаў студэнтам пра Скарыну і пазнаёміў з проблемамі беларускага мовазнаўства. Запрошаны з Беларускай Акадэміі Навук прафэсары філэзофії,

Сёньня я меў спатканьне з дасьледчыкам Будызмам і Тыбэту. Ён пачне чытаць, лекцыі, знаёміць наших сэмінарыстаў з асновай і філэзофіяй Будызму. Гэта будзе спэцыяльны курс, бо мы хочам, каб сэмінарысты мелі шырокія веды. Заплянавана систэматычна запрашачаць вядучых беларускіх гісторыкаў, якія будуць чытаць нам даклады з гісторыі Беларусі. Нашыя пляны вельмі вялікі і спадзяюся, што з Божай дапамогай зможам іх рэалізаваць, хаця нам вельмі цяжка, ня маючы фінансаў.

— Ці праўда, што ў мінулым годзе было ў сэмінары больш кандыдатаў, чым прынятых? У чым прычыны гэтага становішча?

— Кандыдатаў ў сэмінарью было больш ня толькі ў мінулым годзе. Гэтак бывала штогод. Жадаючых паступіць у сэмінарью ў два-тры разы больш, чым мы можам прыняць. У мінулым годзе, напрыклад, было 100 кандыдатаў. Мы змаглі прыняць толькі 54 асобы. Іншых-ж не прынялі з-за недахопу месца для закватэравання. Сельска-гаспадарчы тэхнікум нам не аддаў дастатковай колькасці пакояў. Я вас ужо абводзіў па нашай сэмінары, і вы бачылі, у якіх цяжкіх умовах жывуць сэмінарысты. У адным цеснінам пакойчыку закватэравана па 8, 10, 12 асобаў. Таму мы ня можам прыняць больш сэмінарыстаў, хаця праблема з духавенствам паўстае вельмі востра. Але што рабіць, калі беларускія дзеячы на гэту праблemu не звязратаюць увагі і тут, і ў вас. Я ўвесі час ламаю галаву, дзе мне закватэраваць тых кандыдатаў, якіх прымем восеньню. Мы яшчэ не зрабілі і выпускну, а трэба знайсці мейсца мінімальна на 50 студэнтаў. Я маю толькі надзею на зразуменіне гэтай праблемы кірауніцтвам тэхнікума. Спадзяюся, што яны ўсё-ж аддадаць частку будынку для закватэравання новых студэнтаў.

—Хто будзе прымаць дэцызію ў справе

будынку: мясцовыя ўлады ў Слоніме або пастанова аб перадачы будынку сэмінары вырашаеца ў Менску?

—Аб перадачы будынку, які належалі царкве ў мінульым стагодзьдзі, вырашаюць у Менску і Слоніме. Рашицы гэтае пытаньне толькі ў Слоніме ня могуць, таму мы і маём цяжкасць. І сэмінары ня можа прымаць такую колькасць кандыдатаў, каб забясьпечыць беларускія праваслаўныя парафіі маладым духавенствам.

—Ці прадбачыце Вы, Уладыка, выкладанье у сэмінары усіх прадмэтau па-беларуску? Ці ёсьць гэта мажлівым?

—У нас пашыраеца і заахвочваеца выкладанье на беларускай мове. Ніхто тут не займаецца русыфікацыяй. Я гавару па-расейску, але я па нацыянальнасці ўкраінец і дакараць мяне, што я займаюся русыфікацыяй нелягічна. Тоё, што я не гавару па-беларуску—гэта другая справа, на гэта патрэбны час. Вы прысутнічалі на лекцыі Сяргея Гардуна, які выкладае па-беларуску. У гэтым годзе вывучэнне беларускіх мовы ёсьць абавязковая дысыціпліна. Праблема вось тут такая. За ўесь пэрыяд Савецкае ўлады ў Беларусі ня было выдадзена ніводнага багаслоўскага падручніка па-беларуску, ніводнае царкоўнае кнігі ня выдалі ў беларускай мове. Няма гісторыі Беларуское Праваслаўнае Царквы ў беларускай мове. Першым крокам у гэтым кірунку зроблена ня съвецкім, дзяржаўнымі інстытуцыямі. Яны не клапоціліся і выдаваць падручнікі гісторыі Беларуское Праваслаўнае Царквы, але затое прад'яўляюць нам прэтэнзіі аб беларусізацыі сэмінары. Чаму-ж беларускія патрыёты ня бяруцца нам дапамагчы, каб гэты будынак перадалі сэмінары, каб мы ня мелі праблемаў з закватэраваннем сэмінарыстаў, чаму ня возмуцца за пера-

клады падручнікаў гісторыі царквы, гісторыі Беларусі, гісторыі царкоўнай архітэктуры й іканапісу і г.д. Мы будзем вельмі ўздзячныя. Паўтараю, што мы на пустым месцы, ня маючы сваёй бібліятэкі, ня маючы беларускіх навуковых кадраў, адчынілі сэмінарью. Мы перавыдали гісторыю беларускай царквы, архіяпіскапа Афанасія, пераклалі і выдалі Эвангельле ад Мацвея. Гэта клясычны пераклад, над якім працавалі лепшыя беларускія філэлягі з удзелам багасловаў. Паступова, калі мы выхаваем свае навуковыя беларускія кадры, я не сумніваюся, што ўсе дысыціпліны будуць выкладацца па-беларуску. Патрэбен час, патрэбнае зразуменне і патрэбная дапамога.

—Уладыка, Вы з'яўляецеся япіскапам Наваградзкім і Лідзкім. Як ідуць справы ў Вашай япархіі?

—Наваградзкая япіскопія абыядноўвае 9 раёнаў Горадзенскай вобласці. У япархіі 80 прыходаў. На жаль, мы замала маём сьвятароў і прыходзіцца аднаму сьвятару аблслугоўваць два, часам і троі прыходы. Маём мы сьвятароў і без багаслоўскай асьветы. При нашай сэмінарыі адкрыты курсы завочнага абучэння. На завочным аддзяленні вучыцца 125 сэмінарыстаў, такім чынам, мы спадзяемся, што за пару гадоў праблема духавенства ўнармуюцца. Аднак за апошнія гады з'явілася новая праблема. І развязка яе вельмі складаная. Вось пару прыкладаў. У Астрэвецкім р-не функцыянуюць 12 каталіцкіх касцёлаў, але не было ніводнае праваслаўнае царквы. Калі людзі, праваслаўныя беларусы, задумалі арганізаваць праваслаўныя прыходы, мы сустрэліся зь вялікай і непрыемнасцю імі. Съвецкая адміністрацыя пагаджалася зарэгістраваць праваслаўныя прыходы, але супроць нас, праваслаўных беларусаў, выступіла каталіцкая духавенства, якое прапаведуе пальшчыну

З такімі-ж проблемамі сустракаємся ў інших раёнах Горадзенскай вобласці. З Польшчы прыслалі ў Горадзенскую воб. некалькі дзесяткаў ксяндзоў, манашак і місіянероў. Эта місіянерская праца мае працпольскі характар, адкрыта вядзеца антыбеларуская акцыя. І дзіўна, мяцсовыя ўлады талеруюць, падтрымоваюць польскі каталіцызм, даюць дапамогу, а нас, карэнных беларускіх праваслаўных жыхароў, прыіскаюць.

— Ці ёсьць у Вашай япархіі цэрквы і царкоўныя будынкі, на з্বірнутыя яшчэ дзяржавай?

— У Наваградку побач сабору знаходзіцца царкоўны будынак, каторы царква пабудавала ў мінулым стагодзьдзі. Ён быў забраны і на з্বірнуты царкве і сέньня. Такім чынам, мне як япархіальному япіскапу няма дзе прыпыніцца, пераначаваць. У мяне акрамя сабору ў Наваградку ніякай маёмастцы няма. Я ня маю канцыляры, я ня маю пакойчыку для архіву, няма спальнай і прымінай. Будзь я каталікі біскуп мне аддалі-б будынак, мяне-б з пашанай прыймалі ўсюль. Раскажу вам пра нашу праваслаўную парафію ў Лідзе. Насельніцтва Ліды дзеліцца пораўнУ: 50% праваслаўных і 50% каталікоў. Каталікі маюць 2 даволі вялікія касцёлы, праваслаўныя на могілках не-вялічкую цэркаўку, у якой можа зъмісьціца 80-90 вернікаў. Улетку вялікіх празлемаў няма. Пастаўленыя галасыкі і веруючыя слухаюць богаслужбънне па-за царквой. Прыйдзіць восень, даждльівы дні, прыйдзіць зіма з марозамі і завейкамі, і узвінікаюць проблемы. А тым часам ў горадзе маеца вялікая царква, пабудаваная праваслаўнымі ў 1863 годзе. Гэту царкву Архістратыга Міхаіла забралі і зрабілі з яе плянетары. Я зъвірнуўся да гарадзкой адміністрацыі, каб царкву нам зъвірнулі. Гарадзкая ўлады пагадзіліся, але каталікі даведаліся і запратэставалі. Узначальвае-

гэтых пратэстуючых каталікоў ксёндз Станіслаў Роек. Ён паведаміў гарадзкія ўлады, што зь перадачай царквы праваслаўным пачнуцца дэманстрацыі, забастоўкі на падпрыемствах, падымуцца беспарадкі і калі гэта не дапаможа, то царкву спаліць. Я вырашыў запрасіць каталіцкае духавенства на перамовы ў Ліду. Каталіцкае духавенства ўзначаліў біскуп Аляксандр Кашкевіч з Горадні. Мы перад спатканнем дамоўліся, што спатканне павінна абыцца бяз розгаласу, каб не было зборышча праваслаўных і каталікоў калі гарадзкой ратушы. Мы дамоўленасць вытрымалі, каталікі сабралі натоўп людзей. Мае перамовы з каталіцкім біскупам і духавенствам вынікаў не далі, яны нам забаранілі мець праваслаўную храмы ў Лідзе. Калі я выйшаў з ратушки, каталікі абражалі мяне вульгарнымі словамі, дзёргалі за вонратку. Амаль побач са мной ішоў біскуп Аляксандр Кашкевіч і група ксяндзоў, пасыміхаючыся. Ніхто з іх слова не сказаў, каб спыніць натоўп, спыніць абразы праваслаўнага духавенства і мяне як ярарху, рэктара сэмінары. Калі я прарваўся праз натоўп да аўта, па ім пачалі біць парасонамі, абкідаць брудам. Вось гэткія адносіны да нас, праваслаўных, у Рэспубліцы Беларусь, у дзяржаве зъвялікай большасцю праваслаўных.

— А ці праводзіцца ў каталіцкіх касцёлах Вашае япархіі беларусізацыя?

— У касцёлах ніякай беларусізацыі няма. У іх самая актыўная паліянізацыя. У касцёлах вісіць польскі дзяржаўны сцягі, вісіць партрэты польскіх палітычных дзеячоў як Валенса. Тут сьвяткуюць польскія святы, як Дзень польскага жаўнера, Арміі Краёўтай, і адкрыта ксяндзы гавораць, што мы паставім польскія стаўбы па Стоўбцы.

— Шчыра вам дзякую, Уладыка, за размовы і інфармацыі.

Мая паездка ў Беларусь

Віталь Цярпіцкі

Баенныя абставіны жыцьця ў 1944 годзе былі прычынай таго, што розныя нацыянальныя групы з усходняе і цэнтральне Эўропы масава выезжалі ў краіны мала ведамага Захаду, каб пазыбегчы паняволянья партыйнае элітнай групоўкі савецкага камунізму.

Бязумоўна, усім гэтым людзям прыйшлося шмат перажыць і нямала пацярпець. Аб гэтым бязупынна пісала газета «За вяртанье на Радзіму», пераіменаваная пазынью у «Голос Радзімы». Газета толькі бlyтала маласьвядомую, старую, «зарафковую» беларускую эміграцыю, якая прыехала ў Амэрыку пасъля першай сусьветай вайны, і варожа настаўляла яе супраць нас, пасълявеннай эміграцыі. Зь бегам часу палітычныя ўмовы жыцьця ў Беларусі пачалі зьмяняцца на лепшыя. Гэта дазволіла нам пачаць пасылаць пасылкі сваім родзічам, а пасъля й адведаваць іх. часляцеў хуткай незаўажна. Не хацелася верыць, што ў 1992 годзе споўнілася 48 гадоў, як я выехаў з дому. Таму ў палове жніўня я вырашыў наведаць Бацькаўшчыну, якая стала ўжо сувэрэннаю Рэспублікаю Беларусь. Што датычыцца транспарту, якім зьбіраўся ехаць у родны кут, то праблемаў не было: самалётом з надпісам «Беларусь».

Пасъля непрадбачанай 2-х гадзінай затрымкі на аэрадроме сустрэўся я з родзічамі. Па дарозе з лётнішча ў Менск кінуўся мне ў очы несамавітая хаткі рознай формы. Мне сказаў: «Гэта дачы». Ага, гэта тыя дачы, пра якія я ўжо шмат чуў раней.

На другі дзень пасъля прыезду я пайшоў зьведаць горад Менск, якога амаль ня ве-

даў. Мой праваднік паказаў мне адзін з уцалелых будынкаў—беларускі дзяржаўны тэатр імя Янкі Купалы, дзе 27 чэрвеня 1944 г. адбыўся II Усебеларускі Кангрэс. Прайшоўся я навокал будынку, але ня мог яго пазнаць. Запытаўся: «А дзе той жалезні плот і парк, што быўлі трох бакоў тэатру? Мы, курсанты беларускай афіцэрскай школы трымалі тут варту падчас сэсіі Кангрэсу».

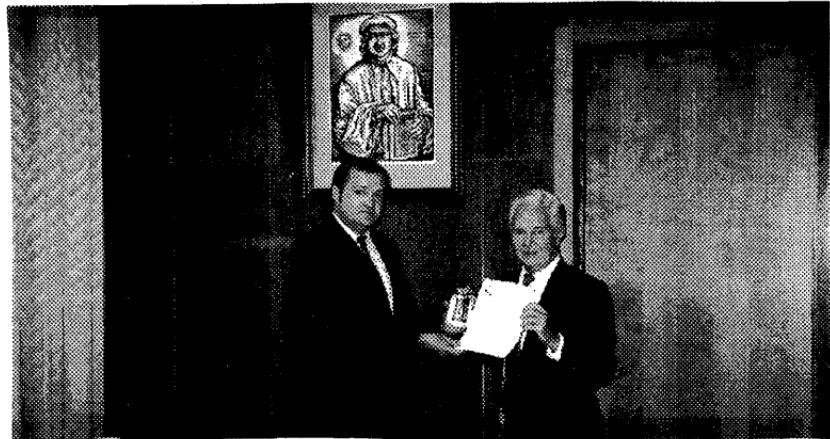
Менск зрабіў на мяне вельмі добрае ўражанье. Мушу прызнаць належную заслугу архітэктара новага Менску і гарнадырной управы за добры плян гораду.

Сваю паездку ў Беларусь спалучуў я ня толькі з жаданнем сплаткаца з родзічамі, якіх ніколі ня бачыў, але і палагодзіць вельмі важную грамадzkую справу: выданьне і ўкамплектаваньне кнігі «Гісторыя Беларусі» па-беларуску, якая магла быць і падручнікам гісторыі для школаў. На чужыне мы выдалі «Гісторыю Беларусі» пангельскую, базуючыся на кнігу Я.Найдзюка «Беларусь учора і сёння», якая была надрукавана ў траўні 1943 г. у Менску. Гісторыя была пераапрацавана ў ангельскую мову Iванам Касяком, бо пэўныя параграфы скажам, як бітву пад Грунвальдам, німецкая цензура не пратусыціла. Але самае галоўнае, у ангельскім варыянце кнігі, у меру існучых магчымасцяў, дадзена сапраўднае апісаньне падзеяў 2-й сусьветнай вайны ў Беларусі і расказваецца пра дзеяньні беларускіх арганізацый на чужыне. (На эміграцыі нам было прыкра наглядаць, што пад адресам беларускіх выдавецтваў былі выдадзены ворагамі беларускасці розныя пасквільныя выданні або эміграцыйным жыцьці).

Вось, такім чынам я падрыхтаваў камплект перакладу кнігі з ангельскас мовы ў беларускую, далучыў здымкі і геаграфічныя карты. У паразуменіні зь ішымі сябрамі, прыйшлі да высновы, што толькі ў сувязі рэннай Рэспубліцы Беларусь павінна быць выдадзена гэтая кніга. Пры гэтым улічваўся і кошт друку.

Паводле кантакту беларусаў з Аўстралій, 18 жніўня я наведаў друкарню газеты «Навіны Адраджэння», дзе правёў доўгую дыскусію з Алесям Сушай адносна друку «Гісторыі Беларусі» і розныя бягучыя справы. Упершыню адчуваў сябе як дома, бо ўсе прысутныя гутарылі беззаганна па беларуску. Пры нагодзе парадзіўся, якім чынам зрабіць візуту да сп. Пятра Краўчанка, міністра замежных спраў Рэспублікі Беларусь, бо мсӯ перадаць яму ліст ад нашас царквы. Ветлівая карэспандэнтка (не памятую яе імя) запрапанавала мне свае паслугі і добра ведаючы існуючыя законы назначыла спатканыне на 19 жніўня, а 6 гадзіне вечара.

Спатканын з міністрам замежных спраў Рэспублікі Беларусь адбылося ў ягоным кабінэце. У час сваёй візіты я злажыў ліст падзякі ад нашас царквы. Так як я меў нагоду спаткацца з міністрам Краўчанка раней у залі нашай царквы ў Саўт Рывэрс пад час канцэрту «Песняроў», то адчуваў сябе менш напружаным. Па натуре сп. Краўчанка паказаўся мне вельмі ветлівым і прыхильным да дыскусіяў на жыццёвых тэмы: аб літаратуры, гісторыі. Мне гэтага было якраз і трэба. У час нашай гутаркі, на працягу паўтарагадзінай дыскусіі, я парушыў ўсялякія праблемы нашага агульнага жыцця. Пры нагодзе ўспомніў пра «Гісторыю Беларусі» па беларуску. Пётр Краўчанка вельмі зацікавіўся ідэяй перадруку. Пётра Краўчанка сказаў, што чытаў гісторыю «Беларусь учора і сёня» паводле Я. Найдзюка. Ён падкрэсліў, што гэта вельмі вартасная кніга і трэба яе перавыдаць. Я дакладней растлумачыў пра матар'ял гісторыі, які я прынёс да перадруку:

Віталі Цярпіцкі перадае міністру замежных спраў Рэспублікі Беларусь Пятру Краўчанку ліст ад пафадіі св. Еўфрасіні Полацкай.

*St. Euphrosynia
Byelorussian Greek-Orthodox Church*

South Whitehead Avenue (P.O. Box 26) South River, New Jersey 08882

16 жнівень 1992 г.

Бго Міласьці Следару Петру Краўчанку
Міністру Замежных Справ Рэспублікі Беларусь
г. Менск

Ваша Эксацеленцыя:

Гэтым выражаем Вам ад імя нашай парэхвіі юнчую падэлку
за ахвярованую Вами нашай царкве ікону Пакравы Прэсвятае
Багародзіцы.

У гэтым годзе свята Пакровы мы будзем урачніста свят-
каўца 18 кастрычніка, бо якраз прыпадаюць 20-ыя ўгодкі на-
шага ўходу ў нашу новазбудаваную царкву і 50-ці дзесятны
угодкі Усебеларускага Праваслаўнага Сабору, які адбыўся ў
верасні 1942 года ў Менску, пастановамі якога была паклі-
каная да жыцця Беларуская Праваслаўная Аўтакефальная Царква.

Мы просім Прэсвятыку Багародзіцу, каб Яна, як Вас так і
нас і далей ахоўвала ад усіх няшчасціяў, а Беларускі Народ,
каб пакрыла Сваім Святым Амефарам.

Жадаєм, каб Беларусь, зьнішчаная камуністычным рэжымам,
хутка адрадзілася з духонага, нацыянальнага і эканамічнага
заняду і вышла на шлях спакойнага, нармальнага і щаслі-
вага жыцця.

З глубокай пашанай да Вас,

Міхась Сенька

Міхась Сенька
Сакратар

іер. М. Браніковіч

Айцец Міхаслаў
Настаяцель

Міхась Палюховіч

Міхась Палюховіч
Старшина Царкоўнага
Камітэту

«Гэта гісторыя пісалася ў розныя часы. Магчымы, будуць пэўныя недахопы. Мне хацелася-б, паколькі я бачу і Вы належыце да гісторыкаў, каб больш ведамыя Вам наўкоўцы і гісторыкі праглядзілі ўесь матар ял і зрабілі патрэбнія дадаткі. Гэтую гісторыю мы, эміграцыя, укамплектавалі. Нашае жаданьне ёсьць, каб яна сталаася асноўным падручнікам ва ўсіх школах Беларусі. Эміграцыя патрэбна, можа, 100 копіяў тату, што мы маем ужо выдадзеную кнігу па-ангельску.»

Пётр Краўчанка тут-же запрапанаваў мне спаткаца зь ведамым дэпутатам Алегам Трусаўым, старшынёй камісіі нацыянальнай спадчыны і культуры. Я запыталаўся: «А дзе і як да да яго дабіцца?»

«Пачакайце,—адказаў Пётр Краўчанка.— Я паспрабую дазваніца да дэпутата Трусаўа, можа, ён яшчэ ў сваім бюро».

Візыта да Трусаўа была вызначана на заўтра, а 10-й гадзіне раніцы ў ягоным ка-

бінэце Еярхойнага Савету Рэспублікі Беларусь.

Сп.Алег Трусаў ёсьць вельмі праінфармаваная асона. Зы ім было вельмі прынемна гутарыць на розныя тэмы. Я перадаў яму камплект копій «Гісторыя Беларусі» да пेрагляду і адначасова книгу «Гісторыя Беларусі» па-ангельску. Ён быў вельмі усьцешаны гэтым. Сказаў, што яшчэ парадзіца зь іншымі аўтарытэтнымі гісторыкамі. Кошт друку, я зазначыў, мы, беларусы эміграцыі, пакрыем. Сп. Трусаў падарыў мне шраг кніжак, якія нядыўна вышлі ў сьвет. Такім чынам, найбольшы мой клопат быў памына палагоджаны.

На чацвёрты дзень я злажыў візыту да Беларускага Праваслаўнага Брацтва імі Трох Віленскіх мучанікаў і настаўцеля Пётра-Паўлаўскага сабору айца Георгія Латушкі. Ад нашай царквы злажыў прывітальны ліст і грошовую ахвяру ў суме 250 даляраў.

У час сустрэчы з Алегам Трусаўым.

Айцец Георгі быў вельмі крануты нашым лістом і шыра дзякваша за ахвяру. У свой час сабор быў перароблены камуністамі ў трохпавярховы архіў. Пэўна, пройдзе нямана часу, пакуль ён будзе поўнасьцю дастасаваны да літургічных патрабаў.

Май апошнім даручэннем было наведаць Жыровіцкі манастыр і злажыць ахвяру ад нашае царквы ў фонд Менскай Духоўнай Праваслаўнай Сэмінары ў суме 250 далляраў. Уладыка Канстантын, рэктар сэмінары, ветліва прыняў нас у сваім кабінэце і пачаставаў нас кавай і печывам. Я пажартаваўшы, сказаў: «Бачу, што сэмінарыстаў вы вучыце і кулінары». «Не,—адказаў Уладыка,— гэта ўсё вашае». Пазней далучыўся да нашае дыскусіі і пратаярэй Сяргей Гардун, які выкладае беларускую мову ў сэмінары. Часу хапала, каб дзяліцца прайн-фармаваць прысутных пра гістарычна-рэлігійныя падзеі нашых часоў. Для абодвух духаўнікоў падобная інфармацыя раней не быў даступныя.

Для царкоўнае бібліятэкі падарыў я наступныя кнігі: «З гісторыі праваслаўнай царквы беларускага народу» Івана Касяка, «Праваслаўе ў Вялікім княстве Літоўскім за часоў панавання ўладыслава Ягайлы», протапрасьвицера Мікалая Лапіцкага і «Памятная кніга 1950-1975», прысьвечаная царкве сёнь. Еўфрасінні Полацкай у Саўт Рыверы.

Уладыка Канстантын быў вельмі задаволены гэтымі кнігамі, бо яму ніколі не даводзілася бачыць іх. «Яны—сказаў ён,— будучь вельмі вартаснымі для наших сэмінарыстаў». Ён расказаў пра цяжкасці ўтварэння духаўнай сэмінары: «Трэба адваёваць па частках вось гэты будынак. У япархii арганізуцца новыя парахіі, трэба рэстаўраваць цэрквы. Найгоршую перашкоду робіць каталіцкае духавенства. Маючыя фінансавыя сродкі, яны захопліваюць цэрквы і ператвараюць іх у касыцёлы, карыстаючыся часовым безуладзьдзем.

У час адведвання Менскай духоўнай сэмінары.

Сядзяць (злева направа) інг. Сяргей Гардун, яп. Канстантын, Віталі Цярпіцкі

Калі я прадастаўляю дакумэнты на маёмасць царквы, — працягваў Уладыка, — то яны адкідаюцца. У Слонімскім раёне пытанынямі царквы курыруе былы начальнік-камуніст. Яму ўсё роўна, хто раней захапіў будынак, які для яго ня мае цяпер ні-якое вартасці. Вось у такіх ўмовах, мы, праваслаўныя, мусім працаўваць».

Пасыль гутаркі мы падвезлі айца Сяргея Гарадуна ў Слонім, дзе наведалі спачатку рэдакцыю Слонімскай раённае газэты, а пасыль пабывалі на багаслужбе ў царкве.

У таварыстве родзічаў зъведаў я славуты горад Полацак, сабор сьв. Сафіі, які і сёньня штурмуюць вятры з далёкага і чужога Рыму. Няма ў людзей нябёсных пачуцьцяў, а толькі прэстыж самалюбнасці. Зь цяжкасцю знайшлі мы Спаса-Еўфрасін'еўскі манастыр, толькі старыя жанчыны ведалі пра яго. Усюды праходзіў рамонт. Нам, як турыстам з Амэрыкі, правячы япіскап дазволіў наведаць царкву і прыложыцца да ракі прэпадобнае Еўфрасін'і. У гэты час быў у царкве малады рэстаўратар Уладзімір, які на мяю просьбу расказаў у дэталях, на чым палягае праца рэстаўратараў. Уладзімір вучыўся ў Італіі. Расказваў вельмі цікава і толькі па-беларуску. Сказаў, што працујуць яны зараз над крыжам прэп. Еўфрасін'і, які ня ведама дзе цяпер знаходзіцца, але ён упэўнены ў tym, што прыйдзе той час, калі крыж вернецца ў належнае яму месца — Палацак.

Пасыль амаль 50 гадоў расстаныня зь Беларусью, я чуўся на Бацькаўшчыне як чужынец. Не па вонраты, бо быў амаль дастасаваны, а па мове. Глядзелі на мяне зь дзіўленнем, маўляў, адкуль ўзяўся такі разумны? Ад таго балела на сэрцы і ныла душа. Нездарма дачка мая, якая ня ведае расейскае мовы, сказала: «Тата, сама я не паеду болей у Беларусь, бо няма мамы».

перакладчыцы». У час сваёй вандроўкі стараўся наведаць усе багаслужбы, якія былі мажлівы, зрабіць іх запісы на стужку. Бачыў у цэрквах народу рознага веку, які маліўся зь вялікай верай. У Менску адчуваўся уплыў вуніяцтва, уплыў, які не дае народу паўстаці нацыянальна і духоўна, бо звязаны з Рымам.

У агульным мушу адзначыць, што ў Беларусі і я бачыў галечы і беднаты ў пэўным сэнсе. Самаходам скаялісці я вялікія прасторы Бацькаўшчыны. Праезджаў дагледжаныя палеткі, дзе было ўсё прыбрана на час, і толькі салома стаяла ў стагах. Бачыў я статкі малочных пародаў кароваў. Каля калгасаў — нейкія фабрычкі. Казалі, што багацьце калгасу залежыць ад гаспадарлівасці яго начальніка.

Адным словам, Беларусь паказалася мне баґатай краінай пад гаспадарчым паглядам, толькі трэба добрага гаспадара, а на калгасы — карпаціі. Шмат можна было аб гэтым гаварыці і пісаць, але лепш за ўсё са мому ўбачыць ўсё гэта. Таму раджу кожнаму беларусу падехаць на Бацькаўшчыну, каб яшчэ раз пабачыць родны край. Край рэчаіснасці, а не пазэлі Коласа ці Купалы.

Пабудова царквы сьв. Еўфрасін'і Полацкай
у Саўт Рывэрэ

З ЖЫШЬЯ ЭНІГРАЩЫЙ

Святкаванье 25 Сакавіка

Кліўленд

Святкаванье 75-х угодкаў абвешчанын БНР адзначалася 21 сакавіка ў культурна-асветніцкім цэнтры «Полацак». Раніцой адбылося багаслужэньне з узделам мітрафорнага пратаярэя Аляксандра Радзінковіча, пратаярэя Міхася Страпко і ераманаха Якуба. Пад час малебну Але́сь Каспэрович і Аўгэн Семянчук трымалі нацыянальныя сцяягі. Айцы Аляксандр і Міхась сказаў ў сувязі з святам казаныні з заклікам яднаńня і дапамогі Беларусі, каб нашаі Бацькаўшчына хутчэй выйшла з эканамічнага крызысу.

Пасля багаслужэньня і банкету, у прыгожа аформленай залі пачалася святочная акадэмія, якую адкрыў старшыня аддзелу БАЗА Янка Ханенка. Галоўны прамоўца акадэміі Міхась Белямук кораткай затрымкаў на падзеях 25 Сакавіка, менавіта, што «24 Сакавіка 1918 г. з Вільні ў Менск прыехала дэлегацыя, якая мела паўнамоцтвы ад Віленшчыны і Горадзеншчыны Антон Луцкевіч, адказаваючы на прыўтальную прамову Язэпа Варонкі сказаў: «Мы цяпер павінны вырашыць лёс Беларусі». Толькі 6-й раніцы 25 сакавіка дэбаты закончыліся дэбаты і была прынята рэзоляцыя, «Рада абавяшчае БНР незалежнай дзяржавай і выдае III Устаўную грамату». Гэтая III Устаўная грамата стала нам на Бацькаўшчыне і ў эміграцыі пущаводна зоркаю змаганыя. Сотні тысяч беларусаў за ідэю Акту 25 Сакавіка аддалі жыццё. Мы, адзначаючы 75 гадавіну, павінны схіліцца свае голавы і аддаць пашану ахварам, памарданавым чэкістамі Дзяржынскага, Яжкова, Бэрэй, Панамарэнкі. Схілім свае голавы за тых, хто загінуў ў нямецкіх лягерох сьмерці, у спаленых вёсках і браціцкіх магіл. Ворагі разных колераў зынічалі на толькі людзей, але і нашу гістарычную спадчыну, акты, дакументы з часоў ВКЛ, помнікі нашае мінуўшчыны, каб мы на ведалі сваёй гісторыі. Зынічаліся патрыёты, але вырасталі новыя змагары, і яны падхоплівалі бел-чырвона-белы сцяяг. Ідэя 25 Сакавіка, на глядзячы на тэрор, не памірала і прывяла да 25 жніўня 1991 г., калі над Менскам развіўся наш нацыянальны сцяяг, а на дзяржаўных будынках вывешаны старадаўні герб «Пагоня». ВС Беларусі пакуль не зацвердзіў 25 Сакавіка як нацыянальнае свята, але гэты дзень прыйдзе, бо сёньня, 21 сакавіка на пляцы Незалежнасці сабалося каля 10 000 людзей з сцягамі, штандарамі, плюкатарамі, якія пойдуць да помніка Янку Купалу, нашага вяшчуна, прарока нашай незалежнасці».

Выступае хор «Васілек». Злева направа: Любa Блізнюк, Гэлена Радок, Ніна Кертыш, Кацярына Валюковіч,

Марыя Патапенка, Валянтына Ягаўдзік. Вольга Лукашэвіч (кіраунічка хору), Святлана Белая,

Таццяяна Кананчук, Трэна Врэцціч. Наталія Страпко, Вера Каваленка, Валянтына Яцэвіч.

Акампаніруе Вольга Дубаневіч

Паўла Васілеўскі, які вёў акадэмію далей, даў слова Р.Пэрк, былому мэру г. Кліўленд і старшыні Аб'яднаных Нацыянальнасцяў, а пасля ягонаі прамовы ўручыў інкруставаную шкатулку. Ад губернатара шт. Агаё, вітаў і зачытаў пракламацыю А.Пуст. Кангрэсмен М.Гок, сенатар штату Агаё Г.Сухадольнік і Д.Лэтро ад павету Когаяга, на толькі асабіства віталі, але ўручылі адпаведныя граматы і рэзалацыі. Таксама былі атрыманы пракламацыі ад мэраў гарадоў Кліўленд і Стронгвіл. Я.Ханенка зачытаў пры вітанні, якія прыслалі: С.Мартынаў, пасол Рэспублікі Беларусь у ЗША, Я.Сажыч, старшыня Рады БНР, М.Зуй і В.Цярпіцкі ад БНР, А.Шукелойц — ад Галоўнай Управы БАЗА, Р.Завістовіч і М.Сенька ад Беларускага Кангрэсавага Комітэту ў Амэрыцы, Р.Жук-Грышкевіч, ад Беларускага Кардынацыйнага камітэту ў Канадзе, А.Міцкевіч, ад дзяржуні БАЗА ў Нью-Ёрку. Я.Азарка, ад аддзелу БАЗА ў Нью Джэрсі, К.Ворт, ад аддзелу БАЗА ў Каліфорніі.

Пасля афіцыйнай часткі адбыўся канцэрт. Паспяхова выступіў жаночы ансамбль «Васількі», пад кіраўніцтвам Вольгі Лукашэвіч, якая вельмі ўдала вяла праграму. За кароткі час жанчыны развучылі шэраг новых песніяў, інсцэніравалі «Люблю наш край». «Васілечкі» выканалі таксама «Слуцкі ткачыкі», «Ой, сівы конь бяжыць», «Родны край», «Колькі ў небе зор», «Роднае слова». Вольга Лукашэвіч разам з Любай Блізнюк выканалі дутым «Палескія прасторы». Любая Блізнюк таксама праспіявала песню «О, матуля мая». Вольга Дубаневіч акампаніравала «Васілечкам».

Пасля «Васількоў» выступіў Валя Пархоменка, Алесь Казак разам з дачкой Вольгай. Эспертуар быў вельмі разнастайні, ад народных жартоўных песніяў, да песніяў, прысьвяченых ахвярам Чарнобыля. Вольга Казак, таксама праспіявала некалькі сваіх песніяў. Папулярны на матывы беларускіх песніяў па заяўках слухачоў выкананаў на акардыёне федзя Паўлавец. Як і заўсёды ён паланіў усіх віртуознасцю свайго выканання.

Застаеща толькі дадаць, што ў час правядзення святкавання, у малай залі экспанавалася мастацкая выстаўка «Зъ любоюю з Менску», якую прывез у Кліўленд куратар выстаўкі Уладзімір Адашкевіч.

Чыкага

Gov. Jim Edgar extended his greetings and congratulations to the Belarusian community on the 20 th anniversary of the Belarusian Coordinating Committee of Chicago and the 75th anniversary of the declaration of Independence of Belarus. At the celebration in Chicago of the joint anniversaries were from left, Mrs. Vera Romuk; Hienadz Buraukin, ambassador of the Republic of Belarus at the United Nations; Pat Michalski, assistant to the Governor for ethnic affairs/media; Alina Wyman.

Нью Ёрк

4 красавіка ў царкве сьв. Кірылы Тураўскага, Рычманд Гіл адбылося ўрачыстае съвятіванье 25 Сакавіка. З прамовай на акадэміі выступіў Кастусь Мерляк, які зазначаў:

«75 угодкі дня незалежнасці Беларусі, сёлета ўпершыню адзначаюца разам беларусамі на Бацькаўшчыне і за яе межамі. 1993 год — гэта пераломны год ў гісторыі Беларусі. Ён адзначае 75-і гадовы прыезд змаганьня беларускага народу за сваю вольную й дэмакратычную дзяржаву, за сваё існаваныне і нацыянальную годнасць».

Да гэтага часу съвятіванье векапомнай даты 25 Сакавіка, праводзілася пераважна за межамі Беларусі, бо на Бацькаўшчыне было забаронена. У Беларусі існавала варожая сіла, наносіча нашаму народу самы жудасны, пад кожным поглядам тэрор на працягу 75-і гадоў. У тыхіх абставінах беларусы ў сваім краю не моглі адзначаць вялікае нацыянальнае съвяты. Але ў гэтым годзе нашыя суродзіцы на Бацькаўшчыне разам з намі на эміграцыі адзначаюць угодкі абвешчаныня незалежнасці БНР. Мы на працягу 48 гадоў у Амэрыцы ў розных краінах съвегту штогод адзначаі дзень абвешчаныня незалежнасці. У гэты дзень нас віталі — прайздэнты дзяржаваў, губэрнатары, міністры, сэнаторы й выдатныя прадстаўнікі грамадзтва. Нас віталі ў абароне, што «некалі» прайдзе гэты дзень, калі беларускі народ будзе вольным і незалежным. Сёлітняе съвятіваньне стаіць на пераломе ў гісторыі Беларусі, бо тое, ў што мы верылі, і чым нас абарондзівалі, ужо прайшло! Беларусь сёняня зьяўляеца сувярэннай дзяржавай, яе ўжо прызналі юрыдычна 108 дзяржаваў съвету.

Прысутнасць на акадэміі афіцыйных прадстаўнікоў Беларусі амбасадара Генадзя Бураўкіна, консула Леаніда Каравайкі съвечыць аб тым, што мы не разъдзелянны, што мы разам...

Мы, зъяднаныя, будзем змагацца за сваю зямлі, за сваю сям'ю, за сваю мову, а недабіткі «імпэрыі зла» загінуць, як гінулі іхнія намеры, падняволіць увесь съвет. Жыве Беларусь!

Гадавы перавыбарчы сход

адбыўся ў царкве Жыровіцкае Божае Маці ў Кліўлендзе 4 красавіка. Пасыля справа здачаў старшыні царкоўнай рады Сяргея Карніловіча, а таксама рэзыўнай камісіі прайшлі да выбараў, якія доўга не зацягнуліся, бо «прайша» прапанава не перавыбраць новую раду, а пакінуць старую ў ранейшым складзе: Сяргей Карніловіч — старшыня, Паўла Васілеўскі — заступнік старшыні, Вольга Дубаневіч — сакратар, Лёля Міхальчык — скарбнік, Язэп Радзюк, Віктар Страпко — сябры царкоўнай рады, царкоўны страста — Адам Пракапавіч, заступнік старасты — Астап Яраховіч. Таксама быў ухвалены бюджет царквы на 1993 год, субсыды на выданье часопісу «Полацак» і куплю дадатковай зямлі пад беларускі магільнік.

Corrections to Article on Wasyl "Bill" Kowalenko

Date of Birth:	October 4, 1956
College attended:	Ohio State University Columbus, Ohio, Graduated: 1978
Degree:	B.S. Electrical Engineering
Obtained:	Professional Engineering License State of Ohio --May, 1989
Employed:	Columbus & Southern Power Company Columbus, Ohio, Measurements Manager
Also survived by:	Mary Kowalenko Aldrete (Sister) Godfather to Lisa Aldrete (Niece), Uncle to Angela Aldrete (Niece)

21 сакавіка 1993 г. Мітынг у парку Янкі Купалы.

Стаяць (зълева направа) Радзім Гарэцкі, Васіль Быкаў. Паміж імі Мікола Савіцкі.

A black and white photograph showing a man with a mustache, wearing a dark jacket over a light-colored shirt, standing in a crowd. He is looking down at a plaque mounted on a wall. The plaque is rectangular with a textured surface. Handwritten text on the plaque reads:
LUCKIĆ
ANTON
ISSUO 1946
Znak
Za vodu

Даслалі ў рэдакцыю \$:

Азарка Я. 25, Акула К. 25, Андрусышына Ю. 33,
Беленіс Л. 50, Белямук М. 1600, Брылеўскі В. 60, Валюкевіч К. 4, Варабей К. 30, Ворт К. 26,
Галяк Р. 60, Грынкевіч К. 60, Грынкевіч С. 60,
Даніловіч Б. 100, Завістовіч А. 60, Завістовіч Р. 125, Занковіч А. 40, Кажан В. 70, Кажан А. 50,
Каваленка М. 8, Каваленка Я. 8, Кананічук Т. 8, Каленік М. 50, Калоша К. 50, Калядка М. 4,
Карніловіч С. 24, Касцюшкоўскі Іо. 50, Каханоўская І. 12, Кіпель В. 100, Кулеш П. 40,
Латушкін М. 50, Лукьянчык А. 12, Лукашэвіч В. 8,
Мерляк К. 15, Монід А. 100,
Найдзюк Ч. 14, Паумчык Ю. 30,
Пагапенка М. 4,
Радзюк Г. 12, Раковіч Я. 12, Ракуць У. 100, Русак В. 50,
а.Стралко М. 20, Смарничок М. 100, Сургала Я. 200
Філістовіч А. 58,
Цупрык А. 50,
Цэлеш А. 170,
Нярпіцкі В. 50,
Шымчык Я. 15, Шнорс М. 50, Шчэцька В. 24, Шукелойц А. 50,
Юхнавец Я. 28,
Ягаўдзік В. 8, Яраховіч А. 12,
Cleveland Public Library 60,
Havesta 60,
Парафія Жыровіцкас Божае Маці ў Кліўлендзе 1500.

Усім ахвярадаўцам і падпішчыкам вялікі дзякую!